

Anne Kivelä

Suo vetää puoleensa

Esteettisen suokokemuksen mahdollisuudet matkailussa

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
1.1 Tutkimuskohde	2
1.2 Tutkimuskysymykset	3
1.3 Aineisto ja menetelmä.....	5
1.4 Tutkielman kulku	10
2 SUOMALAINEN SUO	11
2.1 Soiden monimuotoisuus	11
2.2 Suot suomalaisessa kansankulttuurissa.....	14
3 SUOKOKEMUKSEN ESTETIIKKA	19
3.1 Estetiikka ja kauneus.....	19
3.2 Suon estetiikka.....	21
3.3 Suo maisemana	22
3.4 Suo ja erämaamielikuvat	24
3.5 Suo kokemuksena	26
4 MONIAISTINEN SUOKOKEMUS.....	29
4.1 Suon visuaalisuus.....	30
4.2 Suon äänimaisema	34
4.3 Suon tuoksut ja maut.....	38
4.4 Suon ruumiillinen aistiminen	40
5 SUO KULTTUURISENA MIELENMAISEMANA.....	46
5.1 Mielen ja muistojen liikkeet	47
5.2 Kulttuurinen konteksti suomi elokuvien rakentajana	51
6 SUON ESTETIIKKA MATKAILUSSA.....	55
6.1 Suomat kailun muotoja	55
6.2 Estetiikan merkitys suomat kailussa	60
7 YHTEENVETO.....	65
KIRJALLISUUS	71

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskohde

”Eikä ne karpalot niinkään olleet pääasia, vaan se suolla käynti ja tuntea sen tuoksu mikä siellä vallitsee. Ei se ollut mihinkään häipynyt, sama se oli, kuin isän kanssa suolla käydessä. Vahva voimakas tuoksu, josta voi imeä itseensä uusia voimavaroja jaksaakseen taas paremmin tässä kiireisessä elämänrytmissä.” (JpaS 429, 2000.)

”Yht`äkkiä tunsin kuin jalkani ikään kuin siepattiin alta ja olin kainaloitani myöten suon silmäkkeessä. Pohjaa ei tuntunut. Pitelin käsilläni kiinni pehmeästä mättäystä. Oli kuin olisi pudonnut pienisuiseen kaivoon, johon juuri yksi ihminen sopi. Kylmä suovesi imeytyi vaatteisiini ja tuntui kuin salaperäinen kaivo alkaisi vetää minua ahnaasti alas.” (JpaS 405, 2000.)

Suokokemukset voivat olla hyvinkin miellyttäviä tai epämiellyttäviä. Siinä missä toinen muistaa suot auringon lämmön itseensä imemistä hilloista tai kirpeistä karpaloista, suopursun raikkaasta tuoksusta, kurkien keväisistä kiljahduksista tai vain suon lurahtelusta saappaiden alla, auringon paahteesta aavalla rahkasammalikolla tai suohetteen viileydestä, voi toinen mieltää suot vaarallisiksi ja pelottaviksi paikoiksi, joissa hyttysten ja paarmojen armeijat kiusaavat kulkijaa mädäntyneen suomudan lemutessa, vaivalloisesta etenemisestä jalkojen upotessa joka askeleella ja hetteikköjen uhatessa hävittää varomattoman kulkijan kenties ikuisiksi ajoiksi. Suo tarjoaa monenlaisia aistinautintoja ja vetää kulkijoita puoleensa monella tapaa: joko tarjoamiensa konkreettisten antimien – hillojen, karpaloiden, riistalintujen – tai aineettomampien arvojen kuten hiljaisuuden, rauhan, levollisuuden, jännityksen tai haasteen avulla.

Suon puoleensavetävyys voi tulla esiin niin kaipuuna suolle kuin pelkona suon silmäkkeen lopullisesta imusta. Suohon liittyy kulttuurissamme monia vastakkainasetteluja kuten nykyisyys/muinaisuus, harmaa alakuloisuus/värikäs kauneus, monimuotoisuus/yksitoikkoisuus, viha/rakkaus, mystisyys/kouriintuntuvuus. Ne tarjoavat lukemattomia mahdollisuuksia erilaisiin suokokemuksiin. Vastakkainasettelut eivät suinkaan ole toisiaan pois sulkevia, vaan muodostavat yhdessä suokokemusten laajan kirjon. Ei ole helppo sanoa, milloin suon alakuloisuus, lohduttomuus ja surumielinen mystifiointi muuttuvat rauhan ja rauhallisuuden kokemukseksi. On vaikea piirtää rajaa levollisuuden ja lohduttomuuden välille. Kuitenkin kokemukseen suon nautinnollisuudesta ja levollisuudesta vaikuttaa se, tunteeko kulkija tarpovansa alakuloisella räaseiköllä vai levollisella, esteettisellä aukealla.

Tutkin pro gradu -tutkielmassani erilaisten suokokemusten avulla suomalaisen suon esteettisyyttä ja sen tarjoamia mahdollisuuksia suomatkailulle. Aiempi suomalainen suotutkimus on ollut lähinnä luonnon-

tieteellistä ja keskittynyt suohon ekosysteeminä sekä suon hyödyntämismahdollisuuksiin esimerkiksi maa- ja metsätaloudessa tai turvetuotannossa. Kulttuurin ja estetiikan näkökulmista suota on tutkittu hyvin vähän. Esimerkkeinä viimeksi mainituista tutkimuksista ovat Riku Rinnekankaan pro gradu -tutkielma *Lähellä mutta kaukana – suo suomalaisen ajattelun ympäristönä* (2001), Minna Tanskasen väitöskirja *Näkyvän takana, Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta* (2000) sekä 1998 Ilomantsissa järjestetty *Suon estetiikka* -konferenssi ja sen pohjalta toimitettu kirja *Suo on kaunis* (Hakala 1999).

Soihin on perinteisesti liitetty paljon negatiivisia määreitä: ne on nähty rumina, yksitoikkoina, torjuttavina ja jopa kuoleman symboleina (ks. esim. Láuren 2001b, 121–126). Monille suo on kuitenkin myös positiivisesti merkityksellinen paikka; kaunis ja rakaskin. Minua kiinnostaa, miten ja mistä suon monipuolinen estetiikka rakentuu ja kuinka sitä voitaisiin hyödyntää matkailussa. Suokokemuksiin paneudun suomalaisten omakohtaisista suoretkestä kertovien tarinoiden välityksellä. Suotarinat välittävät ruumiillisesti eletyt suokokemukset ja niiden avulla kuvaan suon estetiikkaa. Etsin tarinoista samankaltaisia merkitysrakenteita, tuon nämä merkitysrakenteet yhteen sekä tarkastelen niiden olennaisuutta ja lopuksi pohdin, miten tätä esille tuotua suon estetiikkaa voitaisiin hyödyntää matkailussa.

Ympäristöestetiikan tutkimusta on moitittu siitä, että se ei tarjoa konkreettista tietoa sovelluksiin (ks. esim. Antikainen 1993, 11). Otan haasteen vastaan ja esitän esimerkkejä siitä, kuinka matkailu voisi hyödyntää suokokemusten estetiikkaa. Jos matkailuyrittäjä tietää, mistä esteettinen suokokemus muodostuu, voi hän keskittyä tarjoamaan asiakkaille nautinnollisia, esteettisiä kokemuksia tai vaihtoehtoisesti satsata ”epäesteettisiin” haasteisiin tai vaivoihin. Suokokemukset muuttuvat valitun näkökulman mukaan. Kokemuksiin vaikuttaa toki myös kokijan elämäntilanne, tunnetila ja aiemmat kohtaamiset suon kanssa. Yksilön sisäinen mielenmaisema ei kuitenkaan ole ainoa suokokemuksia selittävä tekijä, vaan myös objektiivinen todellisuus ja sosiaalinen ympäristö vaikuttavat kokemusten laatuun.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani pyrkii vastaamaan kysymyksiin: *miten suomalaisen suon esteettisyys rakentuu ja miten suon esteettisyys voisi palvella matkailua*. Jälkimmäiseen kysymykseen pystyn vastaamaan vasta selvitettyäni ensimmäistä kysymystä, joten esteettisen suon tarjoamia matkailullisia mahdollisuuksia pohdin vasta tarkasteltuani esteettistä suokokemusta yleensä. Esteettinen kokonaisuus muodostuu useasta ulottuvuudesta: objektiivisesta, subjektiivisesta ja näiden vuorovaikutuksesta. Pauline von Bonsdorff (2002, 311) kuvaa ulottuvuuksia siten, että ihminen on

ensinnäkin tiedollisessa ja käytännöllisessä suhteessa ympäristöön, jolloin ympäristö muodostuu ”tuolla” oleviksi kohteiksi, joihin nähden toimija on erillinen. Tämän lisäksi hänen mukaansa on olemassa tunnetaso, jolla ihminen ei koe erillisyyttä, vaan osallisuutta esimerkiksi ympäristön tunnelmaan. Esteettisiin kokemuksiimme vaikuttavat näin niin sisäinen kuin ulkoinen maailmamme.

Tarkentaessani suon esteettisyyttä lähdän liikkeelle objektiivisesta maisemasta eli siitä, *mitä maisemassa on: mitä näemme, kuulemme, haistamme, maistamme ja tunnemme?* Tarkastelun kohteena ovat suorerämaan fyysiset piirteet. Aarne Kinnunen (2000, 357) näkee ympäristön esteettiseksi objektiksi sen, josta on esitetty esteettinen arvoasetelma. Objekti voi olla siten hyvin laaja, kuten ”suo on kaunis” tai hyvinkin pieni kuten ”perhostenkeräilijä ihasteli upeaa suokirjosiipeä”. Aina eivät kohteet kuitenkaan ole näin selkeitä, vaan havaintomme objekti saattaa vaihdella hyvinkin nopeasti taivaan rannan pilvistä mudan sävyvivahteisiin ja vedenkalvon heijastuksiin tai ympärillä leijuvaan usvaan, jolloin esteettinen kokemus muodostuu monesta osatekijästä.

Kaikkea ei voi havaita. Kuitenkin myös tietomme, tunteemme, normimme, arvomme ja moraaliset käsityksemme vaikuttavat esteettisiin kokemuksiimme. Niinpä sen lisäksi mitä maisemassa on, meidän on kysyttävä myös: *millaisia mielikuvia meillä on soista.* Tällöin lähestymme subjektiivista maisemakäsitystä ja sosiaalisen erämaan käsitettä. Maisema on paitsi aistikokemus myös kulttuuristen merkitysten, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja henkilökohtaisten kokemusten synteesi. Mielikuvissamme suo voi elää kauniina tai kammottavana paikkana, vaikkamme olisi koskaan käyneet suolla. Mielenkiintoista on myös se, *miksi suohon liittyvät mielikuvat ovat sellaisia kuin ovat.* Mielikuvat rakentuvat tietyissä kulttuurisissa ja historiallisissa konteksteissa ja nämä kontekstit selittävät mielikuviamme luonnetta. Tällöin voidaan puhua *kulttuurisesta mielenmaisemasta.* Sirpa Tani määrittelee mielenmaiseman ihmisen mielessä syntyväksi paikkaan liittyväksi mielikuvaksi. Se sisältää niin arkielämän kautta syntyvät subjektiiviset käsitykset kuin myös ihmisten kulttuurisesti jakamat mielikuvat paikoista. (Tani 1996, 104.)

Suo ja maisemat yleensäkin poikkeavat perinteisen estetiikan tarkastelun kohteena olevista tarkasti rajatuista ja vakaista taideteoksista. Maisema muuttuu jatkuvasti valaistuksen ja vuodenaikojen vaihdellessa, tuulen liikutellessa kasvustoja ja ilmvirtausten kuljettaessa pilviä. Maisema liikkuu myös silloin kun me itse liikumme siinä: tarkastelunäkökulman muuttuessa muuttuu myös maisema. Lisäksi esteettisiin kokemuksiimme vaikuttaa se, mitä olemme suolla tekemässä; niinpä esimerkiksi rauhan ja hiljaisuuden etsijät häiriintyvät luultavasti pahemmin suon yllä harjoittelevista Horneteista kuin esimerkiksi hillastajat. Niinpä onkin vielä syytä kysyä: *miten erilaiset toiminnot vaikuttavat esteettisiin kokemuksiin.* Tällöin suomaisemaa voidaan tarkastella *ruumiillisena maisemana.* Liikkuessamme suolla aistimme välittävät sen meille erilaisena

kunakin hetkenä ja samalla kokemukseemme vaikuttavat kaikki aiemmat tutustumisemme kohteeseen sekä tietämyksemme, mielialamme, asenteemme ja tunteemme (ks. esim. Junkala & Säaskilahti 1999, 7, 46–52; Jokinen & Veijola 2003, 259–275).

Suon esteettisyyden analyysissäni keskityn eri aistien – näön, kuulon, haun, maun ja tunnon – tuottamien aistimusten miellyttävyyteen ja epämiellyttävyyteen. Kokemus ei kuitenkaan muodostu pelkästä aistihavainnosta, vaan esteettisiin arvoasetelmiin sisältyy myös kulttuurisia arvoja ja uskomuksia. Siksi tarkastelenkin eri aistien luomien osamaisemien lisäksi sitä, miten mielikuvat, tunteet, muisti sekä kulttuurinen konteksti muokkaavat suokokemuksia; miten soilla liikutaan konkreettisesti ja mielikuvissa.

1.3 Aineisto ja menetelmä

Vuonna 1998 Suoseura järjesti yhdessä Maaseudun sivistysliiton kanssa suotarinoiden kirjoituskilpailun. Kilpailukutsussa osallistujia pyydettiin kirjoittamaan oma suotarinsa ohjeella: ”*Millainen on sinun suokokemuksesi? Onko se syksyinen marjastus- tai metsästysreissu, uurastus suometsien ensiharvennuksessa, maanviljelysmaan raivaus, turpeen nosto kuumana kesäpäivänä, turvekylpy, avaran ja villin suoluonnon luoma nautinto vai mystinen pelon maa?*” Soihin liittyy monia henkilökohtaisia tai kuultuja tarinoita, sillä kilpailuun osallistui kaikkiaan 782 kirjoittajaa 945 tarinalla. (Låuren 2000, 15–16; 2001, 126.)

Arto Seppälä on koonnut kilpailutöistä antologian *Suon syvä syli* (1999), johon on valittu 22 tarinaa kaunokirjallisten ansioiden perusteella. Kaikki kilpailutyöt on kuitenkin tallennettu ja luetteloitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) Joensuun perinnearkiston kansanrunousarkistoon. Käytän aineistonani kyseisiä arkistosta löytyviä tarinoita. Tarinoiden runsauden – liki tuhat tarinaa – vuoksi valitsin vain osan aineistoa tarkastelun kohteeksi. Aineistokseni halusin omakohtaisista, nykypäivään sijoittuvista suokokemuksista kertovia tarinoita. Kävin tarinoita läpi niin kauan, että minulla oli koossa 25 tarinaa analysoitavaksi.

Omakohtaisella suokokemuksella tarkoitan sitä, että kertoja menee tarinassaan suolle ja kertoo kokemuksistaan siellä. Nykypäivään sijoittuminen puolestaan merkitsee sitä, että tarinan tapahtumat sijoittuvat lähi-menneytyteen. En esimerkiksi ottanut mukaan tarinoita, joissa kerrottiin vain lapsuuden suokokemuksista tai välitettiin toisilta kuultuja suojuttuja. Toki valitsemiini tarinoihinkin sisältyy muisteluosuuksia lapsuudesta tai vanhoista kertomuksista, mutta olen valinnut tarkastelemani tarinat sillä perusteella, että ainakin osa tarinasta koostuu omakohtaisesta suokokemuksesta. Tarinoiden pituus vaihtelee vajaasta sivusta yhdeksään sivuun. Kaiken kaikkiaan aineistoni käsittää 87 liuskaa.

Valitsin kirjoituskilpailun suotarinat tutkimusaineistokseni, koska yhtä kattavan aineiston kerääminen itse olisi työlästä ja kallista. Uuden aineiston kerääminen ei ole perusteltua, koska arkistoista löytyy jo valmiiksi koottu aineisto. Samasta aineistosta tekee Joensuun yliopistolle folkloristista tutkimusta Kirsi Láuren (2000, 15). Tämä ei kuitenkaan estä minua käyttämästä samaa aineistoa, sillä kuten Mikko Lehtonen (2000, 147) toteaa, kaikki tekstit ovat jatkuvasti avoimia lukemiselleen uudelleen, lukemiselleen toisin. Láuren tutkii ihmisen ja luonnon välistä suhdetta: muun muassa sitä, miten ympäröivä luonto on muokannut ja muokkaa suomalaisten maailmankuvaa ja mentaliteettia, minä taas tarkastelen suotarinoita estetiikan valossa. Valmiin aineiston valintaa voi perustella myös sillä, että tällöin en ainakaan ole voinut ohjailta tutkittavieni käsityksiä aiheesta.

Lähestyn siis erämaisen suomalaisen mielikuvia representatiivisen maisemäkäsitteen kautta eli aineistonani ovat suomalaisen representaatiot, suotarinat. Menetelmäni on *sisällön analyysi*, jolla tarkoitan väljä teoreettista kehystä, jossa tutkimus etenee vaiheittain tutkimuskysymysten ohjaaman aineiston lukemisen kautta kuvaukseen, kuvauksen jaottamiseen merkityskokonaisuuksiksi, merkityskokonaisuuksien välisten suhteiden arvioinniksi ja käytännön sovellusten arvioinniksi (Laine 2001, 37–42). Aineiston alustavan lukemisen ja analyysiyksikön määrittämisen jälkeen seuraa aineiston luokittelu ja jäsentäminen sekä tulkinta (Weber 1990, 21–24, 70–80; Miles & Huberman 1994, 85–89).

Esimerkkinä ja mallina käytän Sanna Parrilan (2002) sisällön analyysin avulla toteutettua väitöstutkimusta *Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää*, jossa hän kuvaa perhepäivähoitoa, hoitohenkilöstön ja vanhempien käsityksiä siitä ja sen laadusta sekä näihin pohjautuen rakentaa teoreettisen jäsennyksen perhepäivähoidon keskeisistä laatutekijöistä. Sovellan tätä tutkimusta omaan työhöni soveltuvalla tavalla, sillä kuten Parrilakin (2002, 88) muun muassa Philipp Mayringiin, Steve Stemleriin, Helvi Kyngäkseen ja Leena Vanhaseen tukeutuen toteaa, sisällön analyysin analyysiprosessissa ei ole olemassa yksityiskohtaisia sääntöjä, vaan jokainen kehittää oman aineiston haltuunottoon ja jäsentämiseen parhaiten sopivan luokittelujärjestelmänsä. Parrila ryhmittelee aineistoaan laadun eri ulottuvuuksien avulla, kun taas oma ryhmittelyni pohjaa estetiikan teorioihin.

Sisällön analyysi voi olla niin deduktiivista kuin induktiivista ja kohdistua niin aineiston piilo- kuin ilmisältöihin. Deduktiivista päättelyä ohjaa teoriaan tai aikaisempaan tutkimukseen perustuva tema, luokitusrunko tai malli. Induktiivisessa sisällön analyysissä luokittelu ja ryhmittely tapahtuvat aineistosta käsin ilman teorian ohjausta. Ilmisältöihin keskittyvässä analyysiprosessissa keskitytään vain aineiston ilmisältöön eikä tarkastella mahdollisia piilomerkityksiä ja taustarakenteita. (Parrila 2002, 88–90; Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2003, 24–35.) Oma analyysi-

prosessini on – kuten jatkossa käy ilmi – osin deduktiivista ja osin induktiivista.

Ennen kuin saatoin lähteä luokittelemaan tai ryhmittelemään aineistoani, minun oli kuitenkin valittava analyysiyksikkö. Sillä kuten Klaus Mäkelä (1990, 54) toteaa, kvalitatiivisen tutkimuksen tunnusomainen operaatio, havaintojen luokittelu, perustuu analyysiyksiköiden ryhmittelyyn tiettyihin kategorioihin. Määritettävät ja tunnistettavat yksiköt voivat olla hyvin erityyppisiä, mutta ne tulisi määrittää mahdollisimman atomaarisiksi kuten kohtauksiksi, lausumiksi tai repliikeiksi (Mäkelä 1990, 57–58). Tutkielmassani käytin analyysiyksikkönä sanayhdistelmiä ja ajatuskokonaisuuksia.

Keskityin erityisesti etsimään lausemia, jotka sisältävät esteettisen *arvoasetelmalausuman* (ks. luku 3). Se voidaan käsittää lausumaksi, jossa jonkin kerrotaan olevan jonkinlainen. Esimerkiksi ”Suolla on hienoja aromaattisia tuoksujia!” (JpaS 2000, 131) lausumasta analyysiyksiköksi muodostuu *hienoja aromaattisia tuoksujia*. Lauseesta ”Välillä oli pakko vilkaista maisemaa, hengittää syvään ja todeta *maiseman ääretön kauneus*.” (JpaS 2000, 386), josta poimin analyysiyksiköksi lausuman maiseman ääretön kauneus. Aina lausumat eivät olleet näin selkeitä, vaan jouduin poimimaan pitempiä ajatuskokonaisuuksia, joiden avulla arvotettiin suoympäristöä ja kokemuksia siellä. Lisäksi merkitsin kuhunkin lausumaan, mistä kohtaa alkuperäistä aineistoa se on poimittu, joten alkuperäisin tarinoihin oli tarvittaessa helppo palata ja tarkistaa mihin lausuma liittyi. Vertailun mahdollistamiseksi keräsin arvoasetelmalauselmien lisäksi lausemia, jotka eivät sisällä arvoasetelmaa, mutta kertovat havainnoista ja liikkumisesta suolla. Halusin vertailla korostuuko arvoasetelmattomien lausumien osuus esimerkiksi jonkin aistin osalta tai jossakin tietyissä havaintokategorioissa.

Käytännössä analyysini eteni siten, että aluksi tiivistin ja karsin tekstejä, lukemalla niitä lävitse ennalta laatimani kysymyssarjan mukaisesti ja alleviivaamalla teksteistä ne kohdat, jotka vastasivat kysymyksiini. Tekstille asettamiani kysymyksiä olivat:

1. Mitä suoympäristöstä havainnoidaan?
2. Mitä ja miten havainnoista kerrotaan?
3. Miten suolla liikkumista kuvataan?
4. Miksi suolle mennään?

Kolme ensimmäistä kysymystä keskittyivät etsimään vastauksia ympäristön ja liikkumiskokemuksen kuvauksiin, kun taas vastaus viimeiseen kysymykseen kertoo motiivin suolle menemiseen. Kysymysten ohjaamana tarkastelemani aineisto supistui noin viidesosaan alkuperäisestä. Minulla oli kuitenkin yhä edelleen käsiteltävänäni nuo reilut 80 liuskaa tekstiä, jotka tosin näyttivät nyt huomattavasti värikkäämmiltä tekemineni alleviivauksineen.

Tämän jälkeen ryhdyin ryhmittelemään alleviivaamaani tekstiä. Maininnoista, jotka koskivat viittä *aistia* – näkö, kulo, haju, maku ja tunto – sekä *aiemmin opittua/koettua, tunteita ja mielialoja*, sekä *liikkumisen kuvauksia*, poimin alleviivauksista oman liuskan tekstiä. Poiminnot jaoin eräänlaiseen nelikenttään siten, että ryhmittelin tekstin osat sen mukaan miten ne sijoittuivat asteikolle positiivinen/negatiivinen kokemus ja kokonaisuuden/yksityiskohtaan kuvaus (kuvio 1).

**AISTI (näkö/kuulo/haju/maku/tunto) / AIEMMIN OPITTU & KOETTU
/ TUNTEET & MIELIALAT/LIIKKUMINEN**

	POSITIIVINEN	NEGATIIVINEN
YKSITYISKOHTA		
KOKONAISUUS		

Kuvio 1. Estetiikan nelikenttä.

Ryhmittely positiiviseen ja negatiiviseen ulottuvuuteen perustuu Jon Langin (Virtasen mukaan 1999, 62) tekemään jakoon, jonka mukaan esteettisyyttä voidaan tarkastella sensoristen ja symbolisten tekijöiden avulla. *Sensoristen* eli aistimuksiin perustuva esteettinen analyysi keskittyy ympäristön eri elementtien aistimisen aikaan saamien miellyttävyyden ja epämiellyttävyyden tuntemuksiin. *Symbolisen* estetiikan analyysissä keskitytään puolestaan tarkastelemaan uskomusten, asenteiden ja arvojen kautta ympäristöön liittyvien asenteiden positiivisuutta ja negatiivisuutta. Ryhmittelyä voidaan pitää siis hyvin pitkälle deduktiivisena ja estetiikan teoriaan pohjaavana. Esteettisen kokemuksen voidaan nähdä pohjautuvan paitsi aistihavaintoihin ulkoisesta maailmasta myös kokijan sisäiseen maailmaan.

Jako positiiviseen ja negatiiviseen ulottuvuuteen ei arvota kokemuksia ja tuntemuksia paremmiksi tai huonommiksi, vaan kuvastaa yksinkertaisesti sitä, onko kirjoittaja kokenut tapahtumat ja ympäristönsä myönteisenä tai kielteisenä. Hyvinkin samankaltaiset asiat – kuten hyttysten ininä tai auringon paahde – voivat miellyttää kokijoita eriateisesti. Niinpä monet samankaltaiset tekstinpätkät sijoittuivat nelikentässäni hyvin eri kohtiin positiivisuus/negatiivisuus ulottuvuudella. Tietty objektiivinen yksityiskohta ei määrity tiettyyn asemaan nelikentässä siten, että esimerkiksi letto sijoittuisi akselille nevaa positiivisemmaksi tai sade aurinkoa negatiivisemmaksi, vaan lausuman paikka määräytyy aina sen mukaan, miten kirjoittaja sitä kuvaa.

Ryhmittelyn jälkeen minulla on siis koossa kahdeksan liuskaa nelikenttiin jaettuna erilaisia tekstipoimintoja viittauksineen alkuperäisiin tarinoihin. Nelikentät sisälsivät kuitenkin vielä hyvin erityyppisiä lauselmia, joten niitä oli vielä ryhmiteltävä ennen lopullista tukintaa. Jatkoin tästä eteenpäin induktiivisesti ja lausumia lukien etsin niistä toistuvia teemoja ja ilmaisuja, jotka voisin yhdistää samaan kategoriaan. Päädyin lopulta viiteen kategoriaan ja jaoin lausumat sen mukaan, koskivatko ne: 1) *suota ja sen osia*, 2) *luonnon olosuhteita* (esimerkiksi sadetta, tuulta tai valaistusta), 3) *lintuja ja muita eläimiä*, 4) *kasveja* tai 5) *tunnelmia*. Nyt minulla oli ryhmiteltynä lausumataulukoita, joita tutkimalla saatoinkin ryhtyä tarkastelemaan, millaisia teemoja suokokemuksiin liittyy esimerkiksi tuoksujen osalta ja miten ne sijoittuvat esteettisyysasteikolla; tai lukemalla eri taulukoita etsiä mitä aisteja käytetään vaikkapa karpaloita poimittaessa. Ennen kuin ryhdyn tulkitsemaan taulukoita, on syytä pohtia aineiston sisältöön ja hankintaan liittyviä rajoituksia, jotka on syytä ottaa huomioon tuloksia tarkasteltaessa ja niitä hyödynnettäessä.

Kuten Lehtonen (2000, 108) toteaa, tekstit eivät pelkästään jäljittele todellisuutta vaan niiden avulla usein myös tuotetaan todellisuutta. Myös analysoimistani suotarinoista voidaan sanoa, että ne eivät ole realistinen kuva todellisista suokokemuksista. Käytännössä minun on mahdotonta tietää, onko kirjoittaja todella kokenut sen, mistä hän kirjoittaa vai ovatko tarinat jopa täysin sepitteellisiä. Tarinat toimivat tutkielmassani suokokemusten eräinä representaatioina. Näissä tarinoissa ei voi syöttää minulle aivan minkäläistä kuvaa tahansa, sillä peilaan tarinoita myös omiin suokokemuksiini ja arvioin todenperäisyyttä niiden avulla. Niinpä tarinat ovatkin enemmän mahdollisia esityksiä todellisuudesta kuin todellisuuden tarkkoja kuvia. Tarkalleen ottaen tutkielmassani tarkastellaankin suotarinoissa realisoituvia suokokemuksia eikä välttämättä todellisessa elämässä realisoituvia suokokemuksia.

Lehtonen (2000, 148) muistuttaa Tony Bennettiä mukaillen myös kontekstin tärkeydestä – jopa siinä määrin, ettei tekstiä itse asiassa ole olemassa kuin kontekstissaan. Tarkastelemani suotarinat ovat syntyneet kirjoituskilpailun yhteydessä. Kirjoittajat ovat pohtineet sekä omia suokokemuksiaan että esitystapaa siltä kantilta, millainen kirjoitustyyli tuottaisi menestystä kilpailussa. Tekstejä ei ole tuotettu tutkijaa vaan kirjoituskilpailun tuomaristoa ajatellen. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole este näiden tarinoiden soveltumiseen tutkimuskäyttöön. Vaikka tarinat eivät välttämättä peilaakaan todellisuutta, kertovat ne kuitenkin siitä, millaisten suokokemusten ja tuntemusten uskotaan olevan niin ”hyviä” ja kuvausvoimaisia, että niitä arvostettaisiin myös tuomariston keskuudessa. Niinpä kirjoitetut kokemukset voivat olla jopa parempia kuin niiden vastineet todellisuudessa. Tämä on syytä muistaa analyysia tehdessä ja myös lukiessa.

Kuinka *kattavana ja edustavana* voidaan sitten pitää aineistoa, joka on poimittu yhdestä kirjoituskilpailusta? Eivätkö kirjoituskilpailuihin osallistu

tietyt tyyppiset taitavat kirjoittajat? Valitsemieni tarinoiden perusteella on vaikea luoda mitään selkeää tyyppiä tarinoiden kirjoittajista. Kaikista tarinoista ei käy selville edes kirjoittajan sukupuoli tai ikä. Usein nämä seikat kuitenkin ilmaistaan tekstissä jotenkin, vaikkapa ilmoitettaessa seuralaiseksi vaimo/mies tai kerrottaessa paluusta lapsuudensuolle 30 vuoden jälkeen. Tällaisten vihjeiden perusteella voi päätellä, että kirjoittajissa on sekä miehiä että naisia, joiden ikähaitari vaihtelee nuorista aikuisista eläkeläisiin. Vaihtelevuutta löytyy myös kirjoitustyyleistä; osa on taitavia kirjoittajia, joilla on kaunokirjallinen tyyli halussa; osassa tarinoista tyyli taas ei ole niin sujuvaa ja saattaa kirjoitusvirheitäkin olla kohtuullisen runsaasti. Tästä voisi päätellä, etteivät ainakaan kaikki tarinan lähettäneet ole olleet kokeneita kirjoittajia, vaan ainakin heille tarinan tai kokemuksen sisältö on ollut tyyliä keskeisempää. Tarinat eivät ole samantapaisia tyyliältään tai sisällöltään, mistä voinee päätellä, että myös tarinoiden kirjoittajat muodostavat sangen heterogeenisen joukon. Vaikka pelko jonkun tietyn ryhmän korostumisesta lienee aiheeton, on analysoinnin tuloksia peilattava tekstien tuottamisen kontekstia vastaan.

1.4 Tutkielman kulku

Seuraavassa luvussa esittelen suomalaisen suon monimuotoisuutta sekä tarkastelen soita kulttuuri- ja toimintaympäristönä. Kolmannessa luvussa selostan teoreettisen viitekehyksen suokokemuksen estetiikkaa tarkastelleni; pohdin muun muassa estetiikan olemusta, suomaisemaa ja erämaamielikuvia. Luvuissa 4 ja 5 tarkastelen, millaisista erilaisista osamaisemista esteettisen suokokemuksen kokonaisuus muodostuu: ensin mainitussa luvussa tarkastelen eri aistien luomia maisemia ja jälkimmäisessä keskityn suohon mielenmaisemana, jolloin tarkastelen tunteiden, muistojen ja kulttuurisen kontekstin merkitystä suomielikuvien rakentajina. Tämän jälkeen siirryn kuudennessa luvussa käsittelemään suon estetiikkaa matkailussa. Yhteenvedossa mietin lopuksi, mitä tutkielma opetti ja mitkä seikat jäivät odottamaan uusia tutkimuksia.

Käyttämäni suorat lainaukset ovat poimintoja aineistonani käyttämästä Suoseuran ja Maaseudun sivistysliiton järjestämästä suotarinoiden kirjoituskilpailuun saapuneista tarinoista. Kirjainyhdistelmä JpaS viittaa Joensuun perinnearkiston kerääjäkäsikirjoitukseen, sivunumeroista näkee miltä sivu(i)lta suotarinakokoelmaa lainaus on. Suotarinoiden sivunumerointi jatkuu katkeamattomana ensimmäisestä tarinasta viimeiseen tarinaan.

2 SUOMALAINEN SUO

2.1 Soiden monimuotoisuus

Suo on ihmisen elämänrikastuttaja, mielenrauhhoittaja, inspiraatioiden antaja ja vitamiinien kantaja. Suo antaa lämpöä ja tupasvillaa vaatteenksi. Suon tuoksu on huumaava. Monet linnut viihtyvät kesäisin suoelämässä. Kauniit taulujen ja valokuvien aiheet tulevat suolta. Sadekesinä on suo vaivalloista kävellä, mutta kuntoa se kohottaa. (JpaS 2000, 321.)

Suot tarjoavat monenlaisia mahdollisuuksia jo senkin vuoksi, että käsitteeseen suo sisältyy hyvin erilaisia luonnonalueita ja itse kukin mieltää suon omalla tavallaan. Suoksi kutsutaan hyvin monenlaisia alueita, jotka muodostuvat suomaalajeista: liejusta, mudasta ja turpeesta. Jukka Laine ja Harri Vasander (1993, 7) määrittelevät suot niin sanotun biologisen suomääritelmän mukaan kasvupaikoiksi, joilla on suokasvien vallitsema turvetta tuottava kasviyhdyskunta. Eri suotyyppejä kuvaillaan kymmenillä eri nimityksillä. On rämeitä, lettoja, nevoja, rimpiä, luhtia, keitaista, korpia, aapoja, kontoja, jänkiä ja monia muita nimityksiä riippuen siitä millainen suotyyppi on kyseessä (ks. esim. Laaksonen 1995, 99). Raja metsän ja suon välillä on usein häilyvä: esimerkiksi lehdossa (metsää) ja lehtokorvessa (suota) tavattava kasvilajisto on lähes sama, mutta lehdossa karikkeen hajotessa syntyy multaa, kun taas lehtokorvessa karikekerros paksuneen vuosi vuodelta eli syntyy turvetta (Vuokko 1997, 54).

Suomi on pitkä maa; se ulottuu 60. leveysasteen tienoilta aina 70. leveysasteen paikkeille. Laaja ulottuvuus näkyy myös suoluonnon monimuotoisuudessa. Keskilämpötila, kasvukauden pituus, eri vuodenaikojen pituus ja lämpötilasta riippuva haihdunta vaihtelevat maamme eri osissa ja nämä tekijät määrittävät soiden vyöhykkeisyyttä. Suomi jakaantuu seitsemään eri suovyöhykkeeseen, jotka ovat etelästä pohjoiseen lueteltuna: Saaristosuomen konsentriset keitaat, Rannikko-Suomen kermikeitaat, eksentriset ja sphagnum fuscum keitaat, Pohjanmaan–Kainuun aapasuot, Peräpohjolan aapasuot, Metsä-Lapin aapasuot sekä orohemiarktiset ja palsasuot. Vyöhykkeiden lisäksi suot vaihtelevat paikallisestikin johtuen monista tekijöistä, kuten kosteussuhteista, turpeen paksuudesta, kasvu-alustan ravinteisuudesta, happamuudesta ja veden virtaamisnopeudesta. (Ks. esim. Häyrinen 1978, 23–25; Ympäristön... 1997, 24–26.)

Soita tyypitellään muun muassa vedenpinnan tason, ravinteisuuden ja soistumistavan mukaan. Tavallisimmin suot jaetaan neljään päätyyppiin: korvet, rämeet, nevat ja letot. Kukin näistä päätyypeistä jakaantuu vielä kasvillisuuserojen perusteella useisiin eri tyyppisiin ja nämä vielä alatyyppeihin, joten erilaisia suotyyppejä on useita kymmeniä. Lisäksi tulevat vielä eri yhdistelmätyypit, joten Suomessa todellakin riittää monenlaisia soita ihasteltavaksi. (Ks. esim. Häyrinen 1978 23–25; Laine & Vasander 1993, 7–11.)

Soidemme päätyypeistä yleisin on räme. Sen pääpuulaji on mänty ja tyypillisintä rämekasvillisuutta edustavat erilaiset rämevarvut, kuten suopursu, vaivaiskoivu, juolukka ja vaivero. Rämeyden alatyyppejä ovat muun muassa korpisräme, pallosararäme, kangasräme, isovarpuräme sekä rahkaräme. Puuston määrä vaihtelee siten, että korpi-, pallosara- ja kangasrämeillä voi sängen tiheään männikön lisäksi esiintyä myös kuusta ja koivua, kun taas isovarpu- ja rahkarämeillä esiintyy vain mäntyä: isovarpurämeillä harvakseltaan jopa pienen tukkipuun mitat saavuttavana ja rahkarämeillä harvana ja kitukasvuisena. Varvusto on yleensä pallosararämettä lukuun ottamatta runsaslajista ja tiheää. Sammaleista tyypillisimpiä ovat eri rahkasammallajit. Rämeydellä ei juuri esiinny ruohokasveja. Ainoan poikkeuksen tekee hilla, joka viihtyy hyvin karuillakin rahkaisilla soilla. (Häyrinen 1978, 30–34; Laine & Vasander 1993, 22–28.)

Korvet ovat yleisempiä Etelä-Suomessa. Ne sijaitsevat tavallisimmin laaksoissa, joihin ympäröivien maastojen vedet pikkuhiljaa kertyvät. Korpien tyypillisin puulaji on kuusi, mutta korpityypistä riippuen esiintyy myös koivua, haapaa, raitaa ja leppää. Kenttäkerroksessa esiintyy paljon metsäkasvillisuutta, kuten mustikkaa, puolukkaa sekä lehtomaisten ja tuoreiden kankaiden ruohoja. Muita korvissa esiintyviä kenttäkerroksen lajeja ovat muun muassa saniaiset, mesiangervo, kurjenjalka, raate, rentukka ja metsäkorte. Sammaleista tavataan rahkasammalia, lehväsammaleita, suikerosammaleita, seinäsammalta ja korpikarhunsammalta. Tyypillisen kasviston perusteella korvet voidaan jakaa vielä useisiin alatyyppeihin, kuten lehtokorpiin, ruohokorpiin, kangas- ja mustikkakorpiin, puolukkakorpiin sekä pallosarakorpiin. (Häyrinen 1978, 26–29; Laine & Vasander 1993, 14–21.)

Soiden päätyypeistä nevat ja letot edustavat avosoita. Niillä ei kasva puustoa, vaan vettymisen seurauksena puusto on hävinnyt. Niinpä esimerkiksi korvesta on nevakorpi-välivaiheen kautta voinut muodostua aukea neva. Nevat ovat lettoja vähäravinteisimpia. Ravinteisimmat nevat ovat ruohoisia ja niillä esiintyy muun muassa kurjenjalkaa, suoputkea, luhtakuusiota, raatetta, rentukkaa ja terttualpia. Niukkaravinteisemmat nevat ovat sara- ja lyhytkorsinevoja. Eräs karumpien nevojen näkyvimmistä lajeista on tupasvilla. Tupasvillan kukittua sen kehäsukset pitenevät selvästi tähkää pitemmiksi valkoisiksi lenninkarvoiksi ja tällöin jotkut nevat näyttävät lainehtivan valkoisina. Sammaleista edustettuina ovat lähinnä eri rahkasammallajit (muun muassa keräpää-, oka-, hapra-, lampare-, sara-, rimpi-, kalvakka- ja paakkurahkasammal). (Häyrinen 1978, 35–38; Laine & Vasander 1993, 36–47.)

Lettoisia suotyyppejä kutsutaan myös niille tyypillisten sammaleiden vuoksi ruskosammaleisiksi soiksi. Letoille on tyypillistä runsas ravinteisuus eli eutrofia. Niillä on runsaasti typpeä ja kalsiumia ja korkea pH-luku. Letoilla viihtyvät enemmän ravinteita tarvitsevat sarat, kuten esimerkiksi keltasara, äimäsara ja vaaleasara. Letoilla esiintyy myös ruohoja, kuten karhunputkea, rätvänää, suokettoa ja läätettä, sekä heiniä

kuten siniheinää. Sieltä voi myös löytää upeita kämmeköitä, kuten suo-
neidonvaippoja, kapealehtisiä kämmeköitä ja tikankontteja. Ravinteikkaan
maaperän vuoksi Etelä-Suomessa lähes kaikki letot on raivattu viljelyk-
seen, mutta Itä- ja Pohjois-Suomessa on vielä lettojakin. (Häyrinen 1978,
39–42; Laine & Vasander 1993, 31–32.)

Luonnossa laajat suoalueet harvoin edustavat puhtaana mitään yhtä
suotyyppiä, vaan suot muodostuvat erilaisten korpien, rämeiden, lettojen ja
nevojen tilkkutäkeistä. Korpi muuttuu pikkuhiljaa korpirämeeksi, joka
puolestaan vaihtuu lettorämeeksi tai lyhytkorpirämeeksi ja lyhytkorsi-
nevaksi. Soiden monimuotoisuus koostuukin pitkälti siitä, että eri suotyyppit
muodostavat mosaiikkimaisia kokonaisuuksia. Tietyillä alueilla suot
muodostavat kuitenkin samalla rakenteella yhdistelmiä ja näiden rakentei-
den sekä suokasvillisuuden pohjalta voidaankin nähdä selvää vyöhyk-
keellisyyttä suoyhdistelmätyypeissä. Etelä-Suomelle ja Pohjanmaan ranni-
kolle ovat tyypillisiä keidassuot, Pohjanmaalle ja Lapille aapasuot ja aivan
pohjoisimmassa Lapissa on myös palsasoita.

Paitsi että luonnonolosuhteet ja niiden mukana suoluonto vaihtelevat
Suomessa runsaasti, variaatiota löytyy myös erilaisten soiden nimeä-
misessä. Soiden tai suoyhdistelmätyyppien nimityksetkään eivät ole
yksiselitteisiä. Esimerkiksi Lapissa aapaa kansankielessä käytetään yleis-
nimityksenä puuttomalle suolle. Niinpä esimerkiksi Martimoaapa Simossa
ja Lämsänaapa Pelkosenniellä ovat itse asiassa keidassoita. Tunturi-
Lapin jängät ja Länsi-Pohjan vuomat ovat synonyymejä tälle aapa sanalle.
Oulun Läänin rajalla aletaan käyttää niiden tilalla vain suo sanaa ja kun
matkaa jatketaan vielä alemmas, käytetään neva sanaa. Niinpä läheskään
aina kun kuulee sanan aapa, ei tällä välttämättä tarkoiteta suoyhdistelmä-
tyyppiä.

Murre-erot tuovatkin oman lisänsä soiden moninaisuuteen ja nimien
sekamelskaan. Nykysuomen sanakirjan mukaan neva on: ”puuton, rahka-
sammalta kasvava suo”, mutta Pekka Laaksosen mukaan nevalle annetaan
murteissa hyvin erilaisia, yleensä kuitenkin suohon liittyviä merkityksiä.
Hänen mukaansa neva voi olla murteesta riippuen aukea suo; vetinen,
vetelä, hyllyvä suo; hete, letto, silmäke; puuta kasvava, kantava suo; pieni
tai suuri suo; heinävä suo, heinäsuo tai nevaniitty, viljelty tai viljelemätön,
mutta myös joki, järvi tai aava meri. Alun perin hän uskoo neva-sanalla
tarkoitettua vetistä, heinänteistä painannetta, esimerkiksi joen tai puron
uomaa. (Laaksonen 1995, 99–100.)

Kun jo yksi suohon liittyvä käsite – neva – voi tarkoittaa mitä erilai-
simpia alueita, voi vain kuvitella, mikä sekamelska syntyisi jos kaikki,
monet kymmenet suohon liittyvät sanat otettaisiin yhtä huolellisen
tarkastelun kohteeksi. Yrjö Sepänmaa (1999, 16) määrittää suon yleis-
nimitykseksi kosteille, turvepohjaisille maastoille ja maisemamuodoille.
Myös tästä määritelmästä voi päätellä, ettei suota ole helppo tyypittää tai
luokitella. Kaikki tietävät, mitä suo on, mutta itse kunkin suot voivat

tarkoittaa hyvin erilaisia maisemia aina avoimista, vetisistä alueista sangen tiheisiin kuusikorpiin.

Kahta samanlaista suota ei Suomesta löydy. Näin toteaa myös Paavo Pelkonen (1999,19) ja perustelee väitettään sillä, että jo soiden metsätaloudellisen käytettävyyden kuvaamiseenkin tarvitaan kolmisenkymmentä suotyyppiluonnehdintaa. Ja tämä eri tyyppiluokkien runsaus tarvitaan kun soita tarkastellaan vain metsätalouden kannalta. Kun mukaan otetaan suon ominaispiirteiden vaihtelu vuodenaikojen mukaan, suoalueiden laajuuden mukaan sekä soiden lajirunsauden mukaan, on väitteeseen jokaisen suon omintakeisuudesta helppo yhtyä.

Eri suotyypit ja niiden lukuisat yhdistelmät luovat Suomeen erittäin monimuotoisen suoluonnon. Riippuen siitä mihin päin Suomea ja millaiselle suolle kulkija askeleensa suuntaa, saa hän aistittavakseen hyvin erityyppisiä soita ja luontokokemuksia. Suomatkailua pohdittaessa on hyvä tietää ja tuntea eri suotyyppien piirteitä, jotta pystyttäisiin ymmärtämään miten monipuolisen mahdollisuuksien kirjon suoluonto kaiken kaikkiaan tarjoaa. Sepänmaakin (1994, 74) toteaa, että monitahoisempia muotoja kuten ekosysteemejä on ymmärrettävä, jotta ne voitaisiin kokea kauniiksi. Vasta tällöin korostuvat systeemin toiminta ja toimivuus.

2.2 Suot suomalaisessa kansankulttuurissa

Suomi on Euroopan soisin maa. Alun perin Suomen pinta-alasta kolmasosa oli soita. Vielä nykyisinkin – kaikkien pellonraivaus-, metsittämis- ja turvetuotanto-ohjelmien jälkeenkin – jokaiselle suomalaiselle riittää noin hehtaari ojittamatonta suota. Käsiteltyjen soiden lisääntyessä on kasvanut myös luonnontilaisten soiden arvostus. Erityisesti aapasuot koetaan ainutlaatuisiksi. Tästä esimerkkinä on Suomen ehdotus Olvassuon ottamisesta aapasuoluontokokonaisuuden edustajana Unescon maailmanperintöluettelon luontomaisemakohteiksi yhdessä Vaasan saariston, Linnansaaren, Pihlajaveden ja Koloveden järviolueen kanssa.¹ Aapasoiden Suomi-keskeisyyttä kuvaa myös se, että suomen kielen aapa sana on kulkeutunut myös englannin kieleen ja aapasuo onkin englanniksi aapamire (ks. esim. Clymo 1999, 41). Suot ovat Suomelle niin leimaa antava piirre, että ovatpa jotkut johtaneet Suomi sanan etymologiankin suosta eli Suomi sanan on nähty muodostuneen Suo-maasta (ks. esim. Laaksonen 1995, 99).

Suot muodostavat oleellisen osan Suomen luontoa, mutta kuitenkin Suomi mielletään ennen kaikkea järvien ja metsien maana. Hokemaa Suomesta ”tuhansien järvien maana” on toistettu kyllästymiseen saakka ja metsät on nähty paitsi varallisuuden tuojana niin myös suomalaisena sielunmaisemana. Esa Sironen (1993, 156) toteaa suomalaisten liittävän

¹ ks. esim. Suomen Unesco-toimikunnan toimintakertomus 1998

metsään lämpimiä, turvallisia, kohtumaisia tunteita. Yhdeksi oleelliseksi, kansalliseen heräämiseen liittyväksi tavaksi ihailla maisemaa Sironen (1993, 160–162) liittää järvinäkymät, joita kiivettiin katselemaan korkealta vuorelta. Soita suomalaisessa maisemassa ei kuitenkaan välttämättä havaittu, vaikka maisemaa kiivettiin katselemaan korkeammalta. Esimerkiksi Johan Ludvig Runebergin kirjoittamassa Vänrikki Stoolin tarinoiden runoelmassa *Heinäkuun viides päivä* avautuu vanhalle soturille ja nuorelle miehelle koko isänmaa pohjoisesta etelään tuntureineen, järvineen, saarineen, rantaniittyineen ja merineen. Soita hekään eivät kuitenkaan näe. Jos suot on havaittu, ovat vahvat, kielteiset mielikuvat leimanneet suomalaisten käsityksiä niistä.

Negatiiviset suomieliävät eivät kuitenkaan tarkoita välttämättä, että suot olisivat sen epäesteettisempiä kuin metsät, järvet tai tunturit. Kuten Timo Jokela (1999, 13) huomauttaa, on se, mitä maisemassa havaitsemme ja minkä merkityksen havainnoille annamme aina kulttuurisesti opittua ja sosiaalisesti tuotettua, vaikka havaintojen kohteena olisikin luonnon kauneus. Myös Sironen huomauttaa, että emme lue luontoa kuin avointa kirjaa, vaan lukemisen kielioppi on annettu meille kulttuurisesti kaikkina niinä teksteinä, kuvina ja sävelinä, joita olemme elämämme aikana nähneet ja kuulleet. Kannamme näitä mukaanamme muistissa ja alitajunnassamme tulkintaresurssina, jonka varassa tulkitsemme näkemäämme ja kokemaamme. (Sironen 1993, 159–160.)

Eero Tarastin (1992, 165) mukaan maiseman todellisuus, sellaisena kuin jokin kulttuuri tai yhteisö sen jäsentää, on tavoitettavissa vain kulttuurin eri teksteissä ilmenevissä maisemakuvauksissa. Metsien, järvien, jokien ja tuntureiden on arveltu soita paremmin soveltuvan suomalaisen kansallistunteen kohottajiksi ja siksi ne useammin esiintyvät suomalaista luontoa kuvaavissa teksteissä, maalauksissa ja sävellyksissä. Ari Aukusti Lehtinen (1999, 82–82) huomauttaa suon puuttuvan lähes kokonaan niinkin keskeisistä kirjallisista teoksista kuin Topeliuksen *Maamme kirjasta* (1875), *Suomen kartaston* (1976) 5. laitoksen laajasta 53 vihkojulkaisun ohjelmasta ja WSOY:n juhlavasta *Suomalaisen maiseman 4 vuodenaajasta* (1990). Esimerkkinä suon sopimattomuudesta kansalliskuvan luojaksi on myös se, että yhtään suota ole valittu Suomen kansallismaisemaksi ellei lukuun oteta Kyrönjokilaaksoa ja eteläpohjalaisia viljelylakeuksia, jotka ovat suurelta osin kuivattua suota. Yhtään alkuperäisenä säilynyttä suota ei ole nähty niin arvokkaaksi, että se olisi voitu nimetä kansallismaisemaksi.

Perinteisesti suot onkin nähty arvottomana luonnonelementtinä, joista ei ole mihinkään ennen kuin ne on raivattu pelloiksi, ojitettu puuntuotantoon tai valjastettu turvetuotantoon. Sisukkaasta suonkuokkijasta ja korvenraivaajasta muodostuikin suomalaisen kansallistunteen nostattaja. Saarijärven Paavon kaltaiset uurastajat sekä ”*suo, kuokka ja Jussi*”-mentaliteetti nähtiin suomalaisen varallisuuden kasvun perustana ja edistyksen kulmakivenä. Näin arvottomasta rääuseiköstä jalostui tuottava,

kauniisti lainehtiva viljapelto, joka on arvostettu osa suomalaista kulttuuri-maisemaa.

Myös suomalainen taide kuvastaa usein soiden kielteistä, mystistä ja surumielistä ilmapiiriä. Kirjallisuudessa suot on usein kuvattu haasteena, joita vastaan on taisteltava ja raivaajamentaliteetilla voitettava taistelu. Suo voi kirjallisuudessa esiintyä myös hautana, josta löydetään salaperäisiä ruumiita. Kovin kaunista kuvaa soistamme ei saa maalaustaiteenkaan kautta. Tunnetuimpia suomalaisia suoaiheisia maalauksia lienevät Akseli Gallén-Kallelan puukaiverrus *Kalman kukka* vuodelta 1895 sekä Hugo Simbergin *Halla* vuodelta 1895. Molemmissa kuolema on keskeisenä elementtinä. Toki positiivisempiakin esimerkkejä löytää jos niitä varta vasten hakee, mutta ne eivät ole saavuttaneet läheskään niin suurta suosiota kuin synkemmät kuvaukset. Esimerkkinä positiivisemmasta suokuvauksista maalaustaiteessa toimii vaikkapa Lennart Segerstrålen työ *Kurjet suolla* vuodelta 1919, josta välittyy kurkien riemu suolla.

Suosta on muodostunut suomalaisille kylmän, pelon, vaaran ja kuoleman symboli. Viljelijän ankara vihollinen, halla, vaani suolla ja se oli mahdollista voittaa vain raivaamalla suo ja hävittämällä hallan asuinsijat. Jollei tässä onnistuttu hiipi tämä vainooja salakavalasti esiin piiloistaan ja tuhosi sadon ja mitätöi näin ahkeran uurastajan työn tulokset. Kamppailu hallaa vastaan oli voitettava, jos mieli selvitä taistelusta hengissä. (Mäkelä 1995, 89–91.)

Vaara vaanii suolla muutoinkin kuin hallan muodossa. Suon uskotaan vetävän kulkijaa arvaamattomasti puoleensa ja hetteiköiden imusta arvellaan uimataitoisenkin olevan mahdotonta selvitä. Legendat suohon uppoamisesta elävät sitkeästi. Tosiasiassa suohon on kuitenkin lähes mahdotonta upota, ellei kulkija itse halua näin tehdä. Tämän todistaa myös Seppo Vuokko (1997, 51–53) vuosikymmeniä jatkuneen ja tuhansia kilometrejä käsittävän suon tarpomisen kokemuksen tuomalla uskottavuudellaan. Hänen mukaansa rimmikkoon hukkuminen onnistuu, jos pysyttelee pystyasennossa ja nostaa kätensä ylös niin että saa nenänsä veden alle. Vahingossa suohon ei kuitenkaan hänenkään mielestä voi hukkua, vaikka vetelimmissä paikoissa saappaaseen suovettä saattaakin lurahtaa.

Suohon joutumisen pelkoa eivät ainakaan ole vähentäneet suoruumis löydökset. Tunnetuin suoruumis lienee niin kutsuttu Tollundin mies, johon on mahdollista käydä tutustumassa Silkeborgin museossa Tanskassa. Suomestakin on Isonkyrön Leväluhdan suosta löydetty kymmeniä suoruumiita. Suon happamassa ja niukkahappisessa maaperässä ruumiit ovat säilyneet hyvin, ja kun varmaa selitystä sille, miksi nämä vainajat ovat suohon joutuneet ei ole, korostuu soiden pelottava salaperäisyys. Arvailut ihmisten uhraamisesta tai rikollisten teloituksista lisäävät synkkää ja mystistä ilmapiiriä.

Suosta kuoleman paikkana löytyy kuvauksia myös Suomen kansalliseepoksesta Kalevalasta. Suomalaiset muistavat hyvin, kuinka Väinämöinen

laulaa Joukahaisen suohon. Joukahainen joutuu todelliseen ahdinkoon ja hänen täytyy anella armoa ennen kuin pääsee pälkähästä. Omin avuin hän ei suosta selviä. Vielä nykyäänkin vastustajat halutaan polkea ainakin ”unohduksen suohon” ja kun ollaan oikein vihaisia, jollekin saatetaan helposti sanoa, että: ”Se pitäisi polkea suohon”. Kovin positiivista kuvaa suosta ei anna myöskään Kalevalan päätösruno, jossa Väinämöinen tuomitsee Marjatan puolukasta synnyttämän pojan suolle vietäväksi ja puulla päähän lyötäväksi.

Suo ei tarjoa tukevaa jalansijaa ja tuolle keinuvalle, upottavalle ja epävarmalle alustalle ei askelia mieluusti ole suunnattu. Tavallisesti ainoastaan toisten on käsketty ”suksia suolle”. Suo on koettu epämiellyttävänä paikkana tai ainakin niin vaikeakulkuisena, että itse sinne ei ole haluttu mennä. Suolle on suunnattu vasta hädän hetkellä, vielä suuremman vaaran – vainoojan tai takaa-ajajan – uhatessa. Tällöin vihoviimeisen hädän hetkellä suo on ollut myös turvapaikka, sillä kukapa suolle viitsisi perään lähteä. Rauhalliselle luonnossa kulkijalle suot ovat yleensä olleet vain esteenä, joka on kenties ollut pakko ylittää matkalla metsäsaarekkeelle tai kauniille lammelle.

Suomalaisen ylevämmän sielunmaiseman on nähty olevan kotonaan metsissä, kun taas soihin on liitetty sielunmaiseman alavireisemmät piirteet, kuten alakuloisuus ja lohduttomuus. Synkimmillään suo on suomalaista sielunmaisemaa edustanut, kun esimerkiksi Väinö Linna on verrannut suomalaisen vihan pohjattomuutta suonsilmäkkeeseen. Suomalainen sisu puolestaan on päässyt mitä parhaimmin esille peräänantamattomassa suon kuokkimisessa ja pellon raivauksessa.

Täysin arvottomia luonnonelementtejä suot eivät kuitenkaan koskaan ole olleet. Ne ovat – jo kauan ennen kuin niitä ryhdyttiin voimaperäisesti kuivattamaan ja hyödyntämään maa- ja metsätaloudessa sekä turvetuotannossa – tarjonneet monenlaisia mahdollisuuksia hengenpitimiksi ja taloudellisen tilanteen kohentamiseksi. Suot olivat tärkeitä metsästysalueita; niiltä kerättiin linnunmunia ja marjoja sekä nostettiin suomalmia; jokivarsien tulvaniityillä ja soiden sarakoilla niittyväki uurasti viikkotolkulla haaliakseen talvirehua karjalle ja onpa turpeennostollakin jo vuosisataiset perinteensä. Esi-isämme ovat kulkeneet soilla jo vuosisatoja: milloin niittäen puronvarsien tulvaniittyjä, milloin verottaen soiden riistakantaa, milloin keräten linnunmunia tai poimien suomarjoja. Suo on tarjonnut monenlaista syötävää ja pataan pantavaa jo metsästystalouden aikaan. Lisäksi talvisaikaan suot ovat jäätyneinä ja lumipeitteisinä tarjonneet aavan ja esteettömän kulkutien niin pororaidoille, hiihtäjille kuin reellä kulkevillekin.

Soista löytyykin hyvin paljon sekä että piirteitä. Ne eivät helposti asetu luokiteltaviksi mihinkään tiettyyn ryhmään tai luokkaan. Mary Douglas (2000, 88) määrittää elementin, joka ei sovi annettuun joukkoon tai sarjaan *anomaliaksi*. Suot ovat tällaisia välitiloja eli anomalioita, jotka pakenevat luokituksia. Ne ovat esimerkiksi kiinteän ja nesteen väli-

maastossa; suot eivät ole vettä eivätkä maata, eivät märkiä eivätkä kuivia. Suot eivät myöskään ole ylhäisiä eivätkä alhaisia, eivät rumia eivätkä kauniita, vaan niistä löytyy lukuisia variaatioita näiden ääripäiden välissä.

Soiden anomaalisuus tulee esiin myös pohdittaessa soiden sukupuolisuutta. Vaikka soita on perinteisesti pidetty hyvin feminiinisinä maisemina ja esimerkiksi Mary Louise Pratt (1992, 213–215) näkee suot feminiinisen maiseman ilmentymänä vastapainona maskuliinisille vuorten huipuille, on soilla myös maskuliinisia piirteitä. Vaikka Pratt (1992, 213) väittääkin, että vaatimattomia soita, joita eivät arvosta edes paikalliset asukkaat, menevät tutkimaan vain naiset, tarjoavat suot myös haasteellisempia maskuliinisia piirteitä. Esimerkiksi Irigaryn esittämät (Jokisen & Veijolan 2003, 274 mukaan) maskuliiniset piirteet paljastaminen, valtaaminen ja valloittaminen voidaan liittää myös soihin. Vauhdikkaassa vetisen suon yli porhaltamisessa on aineksia myös miehiseen sankaruuteen ja voimainkoitoksena se vastaa vuorelle kiipeämistä. Ilkka Juhani Takalo-Eskola² näkee suon jopa niin vaativana elementtinä, että miehinen uhokin voi joutua huomaamaan avuttomuutensa siellä. Toisaalta Jokisen ja Veijolan (2003, 264) esittämät feminiinisyyden piirteet – erämaisuus ja salaperäisyys – liittyvät tiiviisti soihin. Jatkossa en kuitenkaan tarkastele suomalaisen sukupuolisuutta, vaan keskityn suokokemuksiin ja mielikuviin pohtimatta niiden feminiinisyyttä tai maskuliinisuutta.

Suomielikuvien muodostumisessakin keskeistä on se, miten maisemaa tuotetaan ja uusinnetaan. Miten esimerkiksi suomalaisema halutaan nähdä ja ennen kaikkea, miten se halutaan näyttää. Ei ole yhdentekevää, kuvataanko suo vaikkapa oppikirjoissa metsän vihollisena, joka sammalpeitteellään tappaa puut vai kasvistoltaan ja linnustoltaan monipuolisina alueina, joissa on lukuisia vaikeisiin olosuhteisiin nerokkaalla tavalla sopeutuneita lajeja. Aivan erilaiset mielikuvat suosta nousevat mieleemme myös jos tarkastelemme Ilta Sorron maalaamia kauniita ruskasoita tai Akseli Gallén-Kallelan *Kalman kukkaa*.

Myös Sepänmaa (1994, 16) näkee maineen maiseman oleelliseksi tekijäksi. Hän toteaa maiseman syntyvän kohteen ja yleisön vuorovaikutuksesta sekä niin yleisön odotusten kuin toiveiden muovaavan maisemaa. Tämä tulee esille myös suomalaiseman näkemistä ja kokemista tarkasteltaessa. Aiemmin kun suo käsitettiin vain joutomaaksi ja turhaksi rääseiköksi, ei suota osattu arvostaa kauniina näkymänä. Kun muutamat uranuurtajat (muun muassa valokuvaajat Urpo Häyrinen ja Jorma Luhta) sitten alkoivat opettaa näkemään suon myös kauniina, ihailtavana elementtinä, kasvoi suon arvostus ja nykyisin yhä useammat osaavat ihailia myös suomalaisemia.

² Takalo-Eskola, Ilkka Juhani 29.5.2003. Radio-ohjelmassa: Suon sylissä. Suora lähetys Tammelan Torron-suolta. Toimittajina Ilpo Jaakola ja Minna Pyykkö.

3 SUOKOKEMUKSEN ESTETIIKKA

3.1 Estetiikka ja kauneus

Estetiikka on nähty usein taidefilosofiana, jopa niin, että taide ja estetiikka-käsitteitä on käytetty synonyymeinä. Estetiikka on kuitenkin huomattavasti laajempi käsite, eikä sitä voi rajata näin tiukasti koskemaan vain taidetta. Esimerkiksi Kinnunen (2000, 42) näkee tällaisen tiukan rajauksen käsittämättömänä, sillä hänenkään mukaansa makuarvostelma ei rajaudu mihinkään objektiluokkaan vaan maku arvioi kaikkea. Kuitenkin erilaiset objektit vaikuttavat esteettisiin kokemuksiin. Taide- ja luonnonobjektit ovat luonteeltaan erilaisia ja siten ne tarjoavat mahdollisuuksia erilaisiin esteettisiin kokemuksiin. Ennen kuin siirryn tarkastelemaan taiteen ja luonnon eroavaisuuksia, keskityn hieman tarkemmin estetiikan käsitteeseen.

Suomen kielen sana estetiikka tulee klassisen kreikan sanasta *aesthanesthai* eli havaita ja *aistheta* eli havaitut asiat (ks. esim. Bell 2001, 132; Brady 2003, 8). Käytän *estetiikka*-käsitettä tarkoittamassa filosofian haaraa, joka tutkii kauneuden filosofiaa. Tällöin Jyrki Vuorisen (1996, 14) mukaan yhtenä keskeisenä tavoitteena on *kauneuden* eli *esteettisen arvon*-käsitteen ja sisäpuolelle jäävän ilmiön rajaaminen. En kuitenkaan pyri tutkielmassani rajaamaan kauneuden käsitettä, vaan yhdyn Eero Ojasen (2001, 16–20) käsitykseen, että tarkka määrittely sopii pieniin asioihin, mutta ei suuriin. Hänen mukaansa se, että kauneutta ei voida tarkalleen määritellä, on vahva todiste kauneuden ehdottomasta olemassaolosta ja monien merkitysten tekevän siitä laajan, kaikkia koskettavan, yleispätevän tosiasian.

Meillä kaikilla on käsitys kauniista ja rumasta, vaikka on mahdotonta vetää selkeää, yksiselitteistä rajaa sen välille, mikä on kaunista ja mikä taas ei ole kaunista. Arvioimme ympäristöämme esteettisesti esimerkiksi ihastellessamme kurjenmiekan kukkaa tai avaran suolakeuden yllä leijuvaa usvahuntua. Kinnusen (1969, 88) mukaan henkilö esittäessään jonkin arvolauselman ilmaisee kokeneensa jotain esteettiseksi objektiksi, antaa sille arvoa ja objekti herättää hänessä tunteen. Esteettiset kokemukset syntyvät kokijan ja objektin kohdatessa ja ovat jokaiselle erityisiä, vaikkakin niissä toki voi olla hyvinkin samankaltaisia piirteitä. Estetiikka puolestaan tutkii ihmisen käyttäytymistä tilanteessa, jossa hän on esittänyt tai esittää esteettisiä arvoasetelmia (Kinnunen 2000, 47).

Kuten edellisestä kappaleesta voi päätellä, en tarkastele esteettisyyttä objektiivisen instrumentaalisen lähestymistavan mukaan, jossa instrumentaalisuus ymmärretään objektin ominaisuudeksi. En etsi ja kuvaa suon esteettisyyttä ainoastaan väreillä, muodoilla, linjoilla tai näiden yhdistelmillä, kuten järjestyksellä ja kompleksisuudella. En myöskään keskity subjektiivisen lähestymistavan mukaisesti pelkästään kokijaan, jolloin esteettisyyden uskotaan löytyvän havaittavan mielestä ajatuksina ja ideoina ulkoisesta maailmasta. Pyrin tarkastelussani ylittämään tämän subjektiiv-

visen ja objektiivisen välisen dualismin ja valitsen lähtökohdakseni fenomenologisen lähestymistavan. Tällöin esteettinen kokemus muodostuu yksilön ja ympäristön kohtaamisessa. Esteettisyys rakentuu vuoro-vaikutuksessa aistihavaittavan ympäristön sekä tietävän, tuntevan ja kulttuurisen ympäristönsä muokkaaman kokijan kesken. (Virtanen 1999, 62.)

Miten sitten erottaa esteettinen kokemus muista kokemuksista, kuten esimerkiksi uskonnollisesta tai eettisestä kokemuksesta? Esteettiset arvot ovat yhteydessä esimerkiksi toiminnallisiin, taloudellisiin, ekologisiin, virkistykseksiisiin, symbolisiin tai vaikka kulttuurisiin arvoihin. Eri arvot vaikuttavat toisiinsa ja osin jopa sulautuvat päällekkäin. Niinpä niitä ei aina olekaan helppo erottaa täysin toisistaan. Tutkielmassani määrittelen esteettisen kokemuksen hyvin pitkälle Immanuel Kantiin tukeutuen.

Vuorisen (1996) mukaan Kant määrittää esteettiseksi arvostelmiksi sellaiset, jotka pohjautuvat pelkästään mielihyvän tai mielipahan tunteeseen. Mielihyvän tai mielipahan tunteen syntyminen edellyttää aina omaa kokemusta. Lisäksi esteettisen arvostelukyvyn toteutumiselle on oleellista, että sitä ei aseteta minkään erityisen käsitteen alle, vaan se asetetaan vain suhteeseen mielihyvän kanssa. (Vuorinen 1996, 180–181.) Esimerkiksi jos kulkija suolla tunnistaa kohteen rimpivesiherneeksi ja kuuluvaksi lihan-syöjäkasveihin, on kysymyksessä looginen arvostelukyky, mutta jos hän toteaa kohteen miellyttäväksi tai kauniiksi on kysymyksessä esteettinen arvostelukyky.

Kantia mukaillen Vuorinen (1996) toteaa, että ei ole mahdollista määritellä mitenkään yksityiskohtaisesti sitä, mitkä ja millaiset ominaisuudet saavat aikaan kauneusmielihyvän. Makuarvostelma perustuu subjektiiviseen tunteeseen, mutta se esitetään silti yleispätevänä. Tietyissä määrin ihminen pystyy selvittämään itselleen mielihyvänsä syyt ja erottamaan omista yksityisistä mielihyvän tunteista sellaiset, joita voi olettaa muidenkin tuntevan. (Vuorinen 1996, 196–197.) Ei siis voi esittää selkeitä sääntöjä siitä, millaiset muodot, sävyt tai muut arkkitehtoniset ratkaisut tekevät rakennuksesta kauniin. Siitä huolimatta suuri joukko ihmisiä pitää esimerkiksi Taj Mahalia kauniina, joten jotain yleispätevää kauneuden kokemuksissamme on. Kauneus on arvo, joka liittyy niin kohteeseen kuin tarkastelijaankin: se on ankkuroitu sekä kohteeseen että mielihyvän kokemukseen. Estetikka-käsitteen laajuus korostuu kuitenkin myös siinä, että se mikä jonkun mielestä on epäesteettistä, voi toisen mielestä olla hyvinkin esteettistä.

Oleellista esteettisessä arvostelmassa Kantin mukaan on pyyteettömyys. Arto Haapala ja Ukri Pulliainen (1998) selittävät tätä muun muassa esimerkillä: jos liikumme metsässä laskien puiden taloudellista arvoa, emme suhtaudu siihen esteettisesti. Pyyteettömyys tarkoittaa siis intressittömyyttä, suhtautumista asioihin niiden itsensä vuoksi. Lisäksi esteettisyyteen liittyy kontemplatiivisuus: kohteen tarkastelu aidosti syventyen. (Haapala & Pulliainen 1998, 129.) Esteettinen mielihyvän kokemus syntyy, kun suhtaudumme kohteeseen syvällisen tarkastelevasti

heittäen omat intressimme, tarpeemme sekä halumme syrjään ja otamme kohteen sellaisenaan, arvostaen sitä juuri sellaisena kuin se on ilman mitään odotuksia tai vaatimuksia.

Vaikka Kantin mukaan esteettinen arvo ei ole palautettavissa tietämiseen, hyödyllisyyteen tai esimerkiksi täydellisyyteen, emme kuitenkaan inhimillisinä olentoina voi täysin sulkea näitäkään ulottuvuuksia pois mielihyvän tai kauneuden kokemuksistamme, vaan ne vaikuttavat taustalla. Nämä eri ulottuvuudet ikään kuin täydentävät esteettistä kokemustamme. Voimme esimerkiksi ihastella kihokin lehteä sen pienine, punaisine, tahmeine karvoineen, vaikka emme tuntisi tai tietäisi kasvista mitään etukäteen. Kuitenkin jos tiedämme noiden karvojen merkityksen hyönteisloukkuna toimiessaan ravinteiden saannin turvaajina karulla kasvupaikalla elävälle kihokille, syvenee ihailumme kenties entisestään niiden tarkoituksenmukaisuuden ja tehokkuuden ymmärtäessämme. Toki tietämys voi vaikuttaa myös toisin päin: joidenkin kauniina pitämät kihokin karvat saattavat menettää kauneuttaan, kun ne ymmärretään pyydyksiksi ja hyönteisten tuhoajiksi.

Tiedon ja mielikuvituksen merkityksestä esteettisessä kokemuksessa on kiistelty ja kirjoitettu hyvin paljon, eikä yksimielisyyteen siitä kumpi on tärkeämpää äly vai mielikuvat ole päästy. Kognition merkitystä on korostanut erityisesti Allaen Carlson (ks. esim. 1995, 393–399), jonka mukaan esteettinen luontokokemus koostuu kohteen tutkiskelusta, joka puolestaan vaatii luonnon tieteellisen toiminnan tuntemusta. Hänen mielestään tieto paitsi rikastuttaa kokemusta toimii myös takeena sille, että kokija voi olla varma, että hän reagoi luontoon eikä mihinkään muuhun. Monen mielestä Carlsonin mielipiteet kuitenkin korostavat liiaksi älyllisyyttä. Niinpä esimerkiksi Emily Brady (1998, 140) näkee tieteellisen tiedon vain yhdeksi hyväksi lähtökohdaksi uteliaisuuden, ihmettelyn tai pelon ohella. Kantin tapaan hän näkee mielikuvituksen leikin keskeiseksi esteettisen kokemuksen muodostumiselle. Hän uskoo, että esteettinen kokemus tulkitaan suhteessa mielikuvitukseen, joka antaa uusia mielikuvia kohteesta. Esimerkkinä omasta mielikuvituksen lennostaan Brady esittää mielikuvan vanhan miehen kasvoista, joka nousee esiin puun kaarnaa silitellessä sekä mielikuvan viattomuudesta ja puhtaudesta karitsan siron ja hauraan hahmon nähdessään. (Brady 1998, 154–157.) Esteettisessä kokemuksessa on usein mukana myös kuvittelua ja mielikuvitusta.

3.2 Suon estetiikka

Luonnonobjektit eroavat perinteisen esteettisen tarkastelun kohteena olevista taideteoksista monin tavoin. Ensiksikin luonto muuttuu jatkuvasti: vuodenajat vaihtelevat, kasvit kasvavat, sää- ja valoisuusolosuhteet vaihtelevat, linnut lentävät, nisäkkäät kulkevat, mutta taulut tai patsaat eivät juuri muutu vuosisatojen kuluessa pientä rapautumista tai haalistu-

mista lukuun ottamatta. Lisäksi perinteisiä taideteoksia tarkastellaan usein etäältä, kun taas luonnossa olemme enemmän ”taideteoksen” sisällä. Uppoutuminen kohteeseen ei tapahdu vain mielikuvien tasolla, vaan luontoon mennään sisälle paljon konkreettisemmin. Eli kuten Holmes Rolston III (2003, 39) asian ilmaisee: ”Metsään astutaan, sitä ei katsella”. Kokija on konkreettisesti, ruumiillisesti mukana luontokokemuksessa ellei hän hae luontokokemuksia esimerkiksi valokuvien välityksellä.

Uppoutumisen asteeseen vaikuttaa se, kuinka kaukaa kohdetta tarkastellaan tai miten siellä liikutaan. Kokemus esimerkiksi järvestä on varmasti erilainen, jos uimisen sijasta liikutaan moottoriveneellä. Myös suokokemus muodostuu erilaiseksi, jos sitä tarkastellaan auton ikkunasta sen sijaan, että tarvottaisiin upottavassa rimmessä. Lisäksi taideobjektit ovat selkeämmin rajattuja – esimerkiksi taulut kehysten, musiikkiteokset keston avulla – kun taas luonnonkohteet eivät läheskään aina ole näin selkeitä. Esteettiseen kokemukseen voi vaikuttaa myös se, että taide-teoksella on aina selkeä tekijä tai tekijät, kun taas luonnonobjektit eivät ole inhimillisen toiminnan tuloksia (ks. esim. Haapala & Pulliainen 1998, 134).

Tutkielmassani tarkastelen suon esteettisyyttä laajan skaalan kautta, joka kattaa niin positiiviset – kaunis ja ylevä – kuin negatiivisetkin mielikuvat – inhottava, vastenmielinen ja petollinen. Sillä kuten Arnold Berleant (1997, 65–66) huomauttaa, myös vastenmielisyys on eräs kauneuden laji, jolla on oma kiehtovuutensa ja Kinnunen (2000, 347) näkee ruman kiehtovuuden osoituksena maailman rikkaudesta. Ojanen (2001, 70–71) puolestaan pohtii traagista kauneutta, johon sisältyy jotain kauheaa ja ei-toivottua ja siten salaperäistä, käsittämätöntä, tavoittamatonta ja kiehtovaa. Soista ja suomielikuvista löytyy varmasti näitä molempia ääripäitä ja kaikkea siltä väliltä, joten suo kuvastaa hyvin kauneuden koko skaalaa.

Esteettinen arvo ei määräydy vain sen perusteella, mikä näyttää visuaalisesti kauniilta, vaan tarkastelussa liikutaan kakkien aistien alueella, ja samalla arvokäsityksiämme muokkaavat tarkoituksenmukaisuuden kokeminen, oppiminen, tietämys, tunteet, muistot, sosiaalinen ympäristö ja toiminta (Sepänmaa 1981, 199–226; 1994, 10–11). Esteettinen kokemus syntyy yksilön aistimuksien ja tuntemuksien sekä fyysisen ympäristön välisessä molemminpuolisessa vuorovaikutuksessa. Ojasen (2000, 71) näkemys onkin, että vaikka kauneus usein lähtee aistihavainnosta, se viittaa johonkin, joka on välittömän aistihavainnon tavoittamattomissa. Se ei ole pelkästään maiseman ihailua, vaan hyvin paljon enemmän: esimerkiksi miellyttävän tunteen kokemista, systeemien toimivuutta, kykyä nauttia hetkestä ja paljon muuta.

3.3 Suo maisemana

Meillä jokaisella on käsitys siitä, mikä suo on. Suomielikuvamme vaihtelevat kuitenkin hyvin paljon. Näkemyksiämme muokkaavat muun

muassa se, millaisia soita lähiympäristössämme on, millaisia suokokemuksia meillä on ja mistä näkökulmasta soita tarkastelemme: näemmekö suot esimerkiksi *tuotantomaisemina* vai *virikistyksen lähteinä*. Maisemat ovat paitsi luonnonmuodostumia niin myös kulttuurin muodostumia. Lisäksi niiden tarkasteluun vaaditaan näkijä ja kokija, jonka sisäinen maailma vaikuttaa maisemakuvan muodostumiseen. Pauli Tapani Karjalainen (1996, 8–15) tarkasteleekin maisemaa kolmesta eri näkökulmasta: *objektiivisena maisemana, subjektiivisena maisemana ja representatiivisena maisemana*.

Kun maisemaa tarkastellaan *objektiivisesta* näkökulmasta, tarkastelun kohteena ovat konkreettiset, käsinkosketeltavat muodot, eivätkä siihen liittyvät aineettomat merkityssisällöt. Karjalainen yhdistää objektiivisen näkökulman ”puhtaaseen maantieteeseen” ja määrittää maiseman Granöa lainaten näkyväksi kaukoympäristöksi eli kaukonäkymäksi. Maisema huomioidaan vain visuaalisten tekijöiden kautta ja sitä tarkastellaan inhimillisistä merkityksistä ja arvoista puhdistettuna. Luonnon muodostumaa kuvataan tällöin luonnontieteellisin keinoin. (Karjalainen 1996, 9–10.)

Objektiivisessa näkökulmassa on tavoitteena selittää tutkittava ilmiö itsessään sellaisena kuin se on, kaikessa luonnollisuudessaan. Jos suota tarkastellaan objektiivisesta näkökulmasta, keskitytään pinnanmuotoihin, hydrologiaan ja biologiaan. Suon elementtejä katsellaan etäältä ja niistä muodostetaan kokonaisuus. Objektiivisessa tarkastelutavassa ei keskitytä vaikutelmiin, jotka syntyvät kohteena olevan suon ja kokijan välille – eikä siihen kuinka miellyttäväksi ne koetaan ja miten niitä luetaan tai arvostetaan.

Subjektiivinen maisema on inhimillinen tuote, havaitsevan subjektin luomus. Toki maisema yhä säilyy havainnonvaraisena objektina, mutta havaintoon tulee mukaan kulttuurin luomaa merkityksellisyyttä. Kulttuuriset näkemystavat ehdollistavat näkijän ja kokijan maisemaa, jota hänen muistonsa ja tunteuksensa myös muokkaavat. Ulkoinen maisema on aina osa mielenmaisemaa. Humanistinen maantiede operoi tällä kulttuurin ja luonnon välimaastoon sijoittuvalla maisemalla. (Karjalainen 1996, 10–12.)

Usein kuulee puhuttavan *mielenmaisemasta*. Tani (1996) määrittelee mielenmaiseman ihmisen mielessä syntyväksi paikkaan liittyväksi mielikuvaksi. Mielenmaisema sisältää tällöin subjektiiviset käsitykset paikoista, mutta myös media sekä toiset ihmiset voivat luoda käsityksiä paikoista ja näin ollen se ei välttämättä liity lainkaan omiin aistihavaintoihin ympäristöstä. (Tani 1996, 104). Suon kokeminen esteettisenä on hyvin kokonaisvaltainen kokemus. Subjektiivisesta näkökulmasta maisemaa lähestyttäessä maisema ei ole enää kaukonäkymä, vaan maisemaa tulkitaan kokemuksellisena ilmiönä. Suolla matkailevan omat mielialat ja aiemmin nähty ja koettu vaikuttavat havaintoihin.

Kolmas maiseman tarkastelun näkökulma on *representatiivinen*. Kaikenlainen maiseman tulkinta, kuvaaminen ja selittäminen on sen

representoimista. Kysymys on siitä, kuinka maisema esitetään ja kuinka se halutaan esittää. Maisema esittäytyy kulttuurisena tekstinä ja moderni maantiede tutkii maisemaa kuin tekstiä. Se ei keskity ainoastaan maiseman fyysisiin elementteihin, vaan havainnoi myös siihen liittyviä mentaalisia tiloja ja maiseman kulttuurisia merkityksiä. Semioottisessa tarkastelutavassa maisema liittyy aina toisiin maisemiin, merkitykset toisiin merkityksiin ja maisemat maisemakuvien viiteverkostoon. (Karjalainen 1996, 12–13.)

Käsityksiimme suomaisemista vaikuttaa se, mitä olemme niistä aiemmin lukeneet, miten niitä on meille kuvattu ja miten niitä on erilaisissa teoksissa arvostettu. Erilaiset tulkinnat ja kuvaukset soista muokkaavat käsityksiämme niistä. Käsitys kauniista maisemasta on vaihdellut historian kuluessa. Daniel B. Botkin (2001, 115–118) kertoo esimerkiksi, kuinka klassisessa maailmassa Alpit nähtiin rumina, koska ne eivät olleet symmetrisiä; vielä renessanssin alkuaikoinakin niitä pidettiin lähinnä kauheina, kunnes 1700-luvun loppupuolella käsitykset alkoivat pikkuhiljaa muuttua ja Alpit alettiin nähdä kauniina. Runous ja kuvataide vaikuttivat tähän muutokseen huomattavasti. Luontoihanteiden muutosta kuvaa myös Sironen (1993, 150–163) ja toteaa käsityksemme luonnosta olevan pitkän ja monimutkaisen kulttuurihistorian tulosta. Viime aikoina soista on kirjoitettu positiivisempaan sävyyn kuin menneinä vuosikymmeninä, mikä voisi hyvin heijastella positiivisempaa suhtautumista suomaisemaan.

3.4 Suo ja erämaamielikuvat

Erämaita, niiden käyttöä, arvostusta ja suojelua on tutkittu paljon (ks. esim. Hallikainen 1993; Watson & Kajala 1995; Saarinen 1996). *Erämaa*-käsitteen määrittely vaihtelee kuitenkin eri maissa, mistä on esimerkkinä jo sanojen *erämaa* (erillään oleva seutu, jolla erästeltiin) ja *wilderness* (lähinnä villieläinten asuttama alue) -sanojen etymologia. Ville Hallikainen (2001) kertoo Martti Rapolaan tukeutuen erämaalla olevan Suomessa useita eri merkityksiä: asumaton, autio seutu; metsäinen seutu; korpi; kaukainen, ihmisasunnoista etäällä oleva seutu sekä viljelemätön tai viljelystä ja ihmisasutuksesta luonnontilaan palautuva alue. Sanan keskeisimmäksi merkitykseksi hän toteaa kuitenkin erillään olevan seudun, pyyntialueen. Angloamerikkalaisella *wilderness*-käsitteellä viitataan villeihin ja luonnontilaisiin alueisiin, joilla asuu villieläimiä. Kuitenkin myös Yhdysvalloissa erämailla on myös kulttuurista merkitystä, eikä esimerkiksi *wilderness*-sanalla kuvattavan alueen laajuusvaatimuksesta ole yksimielisyyttä. (Hallikainen 2001, 111–113.)

Lähestyn suoerämaata Hallikaisen (1993, 22; 1995, 211) käyttämän *sosiaalisen erämaa* -käsitteen avulla eli sen kautta miten erämaa elää ihmisten mielikuvissa. Vaikka erämaisuuutta yleisesti kuvataan adjektiiveilla tietön, asumaton, hiljainen ja laaja (ks. esim. Hallikainen 1993, 125),

vaihtelevat ihmisten erämaamielikuvat hyvin paljon. Joku voi kokea erämaisen tunnelman jo hyvinkin lähellä asuttuja seutuja, kun taas toisen pitää vaeltaa kauas asumattomiin maisemiin päästäkseen samaan tunnelmaan. Joidenkin on oltava liikkeellä yksin kokeakseen erämaisuuutta, toisten erämaamielikuviin sopivat myös muut ihmiset ja ihmistoimintojen jäljet. En siis rajaa erämaa-käsitettäni koskemaan vain tietyt kriteerit (esimerkiksi tietyn laajuiseksi ja tietyt tunnuspiirteet) täyttäviä alueita, vaan tarkastelen erämaita niiden mielikuvien ja piirteiden valossa, joita kokijat niistä antavat.

Suot mielletään osaksi suomalaisia erämaita (Hallikainen 1993, 148). Ne tarjoavat erämaisina alueina rauhaa ja hiljaisuutta, jota monet kaipaavat. Kulkijan on suolla mahdollista kohdata vielä lähes luonnontilainen luonto. Soilta löytyy kolkkia, joissa voi hyvin kuvitella olevansa ensimmäinen kulkija. Mitä harvinaisemmiksi tällaiset erämaiset kohteet tulevat sitä enemmän niitä arvostetaan. Soiden arvostus on kasvanut kun ne ovat siirtyneet yhä marginaalisempaan asemaan. Peter Stallybrass ja Allon White (1986, 23) toteavat, että sosiaalisesti perifeerisestä tulee symbolisesti keskeistä (ks. myös Jokinen & Veijola 1990, 17–21). Kaupungistumisen myötä yhä harvempi liikkuu soilla elantoa hankkiakseen kuten ennen, jolloin suot olivat tärkeitä elannon turvaajia: soilla metsästettiin, niiltä kerättiin linnunmunia ja marjoja sekä nostettiin suomalmia, niitettiin jokivarsien sarakoita karjanrehuksi ja nostettiin turvetta polttoturpeeksi. Soiden siirryttyä kauemmaksi arkipäivän elämästä, niille suunnataan esimerkiksi matkailijoina – pois arjesta ja tavallisesta – etsimään epätavallisia, esteettisiä elämyksiä.

Mielikuvan määrittelemisessä tukeudun Erkki Karvosen (1999), joka määrittää Bouldingiin tukeutuen mielikuvan yksilön mielessä olevaksi kuvaksi maailmasta eli maailmaa koskevaksi subjektiiviseksi tietorakenteeksi. Mielikuvien voidaan todeta olevan peräisin aiemmista kokemuksista, saadusta informaatiosta tai vastaanotetuista viesteistä. Informaatio ja viestit suodatetaan arvojärjestelmän läpi, jolloin mielikuvat muuttuvat, päivittyvät ja tarkentuvat. Osa informaatiosta voidaan myös torjua mielikuvien vastaisena. Mielikuvat ovat siten paitsi olemassa olevan todellisuuden hahmotelmia myös muokkaamassa todellisuutta. (Karvonen 1999, 162–163, 316.)

Niinpä mielikuvamme suodattavat näkemyksiämme myös soista ja samalla muokkaavat niitä: mielikuvien soita uusinnetaan ja tuotetaan jatkuvasti, vaikka ekologisesti suot näyttäisivätkin säilyvän sangen muuttumattomina. Suomieli kuvat ovat saattaneet muuttua positiivisemmiksi esimerkiksi sen vuoksi, että enää ei nähdä välttämättömäksi raivata soita, koska Suomessa on jo riittävästi viljelymaata. Sillä kuten Sironen (1993, 167) huomauttaa, vaivan ja pelon väistyessä vapautuvat aistit nauttimaan maisemasta sinällään.

3.5 Suo kokemuksena

Suomen kielen verbiä kokea käytetään hyvin monissa yhteyksissä. Kuten Ilkka Niiniluoto (2002, 9–10) huomauttaa, voimme *kokea* niin katiskaa kuin järkytyksiäkin. Hän, kuten Jussi Kotkavirtakin, kertovat substantiivina *kokemus* käytettävän lähinnä kahdessa merkityksessä. Ensinnäkin kokemus voi olla jotakin, joka karttuu ajan myötä. Voimme olla kokeneita lääkäreitä, laskettelijoita tai puhujia. Kokemus takaa, että tunnemme kyseisen asian ja hallitsemme käytännön tilanteet. Kun toteamme jonkun olevan kokeneen, puhumme yleensä yksilöstä, mutta esimerkiksi myös työryhmällä tai urheilujoukkueella voidaan todeta olevan kokemusta. Toiseksi sanaa kokemus voidaan käyttää merkitsemässä myös aistihavaintoa ja sitä kautta syntyvää hetkellistä, voimakasta, mieleenpainuvaa ja merkityksellistä elämystä. (Kotkavirta 2002, 15–16; Niiniluoto 2002, 9–10.)

Tutkielmassani käytän pääsääntöisesti – elämyksen sijasta – kokemuksen käsitettä. Kokemus on käsitteenä elämystä laajempi, sillä kuten Auvo Kostiainen (2002, 17) huomauttaa, kaikki elämykset ovat kokemuksia. Kaikki kielet – kuten englannin *experience* – eivät erottele kokemuksen kahta ulottuvuutta, kuten tekevät esimerkiksi saksan kielen *Erlebnis/Erfahrung* ruotsin kielen *upplevelse/erfarenhet* ja suomen kielen *elämys/kokemus*. Näissä kielissä ensin mainittu ulottuvuus painottaa ennen kokematon, tulevaa ja jälkimmäinen jo aiemmin koettua. (Veijola 2002, 97.)

Jos tarkastelemme lähemmin esimerkiksi saksan kielen sanaa *Erfahrung*, palautuu sen etymologia läpikulkemiseen ja saavuttamiseen. Termi on siis siten kaksimerkityksinen, että se viittaa niin tekemisen prosessiin, tutkimusmatkaan kuin lopputuloksena syntyvään mielentilaan. *Erlebnis*-termi puolestaan painottaa jälkimmäistä merkitystä. (Kotkavirta 2002, 21; Niiniluoto 2002, 11). Tämänkin perusteella kokemusta voidaan pitää elämystä laajempänä käsitteenä, sillä se painottaa koko prosessia sisältäen niin aistihavainnon kuin sen yhdistämistä ihmismielen rakennelmiin ja aiempaan tietoon. Elämyksessä puolestaan korostuu enemmän hetkellisyys.

Elämyksen määritelmässä viitataan usein positiivisiin kokemuksiin. Esimerkiksi Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskuksen (LEO 2003) mukaan elämys on muistijäljen jättävä, moniaistinen, myönteinen ja yksilöllinen kokemus. Haluan kuitenkin tarkastella suokokemusten koko kirjoa ja sen vuoksi käytän neutraalimpaa kokemus-termiä. Elämystä määriteltäessä korostetaan myös yksilöllistä kokemista ja subjektiivisuutta (ks. esim. Pine & Gilmore 1998, 39; Komppula 2002, 56; Saarinen 2002, 8). Kuitenkin havaintomme ovat aina myös ulkomaailman ja kulttuurimme symbolisten järjestelmien ohjaamia ja muovaamia. Suokokemuksistakin on mahdollista löytää kollektiivisia piirteitä, vaikka yksilölliset kiinnostukset, intressit ja muut erot vaikuttavat kokemuksiin.

Esteettistä elämystä luonnehtiessaan Monroe Curtis Beardsley (Vuorisen mukaan 1996, 379) erottaa neljä ulottuvuutta: 1) Huomio

kiinnittyy tiiviisti kohteeseen, sen ominaisuuksiin tai osatekijöihin. 2) Kokemus on intensiivinen eli kokemukseen liittyvä tunne on voimakas, jolloin huomio pysyy kohteessa ja unohdamme huolet ainakin hetkeksi. 3) Kokemuksen osatekijät liittyvät toisiinsa, syntyy koherenssia ja tunne jatkuvuudesta. 4) Kokemuksen muodostavat tekijät täydentävät toisiaan. Beardsleykään (Vuorisen mukaan 1996, 380) ei rajaa taideteoksia ainoiksi esteettisten elämysten lähteiksi, vaan huomauttaa niitä saatavan monista kohteista – esimerkiksi luonnosta, urheilusta ja tieteestä. Häntä mukaillen tarkastelen, mihin suoluonnon ominaisuuksiin ja osatekijöihin huomio kiinnittyy, ja kuinka intensiivisiä, yhtenäisiä ja toisiaan täydentäviä suokokemukset ovat.

Kokemus syntyy kokijan ja maailman kohtaamisessa. Hussler (Heinämaan mukaan 1996, 44–45) käyttää *elämismaailma*-käsitettä, jolla on ajallis-paikallinen rakenne, sillä se koostuu ajassa ja tilassa olevista olioista. Kokija asettuu elettyyn tilaan eräänlaiseksi keskipisteeksi, jonka ympärillä oliot asettuvat tuolla ja täällä, lähellä ja kaukana, vasemmalla ja oikealla oleviksi objekteiksi. Myös ajallinen horisontti avautuu tällöin nykyisyydestä menneisyyden ja tulevaisuuden suuntiin. (Klemola 1994, 49–50; Heinämaa 1996, 50–51.) Paikoilla on toki objektiiviset perustansa, mutta menneisyyden muistot luovat niihin omat sävynsä samoin kuin tulevaisuuden unelmatkin.

Keskityn suokokemusten tarkastelussa autenttisiin suokokemuksiin, sillä olen valinnut tarkasteluni kohteeksi ne tarinat, joissa konkreettisesti mennään suolle. Tämä vaikuttaa suokokemusten luonteeseen. Suo koetaan eri tavoin, jos siihen tutustutaan suoympäristöön uppoutumalla, suota etäisyyden päästä tarkastelemalla, kuuntelemalla muiden suokokemuksia tai vaikkapa musiikin välittämiin suokokemuksiin tutustumalla. Kaikki tavat havainnoida soita luovat erilaisia mahdollisuuksia aistivaikutelmin ja siten myös erilaisia kokemuksia. Suolle astuttaessakaan eivät kokemuksiin vaikuta vain konkreettisesti läsnä olevat näkyvät yksityiskohdat, äänet, tuoksut ja maut, vaan suokokemuksia ohjaavat myös aikaisemmat havainnot, tiedot ja muistot. Sillä kuten Walter Benjamin muistuttaa, kokemuksessa on kyse perinteestä niin kollektiivisessa kuin yksityisessäkin elämässä. Kokemus ei muodostu niinkään yksittäisistä seikoista, vaan muistissa yhteen kerääntyvistä asioista, jotka voivat olla tiedostamattomiakin. (Benjamin 1986, 13.)

Jatkossa ryhdyn käsittelemään suotarinoiden välittämiä suokokemuksia. Aineiston analyysin avulla tarkastelen esteettisen suokokemuksen muodostumista. Aluksi keskityn aistien välittämiin suomalaisiin, mutta esteettinen kokemus ei välttämättä synny vain siitä, että jokin näyttää kauniilta, tuoksuu ihanalle tai tuntuu mukavalle, vaan kulttuuristen merkitysten, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja aikaisempien kokemusten on myös tuettava aistihavaintoja. Niinpä eri aistimaisia tarkasteltuani keskityn mielikuvien, muistojen ja kulttuurisen kontekstin luomiin

maisemiin. Esteettinen suokokemus muodostuu kokonaiseksi monitasoisessa aistien, mielen, ruumiin ja tilan ykseydessä.

4 MONIAISTINEN SUOKOKEMUS

”Kuljen hitaasti pitkin aavaa puutonta suota. Värit ovat juuri vaihtuneet kesän vaaleasta vihreästä loppukesän kellertävään ja rikkaaseen väriskaalaan. Upottavassa maassa kasvavat ruohot, varvukko ja muutamat siellä täällä kurkistavat suovillan valkoiset tupsut muodostavat pehmeän maton uneksivien askelieni alle. Jostain kaukaa kuuluu telkän siipiensuihke ja korvissani soi itikoitten hypnoottinen sinfonia. Yyyyy... ne laulavat jossain lähelläni, mutta kuitenkin näkymättömissä. Vasta kun kohotan katseeni taivaalle näen tuon inisevän parven.” (JpaS 280, 2000.)

Suotarinoista heijastuu suokokemusten moniaistisuus. Perinteisesti maiseman ihailussa on korostunut visuaalinen ulottuvuus: maisemaa on kivuttu katselemaan näköalapaikoille ja maisema on mielletty ennen kaikkea näkymäksi, joka siintää kaukaisuudessa. Suotarinoiden välittämässä suokokemuksista välittyä maisemassa oleminen ja sen havainnoiminen kaikkien aistien avulla.

Suo koetaan niin näön, kuulon, hajun, tunnon kuin makujenkin kautta. Pienen pienet yksityiskohdatkin aistitaan usean aistin välityksellä, mistä esimerkkinä on vaikkapa vesipisaran putoaminen: ”Se kilahtaa hiljaa laskeutuessaan lämpöiselle lehdelle ja jää siihen kimmeltämään” (JpaS 281, 2000). Kokemuksessa on mukana niin näkö-, kuulo- kuin tuntoaistikin. Suoympäristö ja sen yksityiskohdat muodostavat kokonaisteoksen, johon eläydytään ruumiillis-aistimellisena kokemuksena, jossa eri aistien välittämät viestit vahvistavat toinen toisiaan.

Tarkastelen jatkossa suon estetiikkaa visuaalisen maiseman, äänimaiseman, suon makujen ja tuoksujen kautta sekä suon ruumiillisen aistimisen kautta. Aistimellisen suon yhteyksiin muistojemme ja kulttuurisen kontekstin luomiin soihin palaan seuraavassa luvussa. Vaikka tarkastelenkin eri aistien luomaa suomalaisemaa erillisinä kokemuksina, on huomattava, että nämä aistimaisemat ovat suon erilaisia ulottuvuuksia, jotka muodostavat yhdessä yhden kokonaisuuden, joka hahmottuu lukemattomin tavoin kokijan painotuksista riippuen. Yksi korostaa suon visuaalisuutta, toinen ääniä, kun taas kolmannelle suo on kenties ennen kaikkea tuoksujen ja makujen maisema. Nämä erilliset visuaalinen, hajun, maun, kuulon ja tunnon maisemat yhdistyvät kokonaisuudeksi, josta muodostuu suon estetiikka. Suon estetiikan monikerroksellisuutta lisää – eri aistimaisemien lisäksi – kokonaisuuden muodostavien yksityiskohtien runsaus, jotka myös havaitaan yhden tai useamman aistin välityksellä sekä omat tietomme ja uskomuksemme, jotka osaltaan muovaavat suokokemuksiamme.

4.1 Suon visuaalisuus

”Eipä silti silmänruokaakin on melkein kun ruokaa söisi. Usvat, jotka leijuvat pitkin suon pintaa, Niittyvilla eli kansanomaisesti Jussintukka, tuo Jöröjukan näköinen ilmestys, viehättää omalla karulla tavallaan silmää.” (JpaS 2000, 383.)

Näkö on niin hallitseva aisti, että arkipäivän kielenkäytössämme maisemallakin tarkoitetaan yleensä näkymää. Myös Nykysuomen Sanakirja (1996) määrittää maiseman maanpinnan katsojalle näkyväksi aluekokonaisuudeksi, ihmisestä jonkin matkan päässä olevaksi ja näkemällä havaittavaksi ympäristöksi, kuvaksi tai maalaukseksi sekä seutuja ja tienoita ilmaisevaksi sanaksi. Vaikka maiseman käsite onkin viime aikoina laajentunut ja esimerkiksi Petri Raivo (1997, 193–194) määrittää sen alueeksi, näkymäksi tai tavaksi nähdä, hallitsee näkeminen maiseman kokemista. Anne Virtanen (1999,63) huomauttaakin J. Douglas Porteousta lainaten ihmisen saavan yli 80 prosenttia tiedostaan ympäröivästä maailmasta näköaistin avulla. Näköaistin hallitsevuus tuli esille myös suotarina-aineistossa sillä tavoin, että näkö-taulukkoon kertyi lausumia huomattavasti enemmän kuin muihin taulukoihin.

Ihmisten kyyvyssä nähdä asioita on suuria eroja, vaikka verkkokalvon sauvat ja tapit reagoivat valoon ja silmä toimii fysiologisena elimenä suurin piirtein samalla tavalla. Toki toiset näkevät lähelle paremmin kuin kauas ja näköaistin fysiologisessa toiminnassakin on eroja, mutta näitä pystytään kuitenkin tasaamaan esimerkiksi silmälaseilla. Paljon suurempi merkitys on kuitenkin sillä, että näemme sen, mitä haluamme nähdä ja etsimme näkökenttäämme asioita omien intressiemme mukaan. Eli kuten Janne Seppänen (2001, 95) sanoo: ”Näköaisti on valikoiva, tarkoitushakuinen ja rajoittunut”. Hänen mukaansa näköaisti valikoi kohteensa biologisella, psykologisella ja kulttuurisella tasolla. Valikoivuuden syyt ovat kehittyneet lajikehityksen myötä, mutta myös sosiaalinen ympäristö vaikuttaa tapaamme nähdä. Samat asiat voidaan nähdä hyvin erilaisina – esimerkiksi vesivoimalaitos voidaan nähdä koskimaiseman tuhoajana tai puhtaan sähkön tuottajana – ja tutut asiat huomataan helpommin kuin vieraat asiat – esimerkiksi tuttavien kasvit erottuvat helpommin suurestakin väkijoukosta. (Seppänen 2001, 95–96.)

Suotarinoiden kirjoittajatkin näkivät soilla kulkiessaan eri asioita. Osin tämä johtuu varmasti siitä, että – kuten aiemmin olen jo todennut – Suomessa on hyvin monenlaisia soita, mutta osaltaan näköhavaintojen moninaisuutta selittävät myös erilaiset tavat nähdä. Soiden havainnoituimpia yksityiskohtia olivat erilaiset kasvit. Kasvihavainnot eivät kuitenkaan jakautuneet tasaisesti kaikkien suokokemusten kertojien kesken, vaan osassa tarinoita keskityttiin lähes pelkästään kasvihavaintoihin, kun taas osassa tarinoista kasvit muodostivat vain pienen osan visuaalisista havainnoista ja niissä keskityttiin enemmän esimerkiksi yleisnäkyymiin tai

suolintuihin. Saman asian toteaa myös Vuokko (1997, 65–66), joka kasvitieteilijänä kertoo kulkevansa ”nenä maassa” ja näin lintuhavaintojen jäävän harvinaiseksi. Kasvit näkyvät parhaiten niille, jotka ovat niistä kiinnostuneita ja osaavat niitä soilta etsiä.

Näemme sen, mitä katselemme ja etsimme katseella. Ehdottomasti havainnoiduimpia, ihailumpia ja eniten iloa herättäneitä kasveja suolla ovat lakat ja karpalot. Ja juuri niitä soilta usein lähdetään hakemaankin. ”Näky, jota olin vuosia mielessäni toivonut. Ihana tuoksuva suo pinnallaan punainen karpalomatto. Sitä tunnetta en pysty milloinkaan täysin kuvaamaan. Hetken vain seisoskelin ja hämmästelin marjojen paljoutta” (JpaS 2000, 269). Monesti soilta etsitään ja toivotaan löydettävän juuri suomarjoja ja niiden löytäminen ilahduttaa, vaikka marjareissut ovat usein vaivalloisia ja raskaita. Vaivat kuitenkin unohtuvat kun: ”hillamätäs loistaa kullankeltaisena” (JpaS 2000, 311), ”sammalten päällä levittäytyy keltaisia marjoja” (JpaS 2000, 61) tai nähdään ”karpalot, koko retken pääasia, tummanpunaisina vihreällä sammalella” (JpaS 2000, 290). Vaikka marjojen tuomaa iloa ei voikaan pitää pyyteettömänä tai intressittömänä, ihailaan niiden kauneutta kohtaamishetkellä niin vilpittömästi, että se mielestäni hyvin täyttää esteettisen elämyksen tunnusmerkit.

Osa suotarinoiden kulkijoista näkee vain laajoja kasvustoja muodostavat tai muuten selkeästi erottuvat kasvit. Marjojen ohella mainitumpia suokasveja ovat männyt, sammalkasvustot, tupasvilla ja suopursut. Männyt kohoavat aavoilla suolakeuksilla selvästi esille: ”muutama harva männynkäkkyrä pisti pystyyn alueelta” (JpaS 2000, 79) tai ”Suo on notkelmassa ja melko avoin, vain harvassa miehen mittaiset männynkäkkyvät ja siellä täällä joku pitempi” (JpaS 2000, 228). Tavallisin mäntyä kuvaava sana onkin juuri käkkyrä ja muutenkin ne kuvataan hivenen negatiivisilla adjektiiveilla – kuten kituliaat tai vaivaisia. Männyt koetaan kuitenkin suoympäristössä melko neutraalilla tavalla. Ne eivät herätä mitään suuria tunteenpurkauksia, eivätkä yllä kovinkaan syvälle subjektiiviseen maisemaan vaan keskittyvät objektiivisen maiseman piirteisiin. Tosin esimerkiksi vanha honka saattaa nyt herättää ihailua vaikka sitä ennen olisi pelännyt: ”Syödessäni katselen ja edelleen ihailen kaunista luontoa ja sen mitä ihmeellisimpiä asioita. Vanha mutkainen honka on puoliksi kaatunut. Se on ollut siinä jo kauan, sillä muistan lapsena isäni näyttäneen sen minulle, kun kuljimme hillassa. Silloin pidin sitä jotenkin pelottavana, en tiedä miksi” (JpaS 2000, 423). Usein suon kohteet herättävätkin näkijöissään tunteiden lisäksi myös muistoja.

Säätilat ja muut luonnon olosuhteet – kuten tuuli ja auringonpaiste – havainnoidaan visuaalisesti useimmiten kasvien välityksellä tai päinvastoin. Esimerkiksi kasvit havaitaan helpommin, kun ne liikkuvat tuulen voimasta. ”Tupasvillat keinuivat ja välkehtivät tuulessa. Suon pinta näytti aaltoilevan kuin myrskyinen meri” (JpaS 2000, 408) tai ”hämärässä kuiskivat suopursut, suokukat ja karpalon hentoiset varret tuulen niitä hellästi havisuttaessa (JpaS 2000, 280)”. Seppänen (2001, 95) toteaaakin

näköaistin herkistyneen ympäristössä tapahtuville liikkeille ja muutoksille. Suotarinoissakin nähdään vuorokauden- ja vuodenaikojen muutokset: ”Suolla hämärä koitti nopeasti. Se alkaa valloitusretkensä reunuksilta, puitten katveesta ja hiipii hiljaa matalalla varvikon suojassa kunnes kohtaa kaltaisensa märän keskivaiheella. Tumma tanssii hetken nostattaen maasta hienoisia höyryjä jähmettyäkseen sitten liikkumattomaksi vaipaksi tuoksuvan maan ylle.” (JpaS 2000, 280.) tai ”Pajut ja vaivaiskoivut raottelevat silmujaan. Jossakin suojaissa paikassa näkyy jo hiirenkorvia.” (JpaS 2000, 289.)

Näön erikoisuus on värien havainnointi. Kaikki suotarinoiden värihavainnot tehtiin näköaistin avulla. Myös kuulohavaintoja voidaan kuvata värien avulla, kuten tekee äänimaisemia nahoittava Lauri Hallikainen kuvatessaan punakylkirastaan laulua: ”Sen laulu alkoi sellaisella keltaisella kullankimalteisella äänellä. Siinä oli hyvin paljon valoa.”³ Suotarinoissa värit kuitenkin liittyivät visuaaliseen havaintomaailmaan ja niiden avulla kuvattiin hyvin erilaisia asioita. Yleensä värien avulla kuvaillaan positiivisia, mielihyvää tuottavia asioita. Keltaista kullanhoitoisuutta käytetään kuvaamaan niin hilloja, hillamättäitä kuin auringon sävyttämää maisemaa. Värit hehkuvat loistavina niin varvuissa kuin sammaleissa ja punaiset täplät sammalikossa näyttävät hauskoilta. Värien avulla havainnoidaan myös vuodenkiertoa: ”Värit ovat juuri vaihtuneet kesän vaaleasta vihertävästä loppukesän kellertävään rikkaaseen väriskaalaan” (JpaS 2000, 280) tai ”hehku syksyn loistokkaissa väreissä” (JpaS 2000, 383). Positiivisten värisävyjen lisäksi löytyy myös muutamia neutraalimpia imaisuja, joissa vain todetaan näkyvän erilaisia värejä: ”punertavaa, ruskeaa, keltaista, vihreää ja kaikkia niiden väliltä” (JpaS 2000, 342) tai kerrotaan korpun olevan hiilenmustan ja kalojen mustaselkäisiä. Todella synkkiä sävyjä tarinoista ei juuri löydy. Ehkä uhkaavin ja pelottavin värimielikuvan käyttö löytyy lainauksesta: ”Suonsilmät tuijottivat meitä pohjattoman tummina” (JpaS 2000, 407). Maininta oli kuitenkin yksittäinen ja tavallisimmin soita kuvataan hehkuvilla, loistavilla ja iloisilla värisävyillä.

Lintujen ja muiden eläinten kuvaukset ovat enimmäkseen melko neutraalin toteavia: ”katsellaan korppeja” (JpaS 2000, 312) tai ”ohitse lentää harmaalokkiparvi” (JpaS 2000, 97). Eläimistä suolla nähdään enimmäkseen lintuja. Harvemmin kerrotaan hyönteisistä, korennoista ja nisäkkäistä, kuten hirvistä ja jäniksistä. Kerran tarinoissa vilahtaa kyy ja pari kertaa nähdään karhun jättämiä jälkiä. Vaikka eläinten visuaalinen havainnointi enimmäkseen keskittyy objektiiviseen maisemaan, muokkaavat mielikuvat ja odotukset välillä näkijän maisemaa myös eläinhavainnoissa: ”Oli upeaa kohdata sukupuuton partaalla elävä uljas muuttohaukka. Mieleeni jäivät myös suden- ja neidonkorentojen tanssit...” (JpaS

³ Malberg Ilkka: Sokea näkijä. Helsingin Sanomain Kuukausiliite. Elokuu 2004 s. 34.

2000, 18). Tieto muuttohaukkahavainnon harvinaisuudesta tekee siitä arvokkaamman ja korentojen lento löytää mielikuvissa yhtymäkohtia tanssiin.

Objektiivisen kohteen näkeminen palauttaa muistot mieleen ja toimii myös kulttuuristen myyttien herättäjänä (ks. esim. Virtanen 1999,63; Korhonen 2002, 49). Kokija tekee näkemästään omia tulkintojaan ja arvioi näkemäänsä mielessään. Suotarinoiden kulkijoille tuttujen paikkojen näkeminen palauttaa lapsuusmuistoja mieleen tai metsäsaarekkeen yksityiskohdat saavat mielikuvituksen laukkaamaan: ”Sammaloituneet kivet ja naavaiset kuuset ympäröivät meitä joka puolella. Voi melkein kuvitella metsän peikon tuijottamassa meitä läpätunkevilla katseellaan jostakin kiven takaa” (JpaS 2000, 408). Hyvinkin pienet yksityiskohdat saattavat herättää tunteet – ”rentukat toivat mieleen iloa ja valoa” (JpaS 2000, 268) – tai suo kokonaisuudessaan mielletään mielikuvien herättäjäksi – ”Jää hyvästi suo muistinesi ja salaisuuksinesi. Sinä olet aina yhtä mielenkiintoinen retkikohde niin sinne tullessasi kuin sieltä lähtiessä” (JpaS 2000, 62).

Bradyn (2003, 124) mukaan havaitseminen usein alkaa näköaistin välityksellä ja näkö usein suuntaa muut aistit havainnoimaan kohdetta. Tätä vahvistavat myös monet suotarinoiden havaintokokonaisuudet: ensin marjat nähdään ja vasta sen jälkeen nautitaan niiden tuoksusta ja mausta. Aina havainnot eivät kuitenkaan etene järjestyksessä, jossa muut aistit tukisivat näköaistia. Esimerkiksi hyttysset kuullaan ja tunnetaan usein ennen kuin ne nähdään. Myös suopursujen havainnoinnista on vaikea sanoa tunnetaanko ensin niiden tuoksu, jonka seurauksena ne myös nähdään vai onko asia päinvastoin.

Yleensä tarinoiden suot nähdään mielihyvää tuottavina ja positiivisina ympäristöinä. Tämä tulee ilmi paitsi positiivisten lauselmien runsautena näkö-aulukossa niin erityisesti suomaisemakokonaisuutta koskevien mainintojen positiivisuutena. Suota ja sen herättämiä tunteita kuvataan muun muassa lausumilla ”lumoutui täydellisesti katsoessaan Hirvisuon maisemaa. Tuo maisema sillä hetkellä oli uskomattoman mahtava näky” (JpaS 2000, 79), ”Allikkoja, mättäitä, monen väristä sammalta kaunista kerrassaan [...] todeta maiseman ääretön kauneus” (JpaS 2000, 384–385) ja ”ihailemaan kivikolta avautuvia mahtavia suonäkymiä” (JpaS 2000, 408).

Avaralla suolla nähdään kauas: ”suota jatkuu silminkantamattomiin, tasaista taivaanrantaan saakka [...] kaikkialla ympärillä ammotti vain tyhjiys elollisista olennoista” (JpaS 2000, 290). Tarinoissa voidaan myös kertoa suon olevan yksinkertaisesti laajan tai suuren, mikä kuvastaa aukeita näkymiä. Laaja ulappa, jolla ei muita liikkujia nähdä, koetaan yleensä positiivisena erämaisuuksena. Iloitaan siitä, että ei näy edes jälkiä muista ihmisistä: ”hillaahan täällä eikä poimijoita missään [...] ei yhtään poimintajälkiä” (JpaS 2000, 108). Joskus aava, samantapainen suolakeus voi kuitenkin herättää myös pelon eksymismahdollisuudesta: ”Ei me kovin etäälle lähdetä kun ei tunneta maisemaa, Anna sanoi. Tosiaankin, suoalue jatkui ties kuinka etäälle” (JpaS 2000, 341).

Suon näkemisessä vuorottelevat niin spontaanisuus kuin tiettyjen objektien etsiminenkin. Suolle saatetaan lähteä hakemaan jotain tiettyä kasvia, eläintä tai muistoa. Kuitenkin yleensä sykehdyttävimmät hetket koetaan, kun näkökenttään saadaan jotain odottamatonta: vaikka hirviperhe päivälevolla tai kasvilaji, jota seudulla ei pitäisi esiintyä. Jokaisella on kuitenkin oma tapansa katsoa ja nähdä. Tarpeet, mielikuvitus, tunteet ja tietämys paitsi ohjaavat katsetta objektiivisessa maisemassa niin myös muokkaavat subjektiivista maisemaa antamalla sille erilaisia merkityksiä.

4.2 Suon äänimaisema

Kuovi huutaa, pienen lammen takana toinen. [...] Peipponen koivunoksalla vetää värssyä sellaisella paatoksella, että luulisi pikku päään jo halkeavan äänen voimasta, mutta ei. Laulu jatkuu ja jatkuu ja jatkuu. Pensas edessäni rysähtää ja samassa alkaa raskas siipien lopse. [...] Tuuli on herännyt. Se humisee puiden latvuksissa urkuina, vaimentuen ja voimistuen. (JpaS 2000, 289–290.)

Suokokemuksissa korostuvat visuaalisten yksityiskohtien ja kokonaisuuksien lisäksi äänet. Useissa suotarinoissa kulkijat kertovat kuuntelevansa hiljaisuutta. Karpalonpoimijankin mielestä suolla ”on niin ihanan rauhallisen hiljaista” (JpaS 2000, 428). Ehkä tämä hiljaisuuden kuuntelu herkistääkin kuuloaistin äärimmilleen ja niinpä suolla aistitaan pienimmätkin äänet – kuten esimerkiksi se, kuinka ”langanohut varsi napsahtaa hiljaa marjan irrotessa” (JpaS 290, 2000).

Äänimaisema voidaan ajatella akustisena eli kuuloaistiin perustuvana ympäristönä (ks. esim. Schafer 1980, 3). Suon äänimaisema muodostuu siis kaikista niistä äänistä, jotka kuulemme suolla. Suon äänimaisema on hyvin puhtaasti luonnon äänimaisemaa. Suotarinoiden perusteella voisi päätellä, ettei suolla kuulu omien askelten aiheuttamien litinöiden ja lätinöiden sekä mahdollisen jutustelun lisäksi mitään ihmisen aiheuttamaa ääniä. Äänimaisemakuvauksissa korostuu soiden erämaisuus ja luonnonmukaisuus. Liikenteen äänet eivät tarinoiden suolle kantaudu: viereisen suon turvetraktoreitten äänet eivät hillastajaa häiritse, vaan hän kuuntelee lintujen liverrystä ja lentokonekin piirtää vauhtiviivaa taivaan kupuun niin korkealla, ettei ääntä kuulu tai ainakaan sitä ei kerrota, vaikka luonnon ääniä kuvaillaan hyvinkin tarkasti.

Millainen on suoluonnon äänimaisema? Suon äänet vaihtelevat vuodenajasta, vuorokaudenajasta ja säätilasta riippuen hyvinkin paljon. Ennen sadetta ”tuulikin on vetäytynyt pesiinsä ja jättänyt jälkeensä hiljaisen pysähtyneisyyden”, mutta sateen jälkeen suo herää eloon entistä virkeämpänä ja ”joka puolelta kuuluu rapinaa ja vesipisaroiden tipahtelua kasvien kuivaillessa jäseniään” (JpaS 2000, 280–281). Talvella ja öisin soiden auditiivinen ympäristö on hiljaisempi ja rauhallisempi kuin päivisin ja sulan maan aikaan, jolloin soilla tarinoiden mukaan yleensä liikutaan.

Noora Vikmanin (2003, 20) mukaan luonnonäänet koetaan yleensä miellyttävinä. Tämä käy ilmi myös suotarinoista. Eniten äänessä soilla ovat linnut. Niiden laulua kuvataan yleensä hyvin positiivisessa sävyssä käyttäen iloisen kuvailevia verbejä: ”linnut livertävät riemuissaan” (JpaS 2000, 407), ”teeret kukertelevat” (JpaS 2000, 129) tai ”lintujen taukoamaton viserrys helisee kirkkaita säveliä” (JpaS 2000, 291). Toki lintujen laulua ja niiden aiheuttamia muita ääniä kuvataan hyvinkin neutraaleilla ilmaisuilla – kuten kurjen toitotteluna, ääntelynä tai huutona; suolinnun lauluna; palokärjen koputteluna tai kaakkurin lentoääninä – mutta tällöinkin ne koetaan hyvin ympäristöönsä kuuluviksi ja miellyttäväiksi ääniksi. Variksen raakuntakin muistuttaa kevään tulosta (JpaS 2000, 200). Tosin ronkkuvat korpit saattavat tuoda mieleen elämän katoavaisuuden ja sen, että ehkä poron- tai hirvenvasa on päässyt hengestään (JpaS 2000, 312).

Oleellinen osa suon kesäistä äänimaisemaa on myös sääskien tai hyttysten ja itikoitten – kuten näitä pieniä hyönteisiä myös kutsutaan – ininä. Useimmat suon kulkijat ovat tutustuneet sääskiin ja kohtaamiset niiden kanssa aistitaan tuntoaistin lisäksi useimmiten kuulon avulla. Mielenkiintoista näiden kohtaamisten osalta on se, kuinka samanlaiset äänet voivat saada aikaan hyvinkin erilaisia mielikuvia. Tavallisin kielikuva sääskien aikaansaaman auditiivisen kokemuksen kuvaamiseen on ininä, mutta tuon ininän herättämät mielikuvat vaihtelevat suuresti. Vaikka useimmat kokevat hyttyset häiritseväksi tekijäksi suolla, voivat niiden äänet saada aikaan jopa pyhiä tuntemuksia ja niiden pitämää konserttia verrataan esimerkiksi taivaallisiin urkuihin (JpaS 2000, 374). Muita sääskien ininän herättämiä positiivisia mielikuvia ovat vertaukset sinfonioihin, konsertteihin ja kuorolauluun. Tosin osasta kertomuksia käy ilmi, ettei kyseinen konsertti tai laulu kuulunut kuulijan suosikkeihin (esim. JpaS 2000, 61). Ininä voi kuitenkin herättää myös synkempiä mielikuvia ja tuopa se joillekin mieleen verenhimoisen vihollisarmeijan (esim. suotarinat JpaS 2000, 311 ja 407). Eeva Jokinen ja Soile Veijola (2003) jakavatkin äänten ulottuvuudet kahteen: todellisiin ääniin ja mentaalisiin ääniin. Esimerkkeinä ensimmäisestä ulottuvuudesta he mainitsevat muun muassa lehtien havinan ja hiljaisuuden äänen. Jälkimmäistä ulottuvuutta he valottavat esimerkillä, jossa Kolin kävijä alkaa kuulla mielessään Jean Sibeliuksen neljättä sinfoniaa, koska tämä sinfonia mielletään Kolin ääneksi. (Jokinen & Veijola 2003, 266.) Suoympäristössäkkin tämä tulee esiin siten, että suolla on paitsi omat laulajansa niin suo laulaa omaa lauluansa myös kokijan sisimmässä.

Sääskien ininän herättämät mielikuvat kuvastavat myös sitä, että äänimaisema ei ole irrallaan kokijan muista aistimuksista, tuntemuksista ja mielialasta. Väsynyt kulkija, jota kuuma auringon porotus häiritsee, kokee sääskien ininän negatiivisemmin kuin lämpimällä suolla, leppeässä tuulenvireessä hyvästä hillasaaliista nauttiva marjastaja. Jos oma mieliala on korkealla ja suon herättämät visuaaliset ja muut mielikuvat ovat

positiivisia, myötäilevät sääskien ininänkin herättämät mielikuvat näitä tuntemuksia ja päinvastoin. Suokokemus on kokonaisuus, joka muodostuu kaikista aistikokemuksista, tietämyksestä, tunteista, muistoista ja toiminnasta, jotka vahvistavat toinen toisiaan, eivätkä auditiiviset kokemukset tee tässä suhteessa poikkeusta.

Myös tuulen ja veden luomissa äänikuivissa yhdistyy selkeästi fyysisen ympäristön ja kokijan sisäisten tuntemuksien vuorovaikutus. Luonnon äänet heijastelevat kulkijan tunteja kuulostaen milloin iloisilta, salaperäisiltä tai vaikkapa helliltä. Puro voi solista iloisesti tai tuuli tohahdella salaperäisesti korpikuusten latvuksissa (esim. suotarinat JpaS 2000, 17 ja 197). Usein luonnon ääniä myös antropomorfisoidaan eli inhimillistetään ja niinpä kasvit tai eläimet voivatkin kuiskailla tai puhella kokijalle: ”Hämärässä kuiskivat suopursut, suokukat ja karpalon hentoiset varret tuulen niitä hellästi havisuttaessa...” (JpaS 2000, 280), ”kuulen käkkyrän mulle pehmeällä, matalalla äänellä kuiskaavan...” (JpaS 2000, 128) tai ”korppi puheli jotain itsekseen” (JpaS 2000, 198).

Vaikka suon äänimaiseman yksityiskohtien kirjo on sangen laaja ja vaihteleva, kokonaisuudessaan suoympäristön äänimaisemaa kuvaa rauha ja hiljaisuus. Kulkija saattaa – kerrottuaan juuri esimerkiksi palokärjen koputtelusta – todeta suolla olevan ihanan rauhallisen hiljaista (esim. suotarina JpaS 2000, 428). Erämaisyyttä ja hiljaisuutta korostaa myös se, että: ”ei näkynyt eikä kuulunut muita ihmisääniä, omamme vain” (JpaS 2000, 387). Olli Saastamoinen kertookin luonnon hiljaisuuden olevan eri asian kuin äänettömyys. Hiljaisuus on luonnon tila, jossa luonnon omat äänet ovat vaimentuneet ja häiritsevät äänet ovat poissa. Luonnon hiljaisuuteen kuuluvat ne äänet, jotka siihen luonnostaan kuuluvat. Muut äänet – ihmisten ja koneiden muodostamat äänet – ovat häiriöääniä tai melua. (Saastamoinen 1996, 23–26.) Myös Hallikainen (1999, 46) toteaa, että mielikuvien valossa hiljaisuus ei tarkoita luonnon äänien puuttumista, vaan luonnonäänet kuuluvat oleellisena osana erämaahan.

Noora Vikman (2003) menee jopa niin pitkälle, että kääntää melun määritelmän vastakohtaan hiljaisuuden määritelmäksi, jolloin ne muuttuvat miellyttävän äänimaailman piirteiksi ja hiljaisuudesta tulee miellyttävän äänimaiseman synonyymi. Kuitenkin hän huomauttaa Hannele Koivuseen tukeutuen, että ihminen sietää äärettömän huonosti tilaa, jossa aistit eivät saa ärsykeitä ja niinpä täydelliseen hiljaisuuteen, äänettömyyteen ei yleensä halutakaan. Vikman korostaakin akustista rytmiä: on osattava kuunnella myös taukoja ja akustisen ympäristön miellyttävyys syntyy akustisista rytmeistä. Hiljaisuus voidaankin nähdä eräänlaisena kulttuurisena taukona. (Vikman 2003, 17–21.)

Vaikka suotarinoissa suolle yleensä mennään poimimaan marjoja – hilloja ja karpaloita – käy tarinoista ilmi, että marjat usein ovat vain osasyt tai tekosyyt ja suolle mennään ennen kaikkea nauttimaan rauhasta ja hiljaisuudesta sekä suon tunnelmasta (esim. suotarinat JpaS 2000, 14, 291, 386 ja 429). Hallikaisen (1999, 47) mukaan hiljaisuuden ja rauhan

kokemus lienee kaikista tärkein erämaakäyntien motiivi. Käsitteet rauha ja hiljaisuus kulkevat suotarinoissa yleensä käsi kädessä, ja Saastamoisen (1996, 23) mukaan ne ovatkin niin läheisesti toisiinsa liittyviä käsitteitä, että niillä arkikielessä tarkoitetaan ellei täysin niin likipitäen samoja asioita. Rauha on kuitenkin hänen mielestään laajempi käsite kuin hiljaisuus ja pitää sisällään muitakin ulottuvuuksia kuin auditiivisen. Rauha viittaa luontokokemuksen sosiaaliseen ulottuvuuteen erossa olemisena vieraista ihmisistä ja arkipäivän hälinästä. Se pitää sisällään myös spatiaalisen ulottuvuuden – tilan riittävyden. (Saastamoinen 1996, 23.) Suon avaruus ja tilan riittävyys korostuvat myös monissa suotarinoissa niin auditiivisena kuin visuaalisenakin kokemuksena.

Eräs rauhaan ja hiljaisuuteen liittyvä ulottuvuus Saastamoisen (1996, 26) mukaan on *pyhyiden* kokemus. Tämä tulee ilmi myös muutamissa suotarinoissa, joissa joko suoraan tai epäsuorasti viitataan pyhyiden kokemuksiin: suolla käyntiä verrataan kirkkomatkaan (JpaS 2000, 289–291), luonnon ääniä taivaallisiin urkuihin (JpaS 2000, 374) tai mietitään ”kuinka luoja onkaan antanut meille kauniin luonnon ja kyvyn nauttia siitä” (JpaS 2000, 428). Se, että suolla koetaan pyhyiden tuntemuksia ja jopa yhteyttä Jumalaan, ei ole yllättävää, sillä esimerkiksi Colin Michael Hall ja Stephen John Page (1999, 224) toteavat uskonnollisen komponentin ja mielikuvan Jumalan kohtaamisesta erääksi erämaakokemuksen ulottuvuudeksi; suo koetaan suomalaisten mielikuvissa hyvin erämaisena ympäristönä.

Rauhan ja hiljaisuuden kokemiseksi ei välttämättä tarvitse olla suolla yksin. Seuralaisen aiheuttamia ääniä ei huomata tai ainakaan hänen aiheuttamansa rasahdukset eivät häiritse, sillä tällöin tiedetään kuka ne aiheuttaa (esim. JpaS 2000, 79–81 ja 386). Soilla liikutaankin yleensä kahdestaan esimerkiksi puolison ja ystävän seurassa tai pienessä kaveriporukassa. Myös Hallikaisen (1999, 47) tutkimusten mukaan hiljentyminen erämaassa ei välttämättä vaadi täydellistä yksinäisyyttä ja harva suomalainen haluaa vaeltaa erämaihin yksin.

Suon äänimaiseman kokemisessa korostuvat – ehkä muita aisteja enemmän – esteettistä kokemusta määrittävät pyyteettömyys, intressittömyys ja kontemplatiivisuus. Suon äänimaiseman tarkasteluun antaudutaan aidosti syventyen, ilman esimerkiksi taloudellisia tai tiedollisia intressejä. Tarkastelemistani suotarinoista ei löytynyt yhtään esimerkkiä siitä, että äänimaiseman havainnointia ohjaisi jonkinlainen hyödyn tavoittelu, kuten tapahtuu esimerkiksi visuaalisen maiseman havainnoinnissa silloin, kun marjastaja katselee suota hyvänä hilla- tai karpalosuona, vaan äänimaisemaan uppoudutaan pyyteettömästi äänten ehdoilla ja niiden herättämien mielikuvien mukaan. Toki osasta tarinoita voi päätellä, että eräs suolle menemisen syistä ja tavoitteista on hiljaisuuden ja rauhan kokeminen. Vaikka tavoitteena olisikin hiljaisuuden äänen löytäminen, kerrotaan tarinoiden soille yleensä lähdeävän muista syistä – lähinnä marjastamaan – ja rauhoittuminen sekä hiljentyminen ovat eräänlaista

ylimääräistä bonusta, jonka suolla ollessa ehkä huomataankin muodostuvan suokokemuksen tärkeimmäksi ulottuvuudeksi. On myös muistettava, että tarkastelemieni tarinoiden määrä on pieni, joten ne eivät välttämättä tuo esille läheskään kaikkia äänimaiseman ulottuvuuksia. Esimerkiksi metsästäjien osalta olisi helppo kuvitella, että heidän äänimaisemansa havainnointia ohjaa voimakkaasti saaliin havaitsemisen intressit. Tällaisia tarinoita ei kuitenkaan ollut tarkastelemassani aineistossa.

4.3 Suon tuoksut ja maut

”Tähänkin kesään mahtuu siis häivähdys kosteanhapanta suon tuoksua kuuman kalliomäen notkelmassa.” (JpaS 2000, 98).

”Suolla on aina hienoja aromaattisia tuoksuja! Suopursun voimakas tuoksu se suorastaan huumaa!” (JpaS 2000, 131).

”Karpaloitakin näkyi, siitä vaan noukkimaan. Jokunen meni suuhunkin, hyviä olivat, vähän kirpeitä niin kun kuuluu ollakin.” (JpaS 2000, 384).

Aistit on perinteisesti jaettu kauko- ja lähiaisteihin. Näkö ja kuulo on laskettu kuuluvaksi kaukoasteihin kun taas haju, maku ja tunto luetaan lähiaisteiksi. (Ks. esim. Bell 2001, 126.) Näön ja kuulon avulla on mahdollista tehdä havaintoja kohteista, jotka sijaitsevat kaukana kokijasta. Maku- ja tuntoaisti puolestaan edellyttävät kontaktia kokijan ja kohteen välillä. Hajuaisti sijoittuu jonnekin näiden kahden ryhmän välimaastoon. Yleensä hajut ja tuoksut eivät kannu kovin etäälle, mutta tietyissä olosuhteissa sopivien ilmanvirtausten vallitessa ne voivat kantaa hyvinkin pitkälle. Niinpä esimerkiksi näkyvyyden ollessa rajoitettu, voidaan hajuaistin avulla saada tietoa ympäristöstä kauempaa kuin näköaistin avulla.

Näkö- ja kuuloaisti ovat käytetyimmät aistimme ja siten ne hallitsevat myös esteettistä kokemusta. Kuitenkin aistit ovat yhteydessä toisiinsa ja muodostavat kukin tärkeän osa-alueensa ympäristön hahmottamisessa ja kokonaiskuvan luomisessa. Kokemukseen uppoutuminen ja aistimus ovat sitä vahvempia, mitä useampi aisti osallistuu havainnointiin. Tietyissä tilanteissa joidenkin aistien osallistuminen on vahvempaa kuin toisten, mutta olosuhteiden ja tilanteiden vaihtuessa muuttuu myös eri aistien sitoutumisaste. (Ks. esim. Brady 2003, 14; Bell 2001, 126.)

Tuoksut ja hajut vaikuttavat samanaikaisesti sekä aivoihin että hermoihin. Hajuaistina toimivissa nenäontelon limakalvoilla sijaitsevissa hermosoluissa on sekä lyhyitä hajukarvoja että pitkiä haarakkeita, jotka johtavat suoraan isojen aivojen hajukeskukseen. Niinpä ihminen ei pystykään samalla tavalla valikoimaan haistamaansa kuin hän pystyy toimimaan esimerkiksi näköaistin ollessa kysymyksessä. Nenää on vaikea

tukkia hajuilta. Ne tunkeutuvat itsepäisesti suoraan hermoihimme. (Ruoff 2003, 28–29.)

Suomen kielen sanat haju ja tuoksu sisältävät ilman attribuuttejakin arvottamisen: hajut ovat jotain epämiellyttävää ja tuoksut koetaan miellyttävinä. Tarinoiden suot eivät haise vaan tuoksuvat. Tästä voikin päätellä, että hajuaistin luoma suomalaisema koetaan positiivisena. Vain kerran tarinoissa törmäsin negatiiviseen maku- ja hajumaisemaan. Tämä tapahtui, kun janon yllättämä juomavesipullonsa rikkonut hillastaja joutuu turvautumaan suoveteen janonsa sammuttaakseen: ”Vielä kaksi kertaa ennen nevan loppumista minun piti kaivaa kuoppa suohon ja purskuttaa suovettä suussa ja nielaistakin sitä muutama ryyppy. Vaikka vesi maistui ja haisikin pahalle, oli sitä pakko juoda.” (JpaS 2000, 377).

Suon tuoksut ovat osaltaan rikastuttamassa suokokemusta, vaikka ne lukumääräisesti ovatkin harvinaisempia kuin näkö- ja kuulohavainnot. Virtanen (1999, 65) kertoo Porteousta mukailien, että hajuaistimuksen merkitys informatiivisesti on vähäinen, mutta emotionaalisesti se on keskeinen. Erilaiset tuoksut suolla herättävätkin kokijoissaan vahvoja tuntemuksia ja tavallisin sana, jolla suon tuoksujen herättämiä tuntemuksia kuvataan, on ”huumata”: ”suopursujen tuoksu oli huumaava” (JpaS 2000, 268) tai ”suon huumaava tuoksu ympärillä” (JpaS 2000, 428).

Suotarinoiden tuoksulausumat keskittyvät kasveihin ja suon yleiseen tuoksumaisemaan. Mukana on muutamia lausumia, jotka kuvaavat luonnon olosuhteita tai ajankohtaa. Esimerkkeinä viimeksi mainituista ovat lausumat, joissa käy ilmi tuoksujen muutos sateen jälkeen: ”Sateen jälkeen taivas on selkeä kaikki tuntuu puhtaammalta ja raikkaammalta” (JpaS 2000, 281) ja lausumat, joissa ei tuoksua kuvailla tarkemmin vaan viitataan ajankohtaan: ”kesäinen yö tuoksui” (JpaS 2000, 410).

Vahvimmin ja voimakkaimmin suolla tuoksuvat suopursut. Karkeasti suon tuoksut voitaisiinkin jakaa kahteen: suopursun tuoksuun ja suon tuoksuun. Muutamia hajamainintoja saavat hillojen, mudan, vesikasvien ja kostean maan tuoksut. Kaikissa maininnoissa ei selkeästi tule esille, mistä tuoksut tulevat. Mainitaan vain aromaattisista, kesäisistä tai ihanista tuoksuista kohdentamatta niitä sen tarkemmin. Suon perustuoksumaisemaa kuvaa kuitenkin hyvin seuraava lainaus: ”Onko hienompaa kun suon vähän imelätkö tuoksu, erottuuhan sieltä joku yksittäinenkin vivahde, suopursun kirpeä tuoksu.” (JpaS 2000, 383). Imelätkön lisäksi suon tuoksua kuvataan muun muassa huumaavaksi, kosteahappameksi, ihanaksi, hienoksi, voimakkaaksi, täyteläiseksi ja vahvaksi. Suopursun tuoksu on tarinoissa jo käsite sinänsä, eikä siihen läheskään aina liitetä enää mitään adjektiiveja, mutta sitä voidaan kuvailla esimerkiksi sanoilla huumaava, voimakas tai kirpeä.

Tuoksuilla ja mauilla on kyky herättää mielikuvia ja muistoja. Ne paitsi ilmentävät nykyisyyttä ja tuovat mukanaan muistoja myös viittaavat tuleviin tilanteisiin ja toiveisiin. (Ks. esim. Brady 2003, 126; Virtanen 1999, 66.) Näin tapahtuu myös suolla ja aina ei tarvitse marjaa edes maistaa, kun

jo tietää sen maun: ”Karpaloita – raakoja – ei vielä kypsää, myöhemmin syksyllä poimittavissa. Väkeviä marjoja, aivan suu tulistuu kun niitä popsii. Mutta sokeria kun laittaa joukkoon, heti maku on toinen. Mikä ihana mehu niistä saadaankaan. [...] Poimin lakan sieltä täältä, välillä suoristaen selkääni. Otan suuhun kypsän marjan. Miten maistuukaan kuin appelsiininlta. Pohjolan appelsiiniksi näitä kutsutaankin, vitamiineja niissä on. Mielikuvat kulkevat silmissäni: herkullista jäätelön päällä, makeaa liköörinä...” (JpaS 2000, 61). Mielikuvat tuoksuista säilyvät pitkään: ”Kissakurun muistan aina kun tunnen suopursun tuoksun. Se tuo mieleeni Pohjanmaan lämpimät kesäaamut ja usvan, joka nousi suolta. Noista ajoista oli jo kulunut useita vuosikymmeniä kaupungissa. Minulla ei ollut juuri mitään kosketusta suoalueisiin.” (JpaS 2000, 405.)

Virtasen (1999, 66) mukaan hajuihin liittyy sopeutumisen käsite. Vaikka hajut ja tuoksut itsessään eivät välttämättä häviäkään niin kun tiettyssä ympäristössä on oltu riittävän pitkään, ei kulkija enää havaitse hajuja ja tuoksua enää yhtä tehokkaasti. Tämä näkyy tarinoissakin siten, että heti tuoksulähteen kohdattuaan – oli se sitten suo itsessään tai vaikka suopursu – siitä kerrotaan heti eläytyen, mutta sen jälkeen tuoksujen intensiteetti laskee, kunnes niihin monesti palataan ja keskitytään juuri ennen kuin suolta lähdetään pois. Toisinaan tuoksu voi kuitenkin lähteä kulkijan mukaan: ”Hieno tuoksu seuraa pitkän aikaa aisteja.” (JpaS 2000, 387) tai ”suopursun tuoksu tarttuu hiuksiini” (JpaS 2000, 425.)

Suolla aisteista harvimmin käytössä on maku. Tämä selittyy sillä, että makuaistimuksen saadakseen objekti on laitettava suuhun, eikä kaikkea haluta maistaa. Tarinoiden soilla maistellaankin ainoastaan hilloja ja karpaloita. Suon maut – kuten suon tuoksut – koetaan positiivisina. Ainoa negatiivinen makukokemus oli yllä kerrottu suoveden maistaminen. Hillat ovat kuitenkin makeita, mehukkaita ja herkullisia. Vaikka karpalot maistuvatkin kirpeämmille ja väkevämmille kuin hillat, on niissäkin hieno maku ja ne ”kipristelevät sylkirauhasia” (JpaS 2000, 197).

Vaikka haju- ja makuaistimukset ovatkin lukumääräisesti vähäisempiä kuin visuaaliset ja auditiiiviset kokemukset, on niiden intensiteetti yleensä vahva. Ne tuottavat voimakkaan tunnelatauksen, joka täydentää esteettistä kokemusta. Aistimukseen ja kokemukseen vaikuttavat niin tunne kuin järkikin. Hajuissa ja mauissa painottuu emotionaalisuus. Mielikuvia ja muistoja herättävinä tapahtumina ne korostavat subjektiivista kokemusta.

4.4 Suon ruumiillinen aistiminen

”Vilkaisen vielä suon sinisilmää, joka jää takavasemmalle. Olen voimieni tunnossa, ylpeä itsestäni – hetkessä äkkiä ja vauhdilla paiskaudun lämpimään kosteaan sammaleeseen Täyteläinen makea höyry, lempeä sammalvuode, vastustamaton raukeus valtaa minut kokonaan. Tuoksut huumaavat. Näen tähdenlentoja, sateenkaari

kaartuu, kaikki yhtä aurinkoa. Olen jättiläiskihokin kidassa vai mitä tämä on?” (JpaS 2000, 425.)

Ympäristöä havainnoidaan ruumiillisesti kaikkien aistien välityksellä. Tarja Snellmanin (1996) mukaan ihmisen kokonaisvaltaiseen aistimisjärjestelmään liittyvää kaikkien aistimistapojen yhteisvaikutusta tai yhdistelmää voidaan kutsua synestesiaksi. Aistimellisuus on kiinteä osa ruumiillisuutta ja synesteettinen aistiminen yhdistää ruumiin ja ympäröivän todellisuuden. Merkityksellistämme aistimuksemme yhdistämällä ne aiemmin koettuun. Kokemishetkellä aistimistapojen tarkka erittely on mahdotonta, mutta jälkikäteen tai koeolosuhteissa tällaista erittelyä voidaan tehdä. (Snellman 1996, 56–57.) Eriteltyäni näkö-, kuulo-, haju- ja maku-aistien tuottamia maisemia jatkan nyt analyysiani tarkastelemalla tuntoaistia sekä liikkeen aistimista.

Jatkossa puhuessani ruumiillisesta aistimisesta keskityn tuntoaistiin ja kinestesiaan eli ruumiinosan liikkeiden aistimisen tuottamiin havaintoihin. Tunto- eli ihoaistin avulla voimme havaita paineen, lämpötilan, kivun ja kosteuden, kun taas kinestesian avulla havainnoimme suuntaa, korkeutta ja jalan alla olevan pinnan vastustusta (ks. esim. Bell 2001, 126; Virtanen 1999, 61). Haptinen eli ihon kosketuksiin perustuva aisti on elintärkeä, koska se tuottaa tietoa muun muassa lämpötilan tuntemuksina. Lisäksi haptisella aistilla on tärkeä merkitys ympäristön arvottamisessa miellyttäväksi tai epämiellyttäväksi. (Virtanen 1999, 61.)

Haluan kuitenkin vielä korostaa, että vaikka keskityn ruumiillisessa aistimuksessa tuntoaistin ja liikkeen aistimusten tuottamiin havaintoihin, ei ruumiillinen aistimus rajoitu pelkästään näihin aisteihin, vaan se sisältää kaikki aistit sekä ruumiin ja ympäristön yhdistämisen. Jokinen ja Veijola (2003, 260) pitävät näköaistia kaikkein ruumiillisimpana aistina, koska näkeminen riippuu – toisin kuin haistaminen, tunteminen ja maistaminen – asennosta ja asemasta. Liike hahmottuu moniaistisesti ja tarkastellessani liikkumista tarinoiden suolla havainnoin myös liikkumisen vaikutuksia muiden osamaisemien aistimiseen. Sitä ennen keskityn kuitenkin ihon tuntemuksiin.

Suoympäristössä iholla aistitaan monenlaisia asioita. Iho välittää tehokkaasti tuntemuksia niin luonnonolosuhteista, hyttysistä, paarmoista, kasveista kuin suosta yleensäkin. Tuntemukset yhdistyvät mielikuviin, tunnelmiin, aikaisempiin kokemuksiin ja käsityksiin muodostaen vahvoja arvolatauksia kokemuksen mukavuudesta tai epämukavuudesta. Suo tuntuu iholla ja siirtyy siitä myös mentaalisiin kokemuksiin. Bradyn (2003, 125) mukaan tuntoaisti onkin yksi intiimimmeistä tavoista tutkia ympäristöä; se vaatii lähietäisyyttä ja on aisteista vuorovaikutteisien.

Tarinoiden ihoaistimuksessa korostuu kokemuksen subjektiivisuus. Tavallisimmin iholla aistittiin luonnonolosuhteita ja erityisesti auringon lämpöä. Haptisessa auringon aistimisessa esiintyy kokemuksen koko kirjo positiivisista negatiivisiin kokemuksiin. Osassa tarinoita lämpö tunnettiin

miellyttävänä: ”aurinko paistaa helotti” (JpaS 2000, 233), mutta kun ”aurinko räköttää pilvettömältä taivaalta” (JpaS 2000, 375) tai porottaa käy olo yhä tukalammaksi ja kulku upottavalla suolla tuntuu entistä raskaammalta. Muistot helteestä ja uupumuksesta säilyvät ruumiin tuntemuksena vielä pitkään: ”Ei se oo kumma jos vässyin! Kahenkymmenenkaheksan asteen helteesä hillasa. Muistaa siellä rämpineensä!” (JpaS 2000, 312.)

Tarinoissa suolla kuljettiin tavallisimmin kauniilla säällä auringon lämmittäessä joko mukavasti tai kiusallisen kuumasti. Sadekuuroja mainittiin vain neljässä tarinassa ja vaikka sade tietenkin kastelee niin kulkijat kuin ympäristönsäkin, ei se enemmälti tuntunut kulkijoita haittaavan, vaan sade koettiin enemmänkin ilmaa raikastavana ja hapettavana tekijänä. Tosin yhdessä tarinassa pienen hillastajan kastuessa: ”oli parasta alkaa katsella tervaskantoa johon voi tehdä kunnan roihut vaatteiden kuivattamista varten” (JpaS 2000, 233). Luonnonolosuhteista positiivisimmin aistittiin kuitenkin tuuli. Se tunnettiin mukavan voimakkaana ja lämpimänä: ”mikä nautinto onkaan, kun helteisenä päivänä hillareissullasi voit ottaa paidan päältäsi ja antaa hennon tuulenvireen hivellä ihoasi” (JpaS 2000, 18). Tuulen mieltäminen positiiviseksi tekijäksi liittyi siihen, että se vilvoitti oloa. Jos vilvoitusta ei kaivanut, mukavalta tuntui myös se, että: ”tuulenleyhyvääkään ei käynyt” (JpaS 2000, 223).

Negatiivisimmat tuntoaistimukset suolla aiheutuvat hyttysistä ja paarmoista. Ne voivat saada oleskelun suolla lähes sietämättömän epämukavaksi ja aiheuttaa jopa fysiologisia ihoreaktioita: ”Paarmat ja sääsket tekevät olon tukalaksi. Hiki alkaa virrata pitkin kasvoja vieden sääskimyrkyn mennessään. Otsaa ei uskalla enää voidella, myrkkyy valuu hien mukana silmiä kirvelemään. Rapavedellä ei voi huuhtoa. Käsi läiskähtää aina kipeimmin purevan päälle, purija saa surmansa ja raato lentää suohon. Silmänympärykset turpoavat pistoksista.” (JpaS 2000, 311.)

Tuntoaistin luomaa yleiskuvaa suosta voisi kuvailla sanoilla pehmeä ja kostea. Pehmeys koetaan yleensä miellyttävänä: ”Mättäät tuntuivat höyhentyynyiltä niin pehmeitä ne olivat” (JpaS 2000, 223) ja sammaleen pehmeyttä verrataan vaikkapa persialaismattoon (JpaS 2000, 384). Tosin kosteuden lisääntyessä maa voi muuttua liian pehmeäksi ja upottavaksi. ”Lammen reunailta löytyy marjoja, mutta vettä emme kosketa. Maa on liian pehmeää aivan reunalta.” (JpaS 2000, 62) tai ”edessämme oli upottava ja hyllyvä letto” (JpaS 2000, 374). Mukavalta ei myöskään tunnu kun ”kylmä suovesi imeytyi vaatteisiini” (JpaS 2000, 405). Suokasveja koskevat yksittäiset tuntoaistiin liittyvät maininnat ovat yleensä melko positiivisia: ”Ne [karpalot] tirskahtavat mukavasti suussa” (JpaS 2000, 290) ja ”tunnen vaivaiskoivun varvut kintuissani” (JpaS 2000, 425). Tosin kohmeiset karpalot saavat aikaan sen, että: ”sormiakin alkoi vähän palella” (JpaS 2000, 385).

Maisema on sekä luonnontila että mielentila ja nämä ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Snellman (1996, 58) kertoo ruumiin kautta koetun epävarmuuden ja epämukavuuden saattavan aiheuttaa negatiivisen

ympäristökokemuksen ja päinvastoin. Ikävät ja raskaat kokemukset suolla saavatkin jopa pelkäämään tai vihaamaan suota, mutta iloisia yllätyksiä kohdattaessa suota rakastetaan. Iloisin ja avarin mielialoin kuljettaessa suo näyttää parhaita puoliaan ja vaivat sekä muut vastoinkäymisetkin osataan kääntää voitoksi: ”Minun ämpärini oli täysin tyhjä ja Sirkan ämpärissä lienee ollut puolen litran verran sitä herkkua, mitä olimme niin toivorikkaina lähteneet hakemaan. Matkamme ei kuitenkaan ollut turha. Lakkoja emme saaneet, mutta kokemusta sitäkin enemmän” (JpaS 2000, 378).

Miten sitten liikkuminen vaikuttaa suon esteettiseen kokemiseen? Laura Uimosen (2003, 28) mukaan liikkumisen esteettisyys on sidottu ympäristöön sekä tapaan liikkua; matkustamiseen, autoiluun ja verkkaiseen sunnuntaikävelyyn sisältyy jokaiseen omat hienoutensa. Liikkuminen suolla poikkeaa kaikista edellä mainituista. Liikkumisen estetiikka muodostuu ihmisen ja ympäristön suhteesta. Kokemukseen vaikuttaa myös liikkeen nopeus ja etäisyys kohteesta. Esimerkiksi junan tai auton ikkunasta maisemaa tarkasteltaessa syntyy illuusio, että maisema liikkuu katselijan pysyessä paikoillaan (ks. esim. Schivelbusch 1996, 35–37, 53–59; Uimonen 2003, 29).

Valitsemisani tarinoissa suota tarkastellaan lähietäisyydeltä ja liikkuminen tapahtuu suolla eikä esimerkiksi suon laidalta maisemaa tarkkaillen. Suota kuvataan usein pehmeäksi, vaikeakulkuiseksi, upottavaksi, hyllyväksi, jopa petolliseksi alustaksi edetä. Eteneminen suolla ei ole suoraviivaista vaan harhailevaa, sinne tänne suuntautuvaa. Usein etenemisellä ei edes ole selkeää päämäärää vaan kulkija ”noukkii marjan sieltä toisen täältä” (JpaS 2000, 385) ja matka jatkuu sinne missä ”karpalot oottavat ottajaa” (JpaS 2000, 131). Tosin on mahdollista, että hyviltäkään marjapaikoilta ei saalista kerry vaikka: ”Kiertelimme tuon pienen alueen ympäriinsä ristiin ja rastiin” (JpaS 2000, 35). Kulkeminen suolla ei ole suoraviivaista suunnan ollessa selvilläkin, vaan reittiä joudutaan usein hakemaan ”mättähältä mättähälle” (JpaS 2000, 16). Takalo-Eskola⁴ onkin kuvannut suolla kulkemista osuvasti vapaana hortoiluna, olemisena. Vain pitkospuut mahdollistavat suoraviivaisen etenemisen suolla.

Vaikka ”suo antaa virkistystä ja liikunnan iloa” (JpaS 2000, 131), ”on suo se, joka parhaiten luontoa ja kuntoa mittaa” (JpaS 2000, 228), sillä ”pehmeässä suossa käveleminen on rankkaa” (JpaS 2000, 311). Ja yleensä liikkumista kuvaavat ilmaisut painottuvat suolla kulkemisen rankkuuden kuvaamiseen. Suota tarvotaan, tallustellaan, paarustetaan ja rämmitään jalkojen upotessa ja taivalluksen ollessa vaivalloista. Suo imee, on petollista kulkea ja välillä siihen upotaan polvia myöten. Vaivalloisuudesta huolimatta suo on myös mielenkiintoinen: ”Kohta he huomasivat kuinka sammalkerros jalkojen alla keinui kuin veden päällä oleva lautta. Varsinkin

⁴ Takalo-Eskola, Ilkka Juhani 29.5.2003. Radio-ohjelmassa: Suon sylissä. Suora lähetys Tammelan Torron-suolta. Toimittajina Ilpo Jaakola ja Minna Pyykkö.

kun hypähteli tai hytkytteli paikallaan seisten, tuo ilmiö tuntui selvästi” (JpaS 2000, 343) ja jotkut nauttivat myös raskaammasta etenemisestä: ”Nautin suunnattomasti suolla tarpomisesta” (JpaS 2000, 270).

Uimonen (2003, 29) kertoo tekstissään ”keholla valittavista reiteistä”, joista hän mainitsee esimerkkinä vanhan, keväällä varhain sulavan kulkureitin harjun etelärinteellä, mitä ei ole valittu sattumanvaraisesti, vaan valinta perustuu tapaan liikkua ja kulkea maastossa. Osa suolla kulkevista osaa valita reittinsä toisia paremmin. Kokemus auttaa ruumista tuntemaan, milloin jalan alla on riittävän kantavaa suota ja mihin suuntaan kannattaa jatkaa. Edetessään suolla kulkija katselee, miltä maisemaa näyttää ja maiseman puolestaan näyttää mihin on sopiva astua ja mitä paikkoja puolestaan on syytä välttää. ”Kaupungin kasvattia” (JpaS 2000, 383) vaijaa kömpelyys suolla liikuttaessa, kun taas kokenut tietää miten suolla on kuljettava: ”Tiedän, suolle ei astuta kuin parketille, ei juosta kuin pikitiellä. Askel siivitetään kevyeen liitoon, jalka juuri ja juuri hipaisee mättään tukevinta kohtaa...” (JpaS 2000, 425). Pahimmassa tapauksessa harhailu suolla johtaa tottumattoman kulkijan eksymiseen. Tarkastelemissani tarinoissa näin kävi kerran.

Liikkuminen mahdollistaa ympäristön havainnoimisen eri kulmista. Kulkijan siirtyessä paikasta toiseen muuttuvat myös maisemat ja kohteet joihin huomio kiinnitetään: ”Matkan edetessä meitä kohtaa kaunis näky. Vesi hohtaa puna-sinertävänä. Edessämme on suolampi...” (JpaS 2000, 62) ja ”suolla kävellessäni usein tutkin kuivuneita käkkyrämäntyjä” (JpaS 2000, 128). Välillä etenemistä kuvaa kasviston muuttuminen jalkojen alla; siirryttäessä Torrnsuon laitamilta kohti keskustaa ”ensin kahlataan polvenkorkeisten suopursujen, juolukanvarpujen ja vaivaiskoivujen seassa”, myöhemmin ”jalkojen alla kasvaa kanervaa, variksenmarjaa ja matalaa suomuurainta” kunnes suon keskustasta löytyy ”rahkasammalpeitteisiä suokuljuja ja hyllyväreunaisia lampareita, joiden välissä pääsee liikkumaan vain kapeita rämekeimejä pitkin” (JpaS 2000, 96). Matkaa voidaan kuvata myös suotyypin muuttumisella: ”Ensimmäisen nevan ja leton ylitys, sitten rämettä ja korpea pitkin louhikkorinteeseen sääskien syötäväksi ja siitä autolle” (JpaS 2000, 376). Matkan edetessä muuttuvat niin tuntemukset kuin tunnelmatkin ympäristön lisäksi.

Liikkumisen ohella tärkeää on myös pysähtyminen. Koska liikkuminen suolla koetaan yleensä raskaana ja huomiota vaativana, pystyy suoluonnon monimuotoisuuden havainnoimaan parhaiten pysähdyksissä. Silloin havainnot voidaan keskittää muuhunkin kuin parhaan mahdollisen seuraavan jalansijan etsimiseen. Kun istahdetaan mättäälle lepäämään, uppoudutaan suohon konkreettisesti ja kuvainnollisesti. Istuessa syödään eväitä, katsellaan, kuunnellaan ja haistellaan ympäristöä sekä nautitaan tunnelmasta: ”Syödessäni katselen ja edelleen ihailen kaunista luontoa ja sen mitä ihmeellisimpiä asioita” (JpaS 2000, 423), ”Aurinko painuu jo lähelle puiden latvoja. Istun kahvittelemassa kiireettä” (JpaS 2000, 291) tai

”Sen viikonlopun aikana istuin monesti suon reunamalla ja nautin näkymästä ja aistin suon voimakkaita tuoksuja” (JpaS 2000, 269).

Pysähtymisessä korostuvatkin usein rauhoittuminen ja hiljentyminen: ”istua lepäämään kuivemmalle mättäälle. Rauhoittua kuunnella hiljaisuutta” (JpaS 2000, 386). Suon rauhaa, hiljaisuutta ja erämaisyyttä koostaa myös se, että muita kulkijoita ei näy. ”Se oli paikka, jonne oli hyvä mennä silloin kun olin väsynyt ja apealla mielellä. Siellä mieli rauhoittuu suon tuoksua ja lintujen laulua aistiessa. [...] Harvoin suolla oli muita liikkujia.” (JpaS 2000, 270). Pysähtymisenkään ei kuitenkaan tarkoita täydellistä liikkumattomuutta, vaan hyvinkin pieni kehon liike tai pään kääntäminen saa aikaan tarkastelukulman muutoksen: ”Lähteen reunalla kasvavat sarat kurkottivat kohti syvyysviistään veden pintaa. Kumartuessani näin kuvani heijastuvan lähteen kevyesti kareilevasta pinnasta.” (JpaS 2000, 411).

Suotarinoissa liike yhdistyy aisteihin, joiden tuottamat havainnot puolestaan mielikuviin, muistiin ja mielialoihin; syntyy verkostoja, joissa nämä yhdistelmät kietoutuva menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Näin syntyy ruumiillinen suokokemus, jossa kaikki aistit, tuntemukset ja mieltymykset muodostavat kokonaisuuden. Kokonaisuus on niin saumaton, että eri osatekijöiden vaikutusta on vaikea erottaa toisistaan. Tekeminen ja toiminta ohjaavat aisteja ja ymmärrystä sekä päinvastoin. Maisema muodostuu niin suorista ympäristöön liittyvistä havainnoista kuin kokijan tavasta muokata sitä omasta sisäisestä maailmastaan käsin.

Tarkasteltuani eri aistimaailmoja siirryn seuraavaksi käsittelemään mielikuvituksen ja muistojen sekä kulttuurisen kontekstin merkitystä suomalaisen muokkaajina.

5 SUO KULTTUURISENA MIELENMAISEMANA

”Silmäni terästäytyvät: edessäni näen selvän painauman maassa. Suonsilmä, sinivetinen aukko, on aivan vieressäni. Käännyn äkkiä sivulle ja etsin kuivemman paikan. Ajatukseni siirtyvät entisiin aikoihin. Muistan kerrotun, kuinka ihmisiä upotettiin suohon vaatteineen, koruineen, kädet sidottuna. Ihmiset olivat julmia silloin kuten nytkin.” (JpaS 2000, 61.)

Voimme antaa suolle selkeät sijaintikoordinaatit – niin monta astetta pohjoista pituutta ja itäistä leveyttä – ja luokitella suon luonnontieteellisesti johonkin tiettyyn kategoriaan. Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro vielä mitään suon esteettisyydestä. Mutta jos voimme liittää nuo samaiset koordinaatit suohon, jolla meillä on tapana käydä keväisin katsomassa kurkien tanssia; tai tiedämme, että kyseessä on suo, jolle isälläni oli tapana lapsuudessani viedä minut hillaan ja opastaa, miten rämeckermejä pitkin on turvallista liikkua kuljuihin tai lampareihin vajoamatta, muuttuu suo merkitykselliseksi. Vasta muistojemme, uskomustemme ja tietämyksemme kautta muokattavien tulkintojen ja merkityksenantojen kautta rakentuu suomalaisen kokonaiskuva.

Tarkasteleman suotarinat ovat jo itsessään muistoja. Kirjoittajat ovat kirjoittaessaan muistelleet omia suokokemuksiaan ja jakavat sen lukijan kanssa kuvauksissaan. Tarinoissa suokokemus välittyy kuitenkin ikään kuin se tapahtuisi tässä ja nyt. Muistikuvat siirretään paperille ja samalla kerrotaan myös se, mitä suolla kulkiessa muisteltiin; millaisia muistoja suo toi mieleen. Emme kuitenkaan tiedä, mitä kirjoittaja on jo kokemuksestaan unohtanut; välittyvätkö kokemuksista vain kaikkein mieleenpainuvimmat hetket ja muistot lukijalle. Ihmisellä on taipumus unohtaa ikävät asiat, mieleen jäävät helpommin hyvät ja miellyttävät muistot (ks. esim. Snellman 1996, 57).

Mielikuvat ja muistot laajentavat sekä rikastuttavat havaintoja. Laurén (2002, 15) kuvaa laajentumista menneisyyden ja nykyisyyden sekä mielikuvien ja konkreettisen todellisuuden sekoittumisena. Nykyisiä kokemuksia peilataan aikaisempiin kokemuksiin ja konkreettista todellisuutta väritetään sekä tehdään helpommin muistettavaksi mielikuvien avulla. Näin esimerkiksi suoluonnon konkreettiset objektit saavat aivan uusia ulottuvuuksia ja merkityksiä vertautuessaan aikaisempiin kokemuksiin tai mielikuvituksen luomuksiin.

Mielikuvat eivät kuitenkaan rakennu pään sisässä tyhjästä, vaan ympäröivä elämysmaailma intresseineen muokkaa käsityksiämme ja mielikuviamme. Lukemamme, kuulemamme ja näkemämme vaikuttaa myös mielikuviimme. Kaikenlaiset kulttuurin tuotteet – esimerkiksi tarinat, sadut, valokuvat, maalaukset, oppikirjat – vaikuttavat käsityksiimme ympäristöstä. Oleellista on myös se, tarkastelemmeko esimerkiksi suota turvetuottajana, luonnonsuojelijana vai virkistyskäyttäjänä tai pyrimmekö kenties yhdistämään nämä osin ristiriitaisetkin tarkastelukulmat.

5.1 Mielen ja muistojen liikkeet

”Suuret punaiset karpalot lapsuuden suolta ovat usein syksyisin muistuneet mieleen. Niitä vain harvemmin enää löytää. Karpalon hienoa makua ei ole vuosien varrella eikä iän myötä voittanut mikään muu marja eikä hedelmä. Kun muistot lapsuuden karpalosuosta alkoivat ajan myötä himmetä, niin silloin se tapahtui!! [...] Siinä se oli! Näky, jota olin vuosia mielessäni toivonut.” (JpaS 2000, 269.)

Liikkuminen suolla ei ole vain konkreettista siirtymistä paikasta toiseen, vaan muistoissa suolla kuljetaan hyvinkin pitkälle menneisyyteen ja välillä siirrytään hahmottamaan myös tulevaa. Snellmanin (1996, 57) mukaan aistit muodostavat muistojen ympäristön, jossa muistot voidaan palauttaa mieleen ja elää ne uudelleen uudesti tulkittuna. Nykyisyyttä peilataankin usein muistoihin. Näkymät, äänet, haut, maut ja tunteet herättävät erilaisten aistimusten lisäksi myös muistoja.

Valitsemani lähimenneisyyden suokokemuksista kertovat tarinat itsessään ovat muistoja, joissa kuvataan, selitetään ja tulkitaan koettua. Mukaan liitetään myös aiempia kokemuksia ja muistoja; tarinoiden sisässä on muistoihin liittyviä pienoistarinoita. Kesken suokokemuksen kerronnan lukija halutaan johdatella suon herättämiin muistoihin: ”Se viimekesäinen marjareissu...” (JpaS 2000, 289). Välillä suolle halutaankin ainakin osittain muistojen toivossa: ”Karpaloon on tarkoitus syksyllä mennä, että saa talven vitamiinit ja miellyttävän muiston suolta” (JpaS 2000, 321). Nämä saadut muistot värittävät sitten seuraavia suokokemuksia. Suhde ei siis ole sillä tavalla yksipuolinen, että suo vain herättäisi aikaisemmat muistot, vaan aikaisemmat muistot myös ohjaavat käsityksiä soista. Tarinoiden kirjoittajat palaavat mielellään samoille soille ja haluavatkin nähdä ja kokea samoja asioita.

Suotarinoita tutkinut Laurén (2002, 13–22) toteaa myös tarinoista ilmenevän kaipuun lapsuuden kotoisiin suomalaisiin ja menneeseen aikaan. Nostalginen muistelu tuli esiin myös minun tarkastelemassani aineistossa. Osa tarinoista alkoi lapsuuden muisteluilla ja käytiinpä joissakin tarinoissa koko elämänkaaren suohistoria lävitse ennen kuin päästiin nykypäivän suokokemuksiin. Osa kertoi suoraan lähtevänsä etsimään lapsuusmuistoja: ”Nyt vuosikymmenten jälkeen halusin taas nähdä suon, taikasaareni, pienen lammen ja ojan.” (JpaS 2000 334). Mutta yleensä lapsuuden tunnelmaa ja maisemaa ei tavoiteta, vaan niiden tavoittelija joutuu pettymään kuten käy ilmi myös yllä olevan lainauksen jatkosta: ”Ladosta on jäljellä muutama maatunut hirsi. Lampi on ummessa. Suota ei enää ole. Se on kitukasvuisen ryteikön vallassa. Koneilla auratut ojat ovat muuttaneet maiseman. Niiden yli on raskasta hyppiä. Viheliäinen risukko pistää, sitoo ja vangitsee joka puolelta. Muistot ovat enää jäljellä suoniitystä...[...] Vaikka kaikki muu on poissa, sininen sumu sentään saapuu” (JpaS 2000, 338).

Laurén kertookin nostalgialle olevan tyypillistä, että mennyt aika näyttäytyy nykyaikaa myönteisempänä. Roberta Rubensteinia lainaten hän käyttää termiä *poissaolevan läsnäolo*, jolla tarkoitetaan henkistä tilaa, jossa tunnetaan surua jostakin peruuttamattomasta, syvälekäyvästä menetyksestä. Nostalgian kohdetta ei kuitenkaan välttämättä ole edes ollut olemassa siinä muodossa kuin sitä muistellaan, vaan muistot ovat voineet kullata kohteen. (Laurén 2002, 17–18.) Osa pelkääkin soiden katoavan, mutta samalla tunnetaan lohtua siitä, että edes muistot säilyvät. ”Nyt pelkään, että vastaavia ahaa-elämyksiä ei enää voi kokea. Nykyään suotkin kuivataan ja möyritään koneilla. Suopursut ja karpalot jäävät muistojen joukkoon. Laululintuset, jänöt, hirvet ja muut metsän ja suon asukit siirtyvät koneiden tieltä etsimään turvaa muualta. On todella suuri vahinko, ettei karpalon makua, suopursun tuoksua eikä suotunnelmaa pysty tallentamaan jälkipolville. Suot katoavat mutta muistot elävät.” (JpaS 2000, 270.)

Usko siihen, että halutessa soita löytyy, tulee esiin esimerkiksi nimimerkki ”Suomataran” lausahduksesta: ”Kyllä hakeva aina suon löytää vaikka kuivan kallion kolosta ” (JpaS 2000, 98). Lapsuusmuistot nousevat tarinoissa usein esiin myös nykyisten suokokemusten rikastuttajina. Suolla käynti palauttaa miellyttävät muistot mieleen ja lapsuuden aikoja kiitellään kiintymyksen heräämisestä suota kohtaan: ”On kuin äidin neuvomana olisin murskannut kämmenelle oksan tuota suon päihdyttävää yrttiä ja pannut sitä tyynyn alle neidon unia raikastamaan. Ajattelen äidin katselevan tyytyväisenä. Hänelle lahjoista kaikkein rakkain oli tyttären kiintymys suohon ja sen vihreään kuningattareen.” (JpaS 2000, 281) tai ”Eikä ne karpalot niinkään olleet pääasia, vaan se suolla käynti ja tuntee se tuoksu, mikä siellä vallitsee. Ei se ollut mihinkään häipynyt, sama se oli, kuin lapsena isän kanssa suolla käydessä. Vahva voimakas tuoksu, josta voi imeä itseensä uusia voimavaroja jaksaakseen taas paremmin tässä kiireisessä elämän rytmissä.” (JpaS 2000, 429.) Mielen ja muistojen liikkeet kulkevatkin monesti menneisyydestä nykyisyyden kautta tulevaisuuteen: ”Olen onnellinen, kun tulin jo auringon noustessa. Nousen sinisen polkupyöräni satulaan täydet punaiset hillaämpärit kummassakin sarvessa ja poljen rauhallisesti kohti kotia, mielessäni ajatus, tänne palaan vielä joskus.” (JpaS 2000, 424.) Suon sykehdyttävyyttä säilyy retkestä toiseen: ”Jää hyvästi suo muistoinesi ja salaisuuksinesi. Sinä olet aina yhtä mielenkiintoinen retkikohde niin sinne tullessa kuin sieltä lähtiessä.” (JpaS 2000, 62.)

Bradyn mukaan mielikuviutus tyypillisesti jaetaan kahteen osaluueeseen: *sensoriseen* ja *luovaan* mielikuviutukseen. Ensiksi mainitun tärkein tehtävä on saattaa yhteen erilaiset aistihavainnot tiettyihin käsitteisiin. Nämä mielikuvat eivät sisällä luovuutta tai uutta innovaatiota, vaan ne ovat aiempien muistijälkien toisintoja. (Brady 2003, 148). Nähdessämme esimerkiksi kihokin, voimme palauttaa mieliimme, että olemme nähneet samanlaisen kasvin aiemmin luonnossa tai vaikka kasvikirjassa ja tiedämme aiemmin oppimamme perustella sen olevan

nimeltään ”kihokki”. Luovan mielikuvituksen Brady puolestaan kertoo olevan uutta tuottavaa. Se ulottuu tavanomaisen ulkopuolelle ja esimerkiksi yhdistelee kokemuksen elementtejä aivan uudella tavalla. Tämä mielikuvituksen laji mahdollistaa uuden keksimisen ja auttaa ongelmien ratkaisemisessa. Uudet oivallukset syntyvät mielikuvituksen rikkauden myötä. (Brady 2003, 148–149.)

Vaikka Bardy (2003, 149) toteaakin luovan mielikuvituksen suurimmaksi voimaksi sen kyvyn ylittää uskomukset ja tieto, ei hänenkään mukaansa mielikuvitus ole riippumaton käsityksistämme maailmasta. Tämä näkyy myös suotarinoiden kokemuksissa. Tieto ja ymmärrys suuntaavat mielikuvia ja muistoja. Vaikka mielikuvitus päästetään vapaaseen lentoon ja annetaan männyn kertoa elämästään suolla ja suon elämästä, ohjaa kirjoittajan tietämys männyn kasvusta ja suon elämänkierrosta tarinaa (JpaS 2000, 128–130). Usein muistot ja tieto myös sekoittuvat siten, että on vaikea sanoa, mikä osuus muistoilla on tiedon muodostumisessa: ”Tiedän tarkalleen, mistä nevan laiteelta löytyvät suurimmat ja makeimmat korpihillat. Joka kerta ne löytyvät samoista paikoista, niin myös viime kesänä” (JpaS 2000, 14) tai ”Aavan yli ulottuvalla männikköjuonteella oli erikokoisia hirvenpapanoita muistona edellistalven hirvivaelluksesta. Se oli ikimuistoisesti suuntautunut tästä talven kynnyksellä pohjoiseen ja kevään sylissä takaisin kesälaitumille” (JpaS 2000, 197).

Vaikka esteettinen kokemus on mahdollinen ilman mielikuvituksen käyttöä, ja voimme ihaila kauneutta, vaikkemme osaisi sitä edes nimetä, rikastuttaa mielikuvitus myös esteettistä kokemusta. Mielikuvissa voi nähdä kuinka ”suopursun kaunis valkoinen kukka on suokuningattaren kruunu!” (JpaS 2000, 131) tai todeta, että ”Muuraimet tietysti ovat suon aatelia” (JpaS 2000, 383). Tällaiset metaforiset lausumat ovat hyvin tyypillisiä suotarinoissa. Metaforalla tarkoitetaan lausumaa, jossa kaksi eri asiaa tuodaan uudella tavalla yhteen ja kielen avulla luodaan niiden välille uusi rakenteellinen samankaltaisuus (ks. esim. Brady 2003, 153; Onikki 1992, 34). George Lakoff (Nikanteen mukaan 1992, 60) näkee metaforissa keskeisenä yhden käsitteen ymmärtäminen toisen käsitteen avulla. Suotarinoissa metaforia rakennettiin kasvien ohella suosta ja sen osista, joista rakennetaan negatiivisiakin metaforia. Tarinoissa kerrottiin ”suohaudasta” (JpaS 2000, 289), ”suonsilmästä” (esim. JpaS 2000, 61), mutta verrattiinpa suota positiivisemmin myös syliin: ”Kiehtovaa – olen suon hoitavassa syleilyssä” (JpaS 2000, 425). Yksittäisiä metaforisia lausuntoja liittyi myös vuodenkiertoon, kuten käy ilmi edellisen kappaleen viimeisestä lainauksesta, jossa puhutaan ”talven kynnyksestä” ja ”kevään sylistä”. Esimerkkinä eläimiin liittyvistä metaforista ovat kurjet, jotka ”vetävät auraa taivaalla” (JpaS 2000, 291) tai muurahainen, jota kuvataan ”rakentajaksi taakkoineen” (JpaS 2000, 290).

Metaforisia mielikuviakaan ei voi luoda yhdistelemällä mieltä valtaisesti kahta uutta asiaa yhteen. Bradyn mukaan oleellista on vertailu, uudelleenmäärittäminen ja esteettisten ominaisuuksien ymmärtämisen rikastut-

taminen. Hänen mukaansa mielikuvitustoiminnalla onkin tutkivat (exploratory), heijastavat (projective), vahvistavat (ampliative) ja paljastavat (revelatory) roolit. Tutkiva mielikuvitus seuraa havaintoa ja keskittyy havaittaviin ominaisuuksiin sekä esteettiseen objektiin liitettävien ominaisuuksien suhteisiin. Heijastava mielikuvitus viittaa jonkin näkemiseen ”ikään kuin”, objektin näkemiseen jonakin toisena. Kolmas mielikuvitustoiminnan muoto, vahvistava mielikuvitus sisältää luovaa voimaa, joka vahvistaa siten havaintoa ulottuen heijastavan mielikuvankin ylitse. Se mahdollistaa kohteen lähestymisen aivan uudesta näkökulmasta ja sen sijoittamisen myös narratiivisiin mielikuviiin. Kun vahvistava mielikuvitus johtaa paljastumiseen, kutsuu Brady mielikuvitustoiminnan muotoa paljastavaksi. Siinä mielikuvituksen keksimiskykyä venytetään äärimmilleen ja se johtaa uuteen ajattelutapaan tai merkitykseen. (Brady 2003, 153–157.)

Suotarinoissa esiintyvät kaikki nämä mielikuvitustoiminnan roolit. Välillä kerrotaan havaittavien objektien ominaisuuksista – valkeat raatteet ovat upeita (JpaS 2000, 15) tai puro solisee iloisesti (JpaS 2000, 197) – kun taas välillä kohde aistimisesta kerrotaan vertaamalla sitä johonkin muuhun – esimerkiksi sammal on kuin persialaismatto (JpaS 2000, 384). Kun ”taivaalta tipahtaa hopeinen tiuku” (JpaS 2000, 288) ylitetään jo heijastelevan mielikuvitustoiminnan rajat ja mukaan on otettu luovaa mielikuvitusta. Vielä tätäkin syvemmälle mielestäni päästään, kun suolla aistittavat näkymät, äänet, tuoksut, maut ja tuntemukset tuovat mieleen kokonaan toisen mielikuvan, rauhan: ”Viimeisetkin arkiajatukset häipyvät – kiire jäi jo tullessa jonnekin maantien mutkaan, näreen juurelle” (JpaS 2000, 291) tai ”Sammalmatto ja sen värit, männyn käkkyvät, mättäät, kaikki missä silmä on retken aikana levännyt. MIELI on puhdistunut huolet pois pyyhitty.” (JpaS 2000, 387).

Tarkasteltaessa kirjoittajien suohon liittämien mielikuvien positiivisuutta tai negatiivisuutta, voidaan todeta molempia löytyvän. Valoisat ja iloiset hetket muistetaan kuitenkin synkeitä muistoja paremmin, sillä esimerkiksi suurinta osaa lapsuusmuistoja leimaa positiivisuus. Lapsuuden ajat suolla palautuvat mieliin jännittävinä ja salaperäisinä. Negatiiviset mielikuvat liittyvät lähes aina suohon uppoamiseen – koski tämä uppoaminen sitten ihmisiä tai karjaa. Tähän teemaan palaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Muita soihin liittyviä negatiivisia mielikuvina muistuvat kirjoittajien mieleen kiusaavat sääsket ja liiallinen helle. Vastapainona ovat kuitenkin monet positiiviset mielikuvat suon pehmeystestä, tuoksuista, lämmöstä, salaperäisyydestä ja rauhasta. ”Se [suo] on raikas kaunis elementti, lisäksi salaperäinen. Siinä sen viehätyks piileekin, niin sanoo sisinpäni.” (JpaS 2000, 387).

Mielikuvia ei kuitenkaan voi luokitella siten, että ne olisivat yhdellä positiivisia ja toisella negatiivisia. Asennoituminen suota kohtaan voi toki toisella olla positiivisempaa kuin toisella ja tämä näkyy myös mielikuvissa, mutta mielikuvat saattavat vaihdella hyvinkin paljon jo yhden suoretken

aikana samalla henkilöllä. Väsyneen kulkijan mielikuvat eivät ole yhtä iloisia ja valoisia kuin hyvävoimaisen, ja saattaapa kulkijasta tulla jopa ”hankalasti puhuteltava” (JpaS 2000, 36), mutta kun kulkija istahtaa lepäämään mättäälle, huomataan sammaleen pehmeys ja nautitaan erämaisesta tunnelmasta. Mielialat ja tunnetilat ovatkin selkeässä yhteydessä mielikuviin ja vaikuttavat niiden sisältöihin (ks. esim. Larén 2002, 19; Tani 1996, 105–106). Samatkin asiat voivat herättää hyvin erilaisia mielikuvia tunnetilasta riippuen. Esimerkkinä tästä on jo äänimaiseman yhteydessä kuvaamani sääskien herättämät mielikuvat: väsymyksen kasvaessa muuttuu suhtautuminen sääskiin ja niihin liittyvät mielikuvat yhä negatiivisemmiksi.

Eräs mielenkiintoinen ulottuvuus suotarinoiden mielikuvissa on paikan kokeminen omakseen. Tällöin esteettisyys rakentuu miellyttävän tunteen kokemisesta ja etsimisestä, osallisuudesta sekä ympäristön arvostamisesta. Harvoin tarinoissa lähdetään sattumanvaraisesti mille tahansa suolle. Tosin tämäkin on mahdollista: ”Syysmyöhällä pysähdytään tienvarteen ihaillemaan suota. Mies vetää saappaat jalkaansa ja lähtee pienelle tutkimusretkelle.” (JpaS 2000, 97). Yleensä kuitenkin mennään juuri tietylle suolle, joka tuntuu jollakin tapaa omalta joko lapsuusmuistojen tai myöhempien elämänvaiheiden kautta: ”Tämä suo on tullut sillä tutuksi kun se melkein rajoittuu meidän metsäpalstaan. Ensin oman maan halki, sitten naapurin laikutetun vaikeakulkuisen hakatun metsämaan poikki. Jo näkyy suoalue, aina enemmän ja enemmän.” (JpaS 2000, 383). Aina ei edes kerrota mikä suosta tekee juuri sen erityisen suon, todetaan vain, että: ”Lähen emäntäni kanssa tuonne niin rakkaalle suolle” (JpaS 2000, 63).

Joskus oman suon tunnelma saattaa menettää hohtonsa, jos sen rauha ja erämaisuus häiriintyy. Näin kävi myös nimimerkki ”Suohullulle”: ”Monta vuotta sain pitää suon lähes yksinäni. Myöhemmin sen keksivät monet muutkin marjastajat, ja karpalonpoimijoista alkoi tulla ruuhkaa. Suo oli menettänyt rauhansa, enkä enää viihtynyt siellä. Käyn vain joskus suon laidalla nauttimassa tuoksuista suopursujen kukkiessa.” (JpaS 2000, 270). Muistot kuitenkin säilyvät myös tässä tapauksessa: ”Siitä pitää huolen omassa kukkapenkissäni sisukkaasti joka kevät valoon nouseva ’Minun suoltani’ kotoisin oleva maariankämme.” (JpaS 2000, 270).

5.2 Kulttuurinen konteksti suomielikuvien rakentajana

”Ohikiitävän hetken saa aistia suousva magiaa! Usvaan alkaa ilmestyä monenlaista esiintyjää! On lampaita, huntuun verhoutuneita haltioita? Silmää hivelevää liikunnan siroutta, hunnut liehuen! Auringon kultasäteet lopulta haihduttaa usvan ja ilma selkeytyy. ”
(JpaS 2000, 131.)

Kinnusen (2000) mukaan estetiikka on sidottu luonnolliseen kieleen. Perusteltu makuarvostelma vaatii osakseen kielen. Kokemusta vertaillaan

kielen avulla omaan kulttuuriseen kontekstiin. Paitsi, että kielen avulla esitetään esteettinen makuarvostelma, sen avulla myös muovataan käsityksiä esteettisistä arvoista kommunikation avulla. Kieli on väline, jonka avulla ilmaistaan ja luodaan merkityksiä. Arvoasetelmia voidaan kuitenkin tuoda esiin myös sanattomasti esimerkiksi valikoimalla tietynlaista esineistöä ja karttamalla musiikkia josta ei pidetä. (Kinnunen 2000, 63–64.)

Karjalainen (1999, 81) mieltääkin maiseman aina ensisijaisesti kulttuurimaisemana, koska aistimellisesti havaittu maisema tulee kulttuurisesti tulkituksi kielessä. Valittu näkökulma ei riipu ainoastaan siitä, miten maisemassa liikumme ja mistä tarkastelukulmasta aistimme maisemaa, vaan kulttuurinen konteksti antaa oman näkökulmansa maiseman tarkasteluun. Viimeksi mainittu tarkastelukulmakaan ei ole mikään pysyvä kokonaisuus, vaan se muuttuu ajan kuluessa. Näin on käynyt myös soiden osalta. Suot ovat menettäneet merkitystään elinkeino- ja toimintaympäristönä ja muuttuneet yhä enenevässä määrin virkistys- ja vapaa-ajanympäristöksi. Samalla kuitenkin suon perinteiset symboliset merkitykset ovat osittain säilyneet.

Arvojen ja asenteiden muutosta suota kohtaan kuvaa selkeästi eräs suotarinan kirjoittaja joka toteaa: ”Ei siinä ympäristössä tarvita ihmistä sotkemassa luonnon järjestystä. Maailma nyt on kuitenkin sellainen, yksi sukupolvi raivaa suota pelloksi, toinen ojitti niitä luullen saavansa sinne hyvän metsikön. Ei ne ole kumpikaan toimenpide oikein onnistuneet. Nyt on jo näköpiirissä seikka sellainen, yritetään palauttaa suot ennalleen. Tukitaan ojat, annetaan sen soistua, tiedä sitten onnistuuko tämä operaatio. Kauan se ainakin kestää jos koskaan tulee onnistumaan.” (JpaS 2000, 387). Vaikka yhdessäkään tarkastelemastani 25 suotarinsta ei mennä suolle töihin, tunnetaan soiden menneisyys ja niiden merkitys elinmahdollisuuksien parantajina hyvin. Tätä menneisyyttä myös arvostetaan; muistellaan kuinka karja ennen laidunsi suolla ja yhä näkyvissä olevia merkkejä perinteisestä suonkäytöstä tarkastellaan: ”Siellä täällä näkyy jäänteitä entisaikojen puista rakennettuja `haasioita`, joihin nostettiin suoturvetta kuivumaan. Sitä käytettiin kotieläinten kuivikkeena sekä rakennusten eristysaineena.” (JpaS 2000, 427).

Tarinoissa soille mennään ennen kaikkea virkistäytymään, nauttimaan suoluonnosta sekä rauhoittumaan ja hiljentymään. Kimmokkeena suolle lähtemiseen saattavat toki olla myös suon antimet – hillat ja karpalot – mutta yleensä viimeistään suolla huomataan, että ne olivatkin lähinnä vain tekosyy ja ”Tämän takia tulin; haluan taas tuntea sulavan suon tuoksut, nähdä kurkien lennon, kuulla sammalen sihahtukset ja tuon mielivirteni puiden latvoissa. Sen haluan kuulla joka kevät, tällä elämää kuhisevalla suolla, sinisen taivaan alla.” (JpaS 2000, 291).

Tarinoissa korostuukin luonnontilaisen luonnon kokemisen halu ja erämaisen luonnon mahdollistama rauhoittumisen kokemus. Suota ei nähdäkään enää vain mahdollisena tuotantomaana vaan suota arvostetaan

maisemamuotona ja ekosysteeminä. Ainakin osa soista halutaan säilyttää luonnontilaisina. Tarkastelemani aineisto on kuitenkin niin pieni, että kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä suoluonnon arvostuksen täydellisestä muuttumisesta ei sen perusteella voi tehdä. Sillä onhan mahdollista, että riittää kun oma suo, juuri se tietty suo säilyy muuttumattomana, kun taas muita soita voidaan hyödyntää myös esimerkiksi kuivattamalla. Tähän johtopäätökseen voisi tulla yksittäisestä esimerkistä, jossa nimimerkki ”suon kasvatti” ihastelee koskemattoman suon autuutta häiriintymättä turvetraktoreista, jotka ajavat hänen ”vasemmalla puolellaan sijaitsevalla pölyävällä turvesuolla” (JpaS 2000, 423–424).

Esteettinen kokemus ei ole riippumaton muista tuntemuksista. Esimerkiksi Carlson (2001, 38) näkee, että estetiikka on tiiviissä yhteydessä etiikkaan ja arvostamme esteettisenä sitä, minkä uskomme olevan myös eettistä. Tämä saattaa vaikuttaa myös suokokemuksiin. Ennen oli tärkeää, että kaikki mahdollinen maa oli viljantuotannossa ja niinpä suo mahdollisesti nähtiin hukattuna mahdollisuutena, jota ei oltu viitsitty ojittaa tuotantomaaksi. Kun sitten viljantuotannosta alkoi tulla ylitarjontaa, ei soita enää tarvinnut nähdä laiskuudesta johtuvana joutomaana, ja soita voitiin hyvällä omallatunnolla tarkastella kauniina myös niiden alkuperäisessä muodossaan. Tämä on ehkä osaltaan vaikuttanut siihen, että nykyajan suokokemuksista on helpompi nauttia myös luonnontilaisella suolla ilman toimeentuloon liittyviä sitoumuksia.

Kulttuurin tuotteet ja muiden ihmisten mielikuvat vaikuttavat omiin mielikuviimme ympäristöstä (ks. esim. Tani 1996, 106). Lehtinen (1999) on tutkinut, miten suota on kuvattu muun muassa luonnontiedon oppikirjoissa ja muussa suomalaisessa kirjallisuudessa. Hänen mukaansa maantiedon oppikirjoissa suota on 1960-luvulle saakka kuvattu hitaasti laajenevana luonnonelementtinä, joka pikkuhiljaa valtaa elintilaa muilta ekosysteemeiltä. Tämän jälkeen laajenevan soistumisen uhkakuva sai ratkaisunsa, kun soita alettiin voimaperäisesti ojittaa niin pelloiksi, metsätalousmaiksi kuin myöhemmin myös turvetuotantoalueiksi. Soita tarkasteltiin maa- ja metsätalouden näkökulmasta ja ne tuli saattaa joutomaasta tehokkaaseen hyötykäyttöön. Suokuvausten puuttumisen monista suomalaisen maan ja maiseman kuvauksista Lehtinen näkee yrityksenä työntää suot ”tietoisuuden takimmaiseen, nurkkaan ajettuun ulottuvuuteen kulttuurissamme”. Suo on turvekerroksissaan menneisyyden muistia kantavaa hetteikköistä marginaalia, joka voi olla pelottava mutta samalla myös mieltä kiihottava kokemus. (Lehtinen 1999, 77–83.)

Suon pohjattomaan syvyyteen viitattiin myös useissa tarinoissa. Yli puolesta aineistoni tarinoista löytyi viittaus suon salaperäisyyteen, vaarallisuuteen ja petollisuuteen. Itseä tai kumppania muistutettiin olemaan varovainen, jotta vahingoilta vältyttäisiin: ”Suomaasto on niin petollista kulkea, että on tarkkaan katsottava, mihin jalkansa astuu ja sittenkin voi tulla yllätyksiä.” (JpaS 2000, 427). Kolmesta tarinasta löytyy kuvaus siitä, kuinka suo pelottavasti ja ahnaasti vetää väärään paikkaan astunutta

kulkijaa kohti syvyyksiä. Kaikissa näissäkin tapauksissa suosta päästään kuitenkin ylös joko omin avuin tai retkikumppanin avustuksella. ”Huusin miestäni apuun, ja hän sai minut taas kuiville, vaikka koko ajan tuntui että sammalen alla on pari raavasta miestä kiskomassa kumisaappaita toiseen suuntaan” (JpaS 2000, 289). Näissäkin kokemuksissa suon imun voimaa lisäävät varmasti mielikuvat, jotka ovat saaneet vahvistuksensa tarinoista, jotka liittyvät suohon uppoamiseen tai upottamiseen. Tämän toteaa eräs suonsilmäkkeeseen tutustunut kulkija: ”Mieleeni muistui lapsuuteni kuva kauhistuneesta Joukahaisesta ja se lisäsi pelkoani” (JpaS 2000, 406).

Mielikuvissa suon syvyyksiä saatetaan pelätä, vaikka kuljettaisiin pitkospuuta pitkin: ”pitkospuut keinuivat ja narisivat allamme. Pelkäsimme niiden peittävän, jolloin joutuisimme suon ahnaaseen, kosteaan syliin.” (JpaS 2000, 407). Yleensä humpsahdukset ja kastumiset otetaan rauhallisesti; sukat väännetään kuiviksi tai repusta kaivetaan esiin varasukat ja matka jatkuu entiseen malliin. Jos kaveri humpsahuttaa suohon, hänet autetaan sieltä ylös: ”En sentään anna emäntääni suolle, vaikka suo on niin rakas. Emäntäni on sentään rakkaampi.” (JpaS 2000, 63). Pahemmatkin uppoamiset ajatellaan ainutlaatuisiksi kokemukseksi ja sen rinnalla aikaisemmat pelot tuntuvat mitättömiltä: ”Luonto oli suonsilmäkkeen naamioinut heinillä eikä ehkä kukaan ollut ennen minua juuri tuohon paikkaan astunut. Tai mistäpä sen tiesi, mitä salaisuuksia suo kätkeekään... En pelännyt enää karhuja kantaessani marjaämpäriä harjun päälle. Puruvesi välkehti kauniimpana kuin äsken. Katselin maisemaa onnellisena, olinhan saanut ämpärillisen puolukoita ja jatkoaikaa elämälleni.” (JpaS 2000, 406.)

Suotarinoissa vilahtelee viittauksia kuultuihin kertomuksiin, tarinoihin ja satuihin myös muilta osin kuin suohon uppoamiseen liittyen. Satujen haltiat, halla-ukot ja noita-akat sekä sarjakuvien jättiläislihansyöjäkasvit värittävätkin suomieli kuvia. Useimmiten viitataan kuitenkin soiden nimiin liittyvään perinnetietoon. Useimmiten näihin nimiin liittyvät tarinat ovat melko negatiivisia, synkkiä ja pelottavia. Esimerkkejä tällaisista ovat Korttoaapa ja Kortto-oja, jotka ”tarkoittavat, että tällä suolla asuu itse pimeyden ruhtinas, piru eli kortto, niin kuin vanhat ihmiset sitä kutsuvat” (JpaS 2000, 197) ja Kissakuru, jonne ”perinnetiedon mukaa oli upotettu ylimääräiset kissat” (JpaS 2000, 405).

Tanin (1996, 10) mukaan paikkaan liittyvien kärjistettyjen mielikuvien toistaminen monilta eri tahoilta saattaa johtaa siihen, että mielikuvat muuttuvat stereotyyppioiksi. Näin on käynyt myös negatiivisten suomieli kuvien osalta. Vaikka tarinoiden kirjoittajilla on paljon positiivisia kokemuksia ja mielikuvia soista, elävät nämä kielteiset yleistyksykset vahvoina. Kun johonkin paikkaan tai alueeseen liittyy stereotyyppioita, vaikuttavat ne sen maineeseen ja maineen muuttuminen vaatii pitkän ajanjakson. Suotarinoiden perusteella voi kuitenkin sanoa, että soiden maine on selkeästi muuttumassa positiivisempaan suuntaan. Niiden monimuotoisuutta ja rikkautta arvostetaan, ja niihin liittyvä tietty sala-peräisyyskin vain lisää niiden kiehtovuutta.

6 SUON ESTETIIKKA MATKAILUSSA

6.1 Suomatkailun muotoja

”Tarinoimme. Lepuutimme selkää hetken pitkänäänkin. Sitten huolellinen sammutus ja autolla muutama sata metriä. Ja samoille asioille seuraavilla soilla. Ensimmäistä kertaa tunsin nyt olevani ’hillaturisti’ joka turvaa aina tiehen. Mutta olkoon tämä kerta.” (JpaS 2000, 109.)

Kiinnostuksen kasvu suomatkailua kohtaan näkyy Suomessa muun muassa erilaisina suomatkailuhankkeina. Esimerkkejä tällaisista ovat Etelä-Pohjanmaan *Elantoa Suosta* -hanke (1997), kaakkoisen Keski-Suomen *Suosta Voimaa* -hanke (1998–2000), *Suur-Teuravuoman suoluonto – uusia mahdollisuuksia luontoyrittäjyydelle* -hanke (2002–2003) Lapissa Kolarin kunnassa sekä *Olvassuo-Litokaira Suometsäerämaa Life* -hanke (2002–2005) Pudasjärven, Utajärven, Puolangan ja Ranuan kunnissa Oulun- ja Lapin läänin rajamaastossa. Hankkeiden avulla on pyritty luomaan myönteisempiä mielikuvia soista sekä edistämään suomatkailua tuotteistamisen ja erilaisten rakenteiden avulla. Niiden yhteydessä on myös järjestetty suomatkailuseminaareja ja laadittu suomatkailuoppaita. Hankkeiden tulokset ovat osaltaan monipuolistaneet suomatkailutarjontaa. Jatkossa en kuitenkaan tarkastele suomatkailua hankkeiden avulla, vaan keskityn sen ulottuvuuksiin ja mahdollisuuksiin yleisemmin.

Herkkänä ja helposti vaurioituvana luontotyyppinä suo asettaa erityisiä vaatimuksia matkailulliselle tuotteistamiselle. Jotkut näkevätkin jo uhkana, että viimeisetkin suhteellisen erämaisena säilyneet kolkat, suot, uhrataan nyt matkailulle ja niiden luonnontilaisuus tuhoaan. Ilman ohjausta ja rajoituksia tässä piileekin vaara. Suot tarjoavat monia matkailullisia mahdollisuuksia ja esimerkiksi Vikman (2003, 23) huomauttaa, että hiljaisia paikkoja – joina suotkin usein mielletään – on mahdollista markkinoida katoavina harvinaisuuksina ja statussymboleina, jolloin ne muuttuvat ylellisyystuotteiksi. Mitä paremmin markkinoinnissa onnistutaan sitä nopeammin hiljaiset paikat katoavat ja lisääntyneet matkailijamäärät uhkaavat suoluontoa myös muuten; esimerkiksi suon kulutuskestävyys on heikko. Halussa hakeutua ”koskemattomiin” luontokohteisiin piileekin ristiriita: ennen näkemättömiä kohteita etsittäessä matkailu leviää yhä laajemmille alueille ja syö näin omia edellytyksiään (ks. esim. Urry 1990, 45–47).

Vaikka soilla on ollut kulkijoita kautta aikojen, on kenties väärin puhua perinteisestä suomatkailusta, sillä matkailijoilla on yleensä ollut tapana kiertää suot. Useimmat retkeilijätkin ovat visusti karttaneet suolle menemistä ja pysytelleet kovalla maaperällä metsä- ja tunturimaastossa. Yleensä retkeilyoppaissaakaan ei opasteta kulkemaan soilla, vaan kulkijaa neuvotaan, miten suot voidaan ohittaa helpompikulkuisia seutuja myöten.

Suoretkeilyllä on kuitenkin ollut oma harvalukuinen kannattajakuntansa, joka on osannut arvostaa suoluontoa, sen mielenkiintoisia väriyhdistelmiä, raikkaita tuoksuja, mudan lemua, keväistä lintujen riemuja, kesän auringonpaahdetta laajoilla lakeuksilla, jäätyneen rahkan rahinaa syksyisen kulkijan saappaiden alla ja kaikkea sitä moninaisuutta, mitä suoluontomme pystyy tarjoamaan. Monet ovat myös huomanneet, että pellonraivaukselta, metsittämiseltä ja turvetuotannolta säästyneet suomme ovat kenties luonnontilaisinta ja erämaisinta luontoamme. Jäljellä olevat suot koetaan nykyisin monesti viimeiseksi luonnontilaisiksi maisemanmuodoiksi, sillä soille ei ole rakennettu asuntoja eikä lomamökkejä. Kun kiinnostus luontoa kohtaan on lisääntynyt ja matkailijat etsivät yhä koskemattomampia kohteita, ovat suot tällöin luonnollinen valinta. Suomatkailijan on mahdollista kohdata vielä erämainen luonto. Soilta löytyy kolkkia, joissa voi hyvin kuvitella olevansa ensimmäinen kulkija. Kun on rämpinyt vaikeakulkuisten rimprien yli (tai läpi) on helppo uskoa, että ei löydy monta niin hullua, joka moiseen puuhaan ryhtyisi.

Perinteisiä suonkulkijoita mietittäessä ei saa unohtaa *hillastajia*. Hillat ovat niin arvokkaita marjoja, että niitä saadakseen on kannattanut tarpoa suolla kaikista vaivoista ja vastuksista huolimatta. Maamme pohjoisimmissa osissa on ollut tapana ottaa koulustakin vapaata parhaana marjasesonkina ja suunnata jängille kaikkien kynnelle kykenevien voimin. Hilla on ollut ja on yhä edelleen myös taloudellisesti merkittävä marja. Hyvinä satovuosina verottomat hillatienestit ovat tuoneet sievoisia lisäansioita monelle pohjoisen asukkaalle. Parhaiden marjapaikkojen tuntijoita, taitavia suonkulkijoita ja suurten hillasaaliiden keräilijöitä myös arvostetaan.

Hillalla on myös matkailullista merkitystä. Parhaan sesongin aikaan pohjoisen soilla on kulkijoita runsaasti enemmän kuin muina aikoina ja metsäautoteiden levennykset ovat täynnä autoja. Hillakausi näkyy myös pohjoisen leirintäalueilla yöpymisten lisääntymisenä. Jotkut kunnat ovat pyrkineet ja onnistuneetkin houkuttelemaan matkailijoita hillan avulla. Tästä hyvä esimerkki on Ranua. Sen jokavuotiset *Hillamarkkinat* ovat saavuttaneet suuren suosion, ja niille jotka eivät halua ostaa marjojaan markkinakojuista riittää Ranualla soita, joilta ämpärinsä voi poimia täyteen. Myös muutamissa muissa kunnissa on matkailijoita pyritty houkuttelemaan muun muassa julkaisemalla hillakarttoja, että kokemattomammankin hillastajan on mahdollista löytää hyvät marjasuot.

Suot ovat monipuolisia ekosysteemejä, jotka tarjoavat monenlaista nähtävää ja koettavaa myös luonnosta kiinnostuneille *harrastajaryhmille*. Tällaisia ryhmiä voivat olla muun muassa *lintu-*, *kasvi-*, *perhos-* tai vaikka *valokuvauksenharrastajat*. Osa erityisharrastajista tuntee kohteensa niin hyvin, että voi liikkua soillakin ilman opastusta, mutta laadukkaan opastuksen merkitys korostuu erityisesti ulkomaisten matkailijoiden osalta. Asiantuntevalta oppaalta vaaditaan hyvää erityisalansa osaamista, mutta myös hyvää kohdealueen tuntemusta, kielitaitoa ja tarinankertojan taitoja.

Suot ovat myös lintuparatiiseja, joilla viihtyy niille sopeutunut, omintakeinen lajistonsa. Erityisesti vetiset aapasuot ovat suosittuja lintujen pesimissoita, sillä niiden keskellä linnut ovat turvassa: viholliset eivät pääse lähestymään jälkikasvua huomaamatta. Aapasoilta löytyykin monia lajeja, joiden Euroopan kokonaiskannasta valtaosa pesii Suomessa. Esimerkiksi eurooppalaisista metsähanhista suurin osa pesii suomalaisilla aapasoilla. Muita aapasoita suosivia lajeja ovat muun muassa laulujoutsen, metsähanhi, haapana, tavi, jouhisorsa, tukkasotka, uivelo, sinisuohaukka, jänkäsirriäinen, jänkäkurppa, mustaviklo, valkoviklo, liro, pohjankeltävästäräkki, pohjansirkku ja pikkusirkku.

Soiden rikas lintulajisto kiinnostaa tietysti lintuharrastajia. Lintututkija Dick Forsman kertoo Helsingin Sanomissa opastaneensa myös keski-eurooppalaisia lintuharrastajia Suomessa ja hänen mukaansa eniten ihmetystä Suomessa herättävät tyhjät tiet, ihmisten vähyys sekä erityisesti suot ja niiden käsittämättömän linturunsaus. Aapasoiden kiinnostavuutta myös ulkomaisten lintuharrastajien keskuudessa lisää se tosiasia, ettei aapasoita ole Länsi-Euroopassa Suomen lisäksi kuin muutama Ruotsissa, joten jos niillä pesiviä lintuja haluaa tarkkailla, on lähes pakko tulla Suomeen.⁵

Lintuharrastajat ovatkin löytäneet suot retkeilykohteikseen ja hyvin monen suolla liikkuvan erityismielenkiinnon kohteena ovat linnut. Soiden yhteyteen rakennetut lintutornit ovat ahkerassa käytössä ja myös opastettuja linturetkiä järjestetään. Sen sijaan kasviharrastajia soilla liikkuu vähän, vaikka niillä on omaleimainen ja runsas kasvilajistonsakin. Jo erilaisia rahkasammallajeja löytyy noin tusina ja niiden lisäksi kymmeniä muita sammallajeja. Suon mielenkiintoisia kasvikummaisajaisia ovat erilaiset lihansyöjäkasvit, kuten kihokit, kannuskasvit, vesisherne, yökönlehti ja karpäsloukku. Nämä karulla alustalla kasvavat lajit välttävät ravinteiden puutteen sulattamalla lisäravinteita pyydystämistään hyönteisistä. Todellisen runsauden ja elämän monimuotoisuuden suolla kulkeva löytää kuitenkin vasta kun kurkistaa sammalten pintakerroksen sisään, jossa elävät osin vain mikroskoopin avulla nähtävissä olevat pii-, koru-, kulta-, sini-, silmä- ja viherlevät, rataseläimet, alkueläimet, karhukaiset, madot ja hyönteiset (Vuokko 1997, 70). Varmasti myös monet matkailijat olisivat kiinnostuneita näistä suon pienistä ihmeistä, jos heitä opastettaisiin huomaamaan ne.

Eräs mielenkiintoinen ja matkailullisesti heikosti hyödynnetty osalualue on *suohistoria*. Suot itsessäänkin ovat eräänlainen luonnon arkisto, sillä kaikki mikä hautautuu turpeen sisään, hapen ulottumattomiin voi suossa säilyä muuttumattomana jopa vuosituhansia. Jopa kymmenen metrin paksuiset soiden turvekerrokset ovat siis arkistoineet itseensä vuosituhansien historian. Jyrki Kiiskinen (1999, 105) näkee suon jopa

⁵ Kemppainen, Jouni K. (2000): Viimeinen kevät. *Helsingin Sanomat* 05.3.2000. D5.

piilotajunnan vastineeksi luonnossa, sillä se muistuttaa ihmismuistia säilöessään ja kätkiessään ihmiskunnan historiaa sisäänsä. Arkistoluonteensa lisäksi soilta löytyy myös muuta mielenkiintoista historiaa, joka kiinnostaisi varmasti myös monia menneisyydestä kiinnostuneita matkailijoita. Soita on hyödynnetty jo paljon ennen ojitusta ja raivaustoimenpiteitä. Suot olivat tärkeitä metsästysalueita; niiltä kerättiin linnunmunia ja marjoja sekä nostettiin suomalmia; jokivarsien tulvaniityillä ja soiden sarakoilla niittyväki uurasti viikkotolkulla haaliakseen talvirehua karjalle ja onpa turpeennostollakin jo vuosisataiset perinteensä. Joitakin esimerkkejä soiden historian matkailullisesta hyödyntämisestä on jo olemassa. Tällaista edustaa myös Suur-Teuravuoman alueen pilottihanke, jossa muun muassa on kunnostettu Kurtakon ja Venejärven kylien välinen pitkospuureitti, joka 1800-luvun loppupuolella toimi tärkeänä kauppa- ja kulkutienä sekä palveli marjastusta, metsästystä, metsäpalojen sammutusta ja toimi kylien asukkaiden tärkeänä kulkureittinä jokivarsien luhtaniityille (Lappalainen 2003, 4–5). Tuomalla esiin alueen historiaa ja elinkeinojen kehitystä myös monilla muilla paikkakunnilla voitaisiin täydentää suoelämyksiä.

Suo voi olla myös fyysisen ja henkisen venymisen paikka. On helppo kuvitella todelliseksi extreme-lajiksi vetelän rimpisuon ylittäminen miljoonien verenhimoisten hyttysten ja mäkäräisten syöksyessä paarmojen tukemana urheiden porskuttelijoiden kimppuun. Tosin tämä laji olisi tuhoisaa suoluonnolle, sillä märimmät alueet ovat alttiimpia kulumiselle ja vähäravinteisissa olosuhteissa luonnon uusiutuminen on hidasta. Tosin jos tapahtumat sijoitetaan samoille, pinta-alaltaan kohtuullisille alueille, kuten suopotkupallon ja suojuoksun MM-kisoissa, eivät nämäkään lajit tuhoa luontoa kohtuuttoman laajalta alalta. Yleensä kuitenkin henkinen latautuminen on fyysistä edullisempaa suoekosysteemin näkökulmasta tarkasteltuna. Suon väriloistoa, usvan kohoamista rimpien ja suolampien yllä, suopursujen tuoksua, lintujen kevätriemua ja suon avaruutta voi ihastella jo aivan suon laitamiltakin tai varta vasten kulkua helpottamaan ja kulumista estämään rakennetuilta pitkospuilta.

Kaikkein paras vaihtoehto suoekosysteemin kannalta olisi mahdollisuus, jossa matkailijat tarkastelisivat suota representatiivisena maisemana. Tällöin matkailijan ei tarvitsisi mennä lainkaan tallomaan herkästi kuluvaan suon pintaan, vaan hän voisi nauttia suon esteettisyydestä maiseman kuvaamisen, tulkinnan ja selittämisen kautta. Suon tunnelmiin hakeudutaan tällöin kuvien, musiikin tai vaikkapa tarinoiden kautta. Jonkin verran myös tällaisia suomatkailutuotteita on jo tarjollakin: Kolarissa koulutetaan suo-oppaita siten, että he pystyvät rikastuttamaan suokokemuksia elävillä tarinoilla ja yli-iiläisellä suotornilla on mahdollista kuunnella suosinfoniaa ja tutustua suotarustoon. Suot ovat paljon muutakin kuin miltä ne näyttävät. Niihin liittyy lukemattomia uskomuksia, kertomuksia ja taruja, jotka rikastuttavat suomalaisen kokemista.

Eräs suomatkailuun liittyvä ulottuvuus on *terveysmatkailu*. Turpeen terapeuttiset ominaisuudet on Keski- ja Etelä-Euroopassa tunnettu jo pitkään, aina Rooman valtakunnan ajoista lähtien. Kirjoittipa Parcelsus löytäneensä suosta elämän eliksiirin ja uskovansa, että turve on pitkän elämän salaisuus. Balneologia on tieteen ala, joka tutkii erilaisia kylpyjä ja niiden vaikutuksia. Suomessa balneologinen tutkimus alkoi vasta 1989 Geologian tutkimuskeskuksessa yhteistyössä Turun yliopiston kanssa, mutta erityisesti Tšekissä ja Saksassa tällä tieteen alalla on pitkät perinteet 1800-luvun alusta lähtien. (Korhonen 1998, 119.)

Kiinnostus luontaishoitoihin ja sitä kautta myös turpeen terveydelliseen käyttöön on viime aikoina lisääntynyt voimakkaasti. Yleisimpiä turvehoitoja ovat turvekylvyt, joilla hoidetaan reumaa ja muita liikuntaelinsairauksia sekä gynekologisia ja urologisia vaivoja. Paikallisia turvehoitoja käytetään myös kulumien, reumasäryn ja rasitusvammojen hoitoon. Onpa jopa tutkittu voidaanko turvekylpyjen avulla pudottaa painoa. Turvehoitojen saaman hyvän vastaanoton innoittamana muutamat pienet yritykset markkinoivat myös kotikäyttöön soveltuvia turvehoitopakkauksia. Kotihoitopakkausten avulla etsitään apua lähinnä iho-ongelmiin ja hoidetaan kauneutta. Suomalaisten oma erikoisuus on turvenaamion käyttö saunomisen yhteydessä. (Korhonen 1998, 119–120.)

Turvekylpyihin käytetään 2/3 jauhattua luonnontilaista turvetta ja 1/3 vettä. Turvekylvyn lämpötila on 39–42 °C ja sen suositeltava pituus on 20 minuuttia, jonka jälkeen levätään toiset 20 minuuttia. Paikallishoidoissa 44-asteinen turve levitetään hoidettavalle kohdalle sellaisenaan ja peitetään muovilla tai lämpimällä peitolla. Myös saunomisen yhteydessä turve levitetään puhtaalle iholle ja saunan lämmössä viivytään 15–20 minuuttia. Turvehoitojen biologisesti aktiivisista ainesosista merkittävimpiä ovat humushapot ja fulvohapot. Ne tunkeutuvat ihon läpi ja tervehdyttävät ihmisen elimistön toimintaa poistamalla reumatekijöitä, kiihdyttämällä verenkiertoa ja normalisoimalla hormonitoimintaa. (Korhonen 2003, 1–2.)

Keski-Euroopassa turvehoitoja annetaan useissa kymmenissä kylpylöissä, mutta siellä ongelmana on soiden ja käyttöön saatavan turpeen vähyys. Niinpä paikoitellen on turvauduttu myös turpeen uudelleen-käyttöön, mikä kuitenkin ei ole suotavaa, sillä hoidon aikana turpeeseen imeytyy kehon kuona-aineita. Suomessa turvetta riittää vielä hoito-turpeeksikin, niinpä olisi mahdollista houkutellessa myös keskieuropalaisia tänne kylpemään. Turvehoidot ovat jo saavuttaneet suosiota ja jotta suotuisa kehitys jatkuisi, on turvehoitojen laatua valvottava. Myös turpeen noston, kuljetuksen ja pakkauksen on oltava ehdottoman hygieenistä. Kansainvälisessä turveseurassa, International Peat Society:ssä onkin erillinen kylpyturvekomissio, jonka tehtävänä on tehostaa laadunvalvontaa myös kansainvälisesti. Suomalainen laadukas turve onkin yksi suomatkailun elementti, joka tarjoaa puhtaita suokokemuksia myös niille, jotka eivät välttämättä halua mennä suolle. (Korhonen 2003, 1–2.)

Suot tarjoavat matkailulle monenlaisia mahdollisuuksia ja myös matkailutuotteiden tarjoajat ovat yhä enenevässä määrin huomanneet nämä mahdollisuudet ja ryhtyneet tarjoamaan erilaisia suomatkailutuotteita. Jatkossa pohdin, miten suon estetiikka on huomioitu tässä matkailutarjonnassa ja mikä voisi olla estetiikan anti suomatkailulle.

6.2 Estetiikan merkitys suomatkailussa

”Pitkospuut mutkittelivat suon yli häviten kauempänä näkyvistä. Aurinko oli jo painunut taivaanrannan taa ja taivas hehkui purppuranpunaisena. Sää oli viilennyt ja tuli tyyntynyt. Suon yllä leijaili ohut, repaleinen usvarso. Kurjenjalat nuokkuivat uneliaina suon laitamilla. Kastepisarat helmeilivät suokasvien lehdillä. Kesäyö tuoksui.” (JpaS 2000, 410.)

Kinnusen mukaan ympäristöestetiikka tutkii sitä perustaa, jolla ihminen voi elää onnellisena tai edes suhteellisen tyytyväisenä, mutta toteaa samalla, että useimmat on sinne opastettava. Hänen mukaansa luonnon kauneus on elämämme edellytys, mutta tarvitsemme opastusta osataksemme nauttia luonnosta, elämästä ja elämisestä (Kinnunen 2000, 385.) Sepänmaa (1998, 19) puolestaan näkee matkustamisen tärkeimpänä motiivina tavallisuudesta ja tutusta irrottautumisesta, asioiden näkemisen outoina ja tuoreina arkipäivän huolista vapautuneena, pyyteettömästi. Näiden näkemysten yhdistäminen tarjoaa mainion lähtökohdan esteettisiin matkakokemuksiin sillä Sepänmaa rohkaisee tarkastelemaan kauneuden ja rumuuden kiehtovuutta vilpittömän uteliaasti kun taas Kinnunen muistuttaa, että olemme tiukasti kiinni myös sosiaalisessa ympäristössämme ja opastus – jota myös tarvitsemme ja kaipaamme – vaikuttaa kokemuksiimme.

Avoin ja utelias mieli säilyttää esteettisen tarkastelun vireyden tutuissakin tilanteissa ja paikoissa, kuten esimerkiksi kävelemisen taitoon opastanut amerikkalainen filosofi Henry Thoreau (1997, 15–16) todistaa: ”Lähitienoot antavat mahdollisuuden moniin antoisin kävelyihin; ja vaikka olen kävellyt monia vuosia melkein joka päivä, toisinaan useita päiviä yhteen menoon, en ole vielä ammentanut niitä tyhjiin. Täysin uusi näkymä on suuri onni, ja voin edelleen löytää sellaisen joka iltapäivä. Kahden kolmen tunnin kävely vie minut maahan, jonka outous vastaa kaikkia odotuksiani.” Luonto monipuolisine variaatioineen tarjoaakin mahdollisuuden uuden löytämiseen kun ympäristöä opitaan tarkastelemaan tuoreesti ennakkokäsityksistä irrottautuneina.

Olen edellä tarkastellut erilaisia suokokemuksia. Ne osoittavat, kuinka monenlaisia kokemuksia, tuntemuksia ja ajatuksia suo voi herättää. Tämä on yksi tapa saada esille ympäristön kauneuden tekijöitä: poimia eri ihmisten suokokemusten antia ja sillä tavalla oppia uudenlaisia tapoja havainnoida ympäristöä ja sen yksityiskohtia. Kuten aikaisemmin totesin Seppästä mukaillen, tutut asiat havaitaan helpommin kuin tuntemattomat ja

siten tieto rikastuttaa tulevia suokokemuksia. Toisten suokokemuksiin tutustuminen lisää suotuntemusta ja kokemusten laaja kirjo kenties muuttaa niidenkin käsityksiä soista, jotka ovat pitäneet niitä yksitoikkoisina ja alavireisinä. Kiinnostus soita kohtaan kasvaa ja positiivinen mielenpire luo parhaat edellytykset mukaville suokokemuksille. Näin on kenties mahdollista saada aikaan kehä, joka johtaa yhä erilaisiin ja monipuolisimpiin suokokemuksiin.

Matkailun yhteydessä puhutaan nykyisin paljon elämysten etsimisestä ja niiden tarjoamisesta. Matkailijat tavoittelevat elämyksiä ja matkailuyrittäjät pyrkivät luomaan näihin edellytyksiä. Jarkko Saarisen (2002, 8) mukaan elämysmatkailu on osa matkailutuotannon ja matkailun yksilöllistymistä ja elämys sekä elämyksellisyys viittaavat pitkälti yksilölliseen kokemukseen. Raija Komppula (2002; 56) puolestaan huomauttaa juuri tähän elämyksen subjektiivisuuteen tukeutuen, että matkailuelämyksiä ei voida yrityksissä tuottaa, mutta elämysten syntymiselle voidaan kuitenkin tarjota sopivat olosuhteet. Voisiko sitten suo tarjota sopivat olosuhteet matkailuelämyksille ja mikä osuus estetiikalla on suoelämyksissä?

Määrittelin aiemmin elämyksen Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskusta mukaillen muistijäljen jättäväksi, moniaistiseksi, myönteiseksi ja yksilölliseksi kokemukseksi. Täytyvätkö nämä ehdot tarkastelemisani esteettisissä suokokemuksissa? Suotarinat todistavat, että suokokemukset ovat selkeän muistijäljen jättäviä: niihin pystytään eläytymän vielä jälkikäteenkin hyvin elävästi. Myös moniaistisuus toteutuu suokokemuksissa erinomaisesti. Suota havainnoidaan ja siihen eläydytään kaikkia aisteja apuna käyttäen: katsellen, kuunnellen, haistaen, maistaen ja tuntien. Suokokemukset ovat myös niin yksilöllisiä kuin se on mahdollista historiansa ja sosiaalisen ympäristönsä muovaamalle ihmiselle. Jokainen kokee suon omalla tavallaan kulttuurisen kontekstin asettamissa rajoissa.

Tähän saakka elämyksen edellytykset täyttyvät ehdottomasti, mutta ovatko suokokemukset aina myönteisiä? Yleisesti ottaen voidaan todeta, että tarinoiden suokokemuksissa heijastuivat positiiviset, myönteiset sävyt. Toki mukana oli myös ensialkuun negatiivisilta vaikuttavia kokemuksia, mutta kun otamme mukaan Ojasen ja Kinnusen laajan määritelmän kauneudelle, muuttuvat näiden alun perin negatiivisten kokemustenkin sävyt kiinnostaviksi, haasteellisiksi ja siten myönteisiksikin. Kinnunenhan (2000, 347) puhui rumuuden kiehtovuudesta ja Ojanen käyttää traagisen kauneuden käsitettä, johon liittyy jotain kauheaa ja ei-toivottuakin. Käsitettään Ojanen havainnollistaa esimerkillä luonnon ylittämättömään mahtavuuteen ja hurjuuteen liittyvää kokemusta ihmisen pienuudesta luonnonvoimien edessä. (Ojanen 2001, 70–71.) Tällaisia salaperäiseen kauneuteen liittyviä tuntemuksia esiintyi myös suotarinoissa esimerkiksi oman pienuuden kokemuksina aavoilla suolakeuksilla sekä suon pojattomuuteen liittyvinä tuntemuksina. Kaiken tämän perusteella esteettiset suokokemukset täyttävät elämykselle annettavat ehdot ja yhtä hyvin

voitaisiin puhua siis esteettisistä elämyksistä, joiden uskoisi kiinnostavan myös nykypäivän matkailijoita.

Estetiikka – kuten elämyskin – on epäaineellista, mielen liikettä. Kulkija valitsee ne polut ja reitit mielessään, jotka johtavat hänelle sopiviin esteettisiin kokemuksiin. Itse kukin havainnoi objektiivista ympäristöäänkin omalla persoonallisella tavallaan. Ympäristön herättämiin aistihavaintoihin liitetään muistoja ja mielikuvia pään sisässä. Yksilön sisäiset liikkeet eivät kuitenkaan ole irrallisia sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstään. Kuten edellisessä luvussa totesin, yhteisössä vallitsevat käsitykset ohjaavat myös yksilön näkemyksiä. Mielikuvia luodaan kulttuurin ohjaaminakin ja kollektiivisissa, jaetuissa mielikuissa suo on nähty turhana, jopa pelottavana ympäristönä. Korostamalla estetiikkaa ja tekemällä näkyväksi suon kauneuteen liittyviä tekijöitä, voitaisiin kenties muuttaa tätä käsitystä. Jos suo mielletään turhan ja pelottavan sijasta kauniiksi, kiinnostavaksi ja salaperäiseksi paikaksi, lisää se soiden arvotusta ja matkustushalukkuutta suolle.

Soiden arvostuksen kasvamiseen vaikuttaa myös luonnontilaisen luonnon arvostuksen kasvu. Kaipuu autenttista ja alkuperäistä luontoa kohtaan on siirtänyt huomion Suomen luonnon perifeerisimpiin kohteisiin: soihin. Aitoa, koskematonta luontoa tuskin löytyy enää mistään (ks. esim. Tuulentie 2002, 73), mutta tietöminä ja rakentamattomina suot on helppo mieltää viimeisimpinä erämaisina saarekkeina. Mitä vähäisimmiksi käyvät erämaiset alueet sitä suuremmaksi kasvaa mielenkiinto jäljellä olevia alueita kohtaan. Eivätkä esteettisetkään arvostukset ole riippumattomia muista arvoista; esteettisistä kokemuksista on helpompi haltioitua kohteissa joita arvostetaan.

Soveltavaa estetiikkaa on perinteisesti hyödynnetty kun jotain lähdetään muuttamaan – maisemansuunnittelussa, rakentamisessa tai vaikkapa metsien käsittelyssä – mutta jo olemassa oleva arvo sen avulla on harvemmin pyritty nostamaan. Luonnonsuojelullisissa kysymyksissä on jonkin verran pyritty huomioimaan esteettisiäkin tekijöitä, mutta yleensä suojelun perusteena käytetään lähinnä ekologisia kysymyksiä. Estetiikan tutkimus voisi kuitenkin enemmän osallistua myös kauneutta säilyttävään ja esille tuovaan toimintaan. Tällöin ei kuitenkaan saa unohtaa perinteisempääkin esteettisen tarkastelun näkökulmaa, joka suollakin tulee huomioida esimerkiksi matkailurakentamisessa.

Avarilla suolakeuksilla rakennukset ja muut rakennelmat näkyvät kauas ja siksi siellä on erityisen tärkeää huomioida myös esteettiset näkökohdat. Suomatkailukin vaatii rakentamista jo soiden heikon kulutuskestävyyden vuoksi. Pitkospuut ovat perinteinen soiden ”tie”, joka ajan myötä patinoituu hyvin maisemaan uppoavaksi rakennelmaksi. Samalla ne tehokkaasti ohjaavat matkailijoiden kulkua suolla. Arkkitehtuuriltaan suomalaisemaan ja -kulttuuriin sopivia rakennelmia olisivat ainakin erilaiset turvekammityyppiset rakennukset. Korkeat rakennelmat erottuvat häiritsevinä laajoilla soilla. Niinpä esimerkiksi lintutornien sijaintia on mietittävä

tarkasti ja pyrittävä sijoittamaan ne suosaarekkeisiin tai korkeampia puita kasvavien suolampien rannoille.

Estetiikkaa voitaisiin kuitenkin hyödyntää suomatkailun markkinoinnissa nykyistä huomattavasti tehokkaammin. Suomatkailun markkinoinnissa keskitytään nykyään enemmän rakenteisiin, kuten pitkospuihin, luontopolkuihin, suo- ja lintutorneihin sekä soiden saavutettavuuteen, kun oleellista olisi ensin herättää mielenkiinto, miksi noita rakenteita kannattaisi hyödyntää. Matkailutuote ostetaan kuitenkin ennen kaikkea matkan herättämien tunteiden ja mielikuvien pohjalta. Osittain matkan kulutuskin tapahtuu jo ennen matkakohteeseen saapumista mielikuvissa. Monikerroksellisten esteettisten elämysten esille tuonti rikastuttaisi mielikuvia ja edesauttaisi sopivien tunteiden ja tunnelmien syntymistä. Vasta kun nämä tuntemukset on onnistuttu luomaan, olisi aika opastaa, millaisia palveluja on tarjolla omakohtaisten suokokemusten saavuttamiseksi.

Vaikka estetiikkaa voidaan hyödyntää suomatkailussa, asettaa se myös haasteita. Miten esimerkiksi käy esteettisen tarkastelun pyyteettömyyden, jos sen avulla pyritään valjastamaan suot yhä laajemman taloudellisen hyödyntämisen piiriin? Tai miten käy soiden erämaisyyden ja rauhan kokemusten, jos soiden matkailullinen hyödyntäminen yleistyy? Sahaako estetiikka omaa oksaansa, jos sen avulla pyritään matkailun kehittämiseen? Nousevatko taloudelliset seikat ja tuottavuus esteettisiä arvoja tärkeämmiksi turmellen vähitellen soiden esteettistä vetovoimaisuutta?

Suomatkailu on ainakin toistaiseksi marginaalinen ja pieni matkailuala, eikä soita olekaan helppo mieltää massamatkailukohteina. Tämän takaa jo se, että massamatkailu vaatii hyviä liikenneyhteyksiä, joita soilla harvoin on. Suomatkailun kehittämisen ei kuitenkaan tarvitsekaan merkitä pelkän matkailijavolyymin kasvua, vaan ennen kaikkea sopivien puitteiden tarjoamista soista kiinnostuneille maksukykyisille matkailijaryhmille. Suo on niin ekologisesti kuin esteettisesti herkkä ja helposti haavoittuva ekosysteemi, että matkailun marginaalinen asema soilla onkin varmasti suotavaa. Suomessa on kuitenkin vielä niin paljon soita, että kun matkailu ohjataan tietyille reiteille ja alueille, pääsevät yhä useammat nauttimaan suoluonnosta ja myös yksinäisille kulkijoille riittää omia rauhallisia suokohteita.

Vaikka voisi kuvitella, että yksinäisyyttä ja luonnonrauhaa soilta etsivä henkilö helposti häiriintyy suolla, sillä avara suo ei toista kulkijaa kätke, ei tämä välttämättä pidä paikkansa suotarinoiden perusteella. Sillä kuten esimerkiksi suon äänimaisema alaluvussa totesin, seuralaiset eivät välttämättä häiritse hiljaisuuden ja rauhan kokemista. Kun äänten aiheuttaja on tiedossa, ei niitä koeta häiritsevinä vaan ne pystytään jopa sulkemaan havaintojen ulkopuolelle. Tosin tarinoiden suolla liikuttiin yleensä hyvin pienissä ryhmissä. Liikkeellä oltiin useimmiten joko yksin, kaksin tai neljän hengen porukassa. Vain yhdessä tarinassa suolla liikuttiin suuremmassa matkailijaryhmässä. Suurempikaan ryhmä ei estänyt omaan sisäiseen maailmaan uppoamista, vaan kanssakulkijoiden on ”heräteltävä” kirjoit-

tajaa, jota hän pysyisi ryhmän mukana: ”Joku huusi nimeäni. Havahduin mietteistäni ja huomasin, että toiset olivat jo kaukana.” (JpaS 2000, 408).

Suon estetiikan esille tuonnin tarkoituksena ei saa olla pelkkä taloudellisen hyödyn ja muiden välineellisten arvojen tavoittelu matkailua edistämällä. On syytä muistaa, että estetiikka on yhteydessä myös muihin – esimerkiksi eettisiin tai ekologisiin – arvoihin ja suomatkailun esteettinen arvo laskee, jos se on ristiriidassa muiden arvojen kanssa. Estetiikka voi kuitenkin myös tukea muita arvoja. Esimerkiksi ekologisen kestävyys ja estetiikan voi nähdä yhtenevän ainakin kahdella tavalla: 1) esteettiset kokemukset ovat ennen kaikkea sisäisiä kokemuksia, jotka hyödyntävät tehokkaasti mielikuvitusta ja näin ne kuormittavat ympäristöä minimaalisesti ja 2) ekologisen kestävyys vaarantuminen uhkaa myös esteettistä kokemusta, sillä jos havainnoija tietää toiminnan olevan vaaraksi ekologiselle kestävyydelle, vaikuttaa se tavallisesti kokijaan, eikä hän pysty kokemaan esteettistä mielihyvää.

Estetiikka ei toki voikaan olla ainoa asia jolla soita ja suomatkailua punnitaan. Kuitenkin se on tekijä, joka olisi syytä ottaa huomioon, kun suomatkailua kehitetään ja sen vaikutuksia arvioidaan. Paitsi että estetiikka voi tuoda oman panoksensa suon vetovoimaisuuden lisäämiseksi, voitaisiin sen avulla myös pohtia millaiset matkailun aiheuttamat muutokset suoluontoon ovat hyväksyttäviä. Suomatkailulla – kuten kaikella matkailulla – on aina vaikutuksia ympäröivään luontoon, vaikka niitä kuinka pyrittäisiin minimoimaan. Estetiikka voisi olla yksi työkalu pyrittäessä määrittämään sallitun muutoksen rajoja.

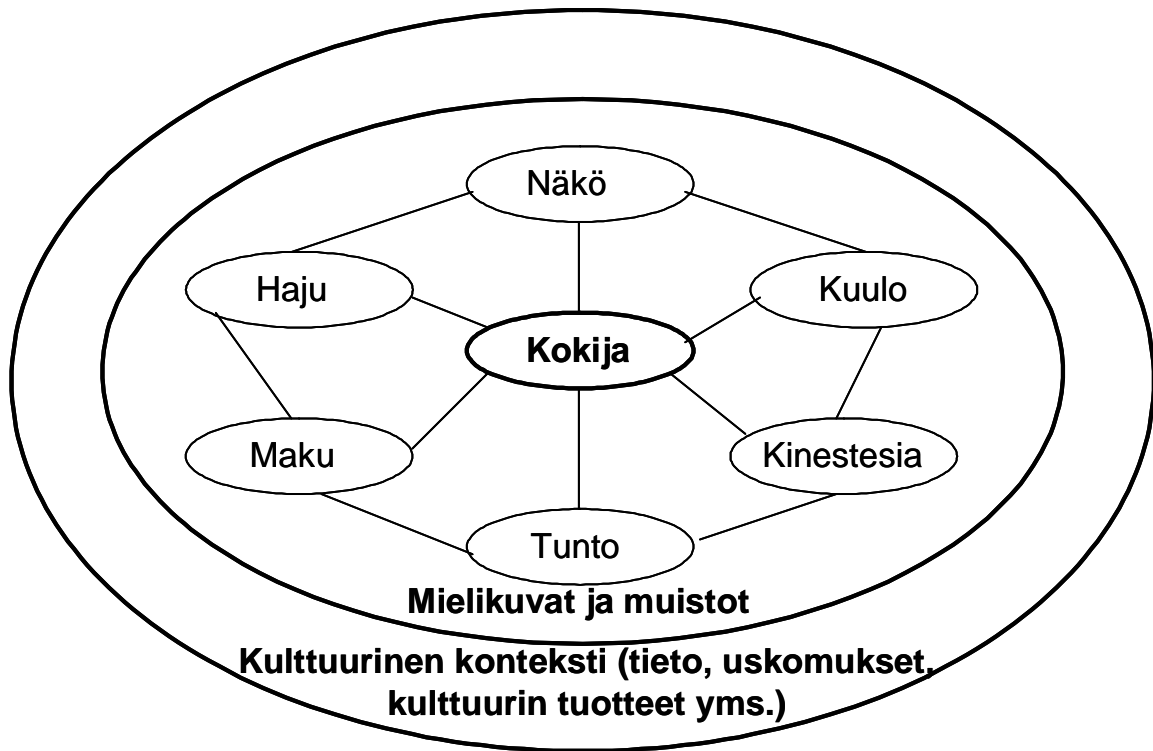
Hyvin suunniteltu ja hoidettu suomatkailu turvaa oman jatkuvuutensa niin ekologisesti kuin esteettisestikin. Estetiikan avulla on mahdollista lisätä kiinnostusta suomatkailua kohtaan; matkailu puolestaan osaltaan lisää soiden arvostusta ja samalla kasvaa halu säilyttää esteettisiä soita. Suomessa on onneksi vielä niin paljon erämaisia soita jäljellä, että niitä riittää sekä matkailukäyttöön että täydelliseen suojeluun. Suomen jokainen suo ei kaipaa pitkospuita, lintutorneja tai opastuskeskuksia vaan suoluonnon esteettisten mahdollisuuksien kirjoa voidaan lisätä myös eritasoisilla palveluvarustuksilla. Näin taataan mahdollisuudet esteettisiin elämyksiin erilaisia kokemuksia hakeville yksilöille.

7 YHTEENVETO

Suotarinoiden tarkastelun perusteella voi sanoa, että suokokemukset rakentuvat monipuolisista aineksista. Suon kokeminen on kokonaisvaltaista: eri aistien tuottamiin havaintoihin yhdistyy niin henkilökohtaisia kuin kollektiivisiakin muistiaineksia. Leimaa antavaa suokokemuksille on kaikkien aistien mukana olo. Vaikka näkö ja kuuloaistiin perustuvia havaintoja oli lukumääräisesti enemmän ja ne olivat tasaisemmin edustettuina kaikissa tarkastelemissani teemoissa – suo ja sen osat, luonnonvoimat, linnut ja muut eläimet, kasvit ja tunnelmat – korostuivat tunto-, haju- ja makuhavainnot intensiteettinsä perusteella.

Kokemukseen uppoutuminen on sitä vahvempi, mitä useampi aisti on mukana hahmottamassa ympäristöä. Eri aistien välityksellä saatava informaatio rikastuttaa kokemusta ja auttaa luomaan ympäristöstä monipuolisemman kuvan. Välillä jonkin aistin osuus korostuu toisten jäädessä taustalle, sillä havaitsijoiden ja tilanteiden muuttuessa muuttuu myös aistien sitoutumisaste. Suokokemuksissa onkin tavallista, että kohteen havainnoinnissa on mukana vähintään kaksi tai kolme aistia. Esimerkiksi karpalonpoimintaan eläydyttiin kaikkien aistien sekä muistojen voimalla: karpaloita ihasteltiin visuaalisesti, niiden tuoksusta ja mausta nautittiin, kuultiin kuinka hento karpalonvarsi napsahtaa poikki marjoja noukittaessa, tunnettiin kohmeisten karpaloiden kylmyys kädessä ja muisteltiin aikaisempia karpaloretkiä. Kuitenkaan yksi ja sama henkilö ei kuvaillut karpalonpoimintaa täydellisen aistivalikoiman pohjalta, vaan kuvauksissa painottuivat eri aistit. Tapahtumassa oli kuitenkin aina mukana useampi kuin yksi aisti.

Suokokemus muodostuu eräänlaisessa verkostossa, jossa mukana voivat olla niin kaikki aisti kuin mielikuvat ja muistot. Havaintojen ja mielikuvien ohjaajana sekä niiden tulkitsijana toimii kulttuurinen konteksti. (Kuvio 2.) Kokemus muodostuu kokijan ja ympäristön vuorovaikutuksessa. En ole kuitenkaan piirtänyt kuvioon ympäristöä kokijaan verrattuna eri tasoon, sillä ajattelen kokijan osaksi ympäristöä ja aistihavainnot, mielikuvat ja muistot sekä kulttuurisen kontekstin sen kiinteäksi osaksi. Näin kokija ja ympäristö uppoutuvat samaan tasoon.

Kuvio 2. Aistihavainnot, mielikuvat ja muistot sekä kulttuurinen konteksti suokokemusten rakentumisessa.

Esteettinen suo ei siis ole vain näön, kuulon, hajun, maun, tunnon tai muistojen suo, vaan kaikkien näiden osatekijöiden muodostama kokonaisuus, joka rakentuu myös kulttuurisista vaikutteista sosiaalisesti. Aina ei tarvitse edes aistia konkreettisesti, vaan asiat ja tapahtumat voidaan tietää, aistia mielikuvituksessa aikaisempien kokemusten pohjalta. Suokokemukset ovat pääsääntöisesti kauniita, mielihyvää tuottavia, esteettisiä kokemuksia. Suon kauneus rakentuu paitsi kapeammin ymmärretystä aistimellisesta kauneudesta niin myös kiinnostavuudesta, salaperäisyydestä, vaikuttavuudesta ja kokemuksen osatekijöiden vuorovaikutuksesta.

Vaikka suokokemukset rakentuvat kaikkien osatekijöiden vuorovaikutuksessa, on kokonaisuuden haltuunotto helpompaa, kun sen jakaa osiin, ja siksi olen tarkastellut suokokemuksen estetiikkaa jakamalla sen erilaisiin osamaisemiin: visuaaliseen, auditiiviseen, tuoksujen ja makujen, ruumiilliseen ja kulttuuriseen mielenmaisemaan. Ruumiillisen maiseman tarkastelussa olen keskittynyt aistimaailmojen yhdistymisen sijasta ennen kaikkea tuntoaistin ja kinestesiasin luomaan maisemaan. Nämä suon kokonaisuusmaisemaa luovat osamaisemat tuovat esiin rikkauden, jota voitaisiin hyödyntää myös suomatkailussa.

Näköaistin merkitystä korostaa se, että visuaalista maisemaa kuvaavien lausumien määrä on lukumääräisesti suurin. Vaikka visuaalisen maiseman kuvauksetkin suurelta osalta ovat positiivisia ja kertovat mielihyvän kokemuksista, on niille luonteenomaista myös suhteellisen suuri neutraalien lausumien määrä. Muiden osamaisemien kuvauksissa esiintyi

suhteellisesti huomattavasti vähemmän neutraaleja lausumia: äänimaiseman kuvauksissa niitä oli vielä jonkin verran, mutta esimerkiksi tuoksujen, makujen ja tuntoaistin tarkastelun osalta ne puuttuivat lähes tyystin. Niinpä visualista aistia ei voikaan pitää minään ehdottomana esteettisimpänä aistina, joka tuottaisi suurinta mielihyvää.

Visuaalisen maiseman hahmottamisessa huomio kiinnittyy myös yksilöiden erilaiseen tapaan nähdä: tarpeet, mielikuviutus, tunteet ja tietämys ohjaavat näkemistä ja niinpä eri ihmiset näkevät suolla erilaisia asioita. Toiset kiinnittävät enemmän huomiota kasveihin kun taas toiset ovat kiinnostuneempia vaikkapa linnustosta tai suon yleispiirteistä. Erityisen herkkiä ollaan liikkeen ja muutoksen havaitsemisessa. Tupasvillojen ja muiden kasvien ihastelu tuulen niitä huojuttaessa on tavallista ja välillä nähdään hienovaraisemmat muutoksetkin, kuten hämärän hiivintä ja vuodenaikojen vaihtelu. Visuaalisen maiseman erityispiirre on värien havaitseminen. Rikas, positiivinen väriskaala liitetään niin luonnonvoimien, kasvien, eläinten, tunnelmien kuin suon ja sen eri osienkin kuvailuun: ”[suo] hehkuu syksyn loistokkaissa väreissä” (JpaS 2000, 383), ”hillamätäs loistaa kullankeltaisena” (JpaS 2000, 311) ja ”rimpien hennosti punaiseen vivahtavat valkoiset raatteet ovat upeita kukkiessaan suurina ryhmiä” (JpaS 2000, 17).

Suon äänimaiseman tärkein ulottuvuus on hiljaisuus ja rauha. Hiljaisuuteen ja rauhaan sisältyvät kuitenkin erilaiset luonnon äänet: tuulen tohahtelut, lintujen liverrykset ja kukertelut sekä kasvien ja eläinten ”puhelu ja kuiskailu”. Suon rauha herkistää kuulemaan pienimmätkin luonnonäänet ja virittää mielen jopa pyhyiden kokemukseen. Oikeastaan ainoa häiritsevä ääni suon äänimaisemassa on hyttysten ininä. Kaikki eivät kuitenkaan koe hyttysten ääntäkään negatiivisen, vaan sen herättämät tulkinnat vaihtelevat hypnoottisesta sinfoniasta vihaiseen ininään.

Hiljaisuuden ja rauhan aistimusten myötä äänimaisemassa ovat voimakkaasti mukana erämaisyyden kokemukset. Ihmisääniä ei suolle kantaudu ja jos kantautuukin, osataan ne sulkea pois havainnoista. Hiljentymisen ja rauhoittuminen ovatkin tärkeimpiä motiiveja erämaisilla suoalueilla vierailemiseen. Välttämättä tätä ei tiedosteta vielä suolle lähdeittäessä, mutta todetaan usein suolta poistuttaessa. Suolla kulkiessa huomataan, että: ”on hyvä välillä pysähtyä ja mennä kuuntelemaan luonnon hiljaisuutta” (JpaS 2000, 429). Suot koetaan vastapainona muun elämän hälinälle.

Vaikka tuoksuihin ja erityisesti makuihin liittyvät havainnot ovat suolla huomattavasti harvinaisempia kuin näköön ja kuuloon liittyvät havainnot, ovat ne tunteisiin vaikuttavina aistimuksina oleellisia suokokemuksia rikastuttavia tekijöitä. Suon ominaistuoksumaisemalle leimaa antavaa on suon imelähköksi, huumaavaksi, kosteahappamaksi, ihanaksi, hienoksi, täyteläiseksi, voimakkaaksi ja vahvaksi kuvattu suon tuoksu sekä yksityiskohtana usein erottuva suopursun tuoksu. Suon tuoksut ovat intensiteetiltään vahvoja ja useimmiten niitä kuvataankin huumaavaksi.

Suon makukokemukset ovat suhteellisen yksipuolisia, mutta vahvoina elämyksinä muodostavat tärkeän osan suon kokemista. Suon maku-nautinnot kohdistuvat hillaan ja karpaloon. Usein suolle lähdetään tavoittelemaan juuri näitä makunautintoja. Ne tuottavat uuden ulottuvuuden esteettiseen kokemukseen, jota taide harvoin pystyy tarjoamaan. Lisäksi maut ja tuoksut toimivat usein mielikuvien ja muistojen herättäjinä. Niiden innoittamina muistellaan niin menneitä kuin haaveillaan tulevaisuudesta.

Tuntoaisti vaatii lähietäisyyttä kokijan ja kohteen välillä ja on siten hyvin intiimi aisti. Suolla se välittää ennen kaikkea tuntemuksia lämpötilasta sekä suon pehmeystä ja kosteudesta. Tuntoaistin välittämät aistimukset vaikuttavat voimakkaasti siihen, tunteeko yksilö olonsa miellyttäväksi vai epämiellyttäväksi. Suotarinoissa ei juuri löydy mainintoja lämpötiloista astemittarin avulla havainnoituna. Oleellisempaa on se, miten lämpötila on koettu: oliko se mukavaa lämpöä vai hiostavaa kuumuutta, viilensikö kenties miellyttävä tuulenvire oloa. Tuntoaisti on vahvasti mukana luomassa tiettyä tunnetilaa ja siten vaikuttamassa myös muihin aistimuksiin, sillä mielentila vaikuttaa hyvin paljon siihen, miten ympäristöä aistitaan. Iloisella ja avoimella mielialalla liikuttaessa ovat kaikki aistimukset positiivisempia kuin ärtyneenä ja pettyneenä kuljettaessa. Negatiivista tunnelmaa tarinoiden suolla olivat luomassa lähinnä hyttyset ja paarmat.

Vaikka suon pehmeys koettiin ja kuvailtiin usein positiivisesti, tekee se kuitenkin etenemisestä raskaampaa. Liikkuminen suolla on ennakoivaa, kiertelevää, harkitsevaa jalan sijan valintaa. Kohteesta kohteeseen ei edetä suoraviivaisesti vaan kaarrellen sopivia mättäitä edeten. Kulkiessa on toisaalta pakkokin huolellisesti tarkastella ympäristöä sopivan jalansijan varmistamiseksi, mutta toisaalta kulku on raskasta ja väsyttävää, joten se vie helposti huomion pois muusta kuin sopivan reitin valinnasta. Niinpä suon havainnoinnissa pysähtymisellä onkin keskeinen osuus. Pysähtyessä ja levätessä rauhoitutaan toden teolla tarkastelemaan suota kaikkien aistien avulla. Tällöin korostuvat myös kehon pienet liikkeet, kuten pään kääntäminen ja kumartuminen, jolloin havainnointikulma muuttuu jälleen toiseksi.

Suon esteettisyys ei kuitenkaan ole pelkkiä aistihavaintoja. Aistihavainnot eivät ole tulkitsijasta riippumattomia, vaan havainnot ovat sidoksissa niin aikaisempiin kokemuksiin kuin ympäröivään kulttuuriin. Aistihavaintojen sekä mielikuvien ja muistojen vuorovaikutus on kaksisuuntaista siten, että aistihavainnot toimivat mielikuvien ja muistojen herättäjinä, mutta mielikuvat ja muistot ohjaavat myös aistihavaintoja. Suolla kulkiessa näkymät, äänet, hajut, maut ja tuntemukset herättävät mielikuvia ja muistoja, mutta aikaisemmat käsitykset, mielikuvat ja muistot myös ohjaavat havaintoja. Siten suomalaisema on aina myös katsomusten ja näkemysten muokkaama ideologinen maisema ja luonnonmaisema on aina myös kulttuurin muokkaama kulttuurimaisema.

Suotarinoista nousee nostalgia vahvasti esiin ja suokokemuksia peilataan usein lapsuusmuistoihin. Siinä, miten nuo lapsuuden mielikuvat tavoitetaan nykypäivän soilla, on kuitenkin eroja. Usein mennyt aika koetaan nykyisyyttä parempana ja sitä muistellaan kaiholla, joka ei saa täyttymystään muuttuneissa maisemissa. Toiset kuitenkin pääsevät kokemaan lapsuuden tunnelmaan ainakin mielikuvissaan nykyisten soiden herättämien muistojen avulla. Muistot lapsuuden soilta ovat yleensä valoisia ja virittävät mielialan positiivisiin suokokemuksiin. Mielikuvia kuvataan usein värikkäästi erilaisten metaforien avulla, niin että ei ollakaan vain suolla vaan vaikkapa sen sylissä tai aapasuon kainalossa.

Mielikuvat ovat myös kielikuvia ja kielen merkitys oleellinen vertailtaessa kokemusta omaan kulttuuriseen kontekstiin. Ilman kieltä – kuten Kinnunen (2000, 60) toteaa – ei edes voida ilmaista esteettistä maku-arvostelmaa. Luonnonympäristöä tulkitaan kielen ja muun kulttuurisen ympäristön muovaamina. Suon kollektiivinen kokeminen on muuttunut, kun suo ei enää ole elinkeinon kannalta ja tuotantomaana yhtä tärkeä nykypäivän kaupunkilaisille kuin mitä se oli entisaikojen maaseutuyhteiskunnalle. Vaikka suo on etääntynyt, on sen arvo myös kasvanut sekä maisemamuotona että virkistyslähteenä. Perinteisesti suohon liittyneet kollektiiviset mielikuvat ovat olleet negatiivisia, mutta ehkä nekin ovat pikkuhiljaa muuttumassa positiivisempaan suuntaa soiden arvostuksen kasvaessa.

Tarinoiden omakohtaisista suokokemuksista välittyy miellyttävän, mielihyvää tuottavan tunteen syntyminen. Suokokemus saattaa tosin olla haasteellinen ja raskaskin, mutta siitä huolimatta se yleensä mielletään mielihyvää tuottavaksi ja näin esteettiseksi kokemukseksi. Näiden kokemusten saamiseksi ihmisten tulisi vain ylittää suolle lähtemisen kynnyksen ja itse mennä katselemaan, kuuntelemaan, haistamaan, maistamaan ja koskettelemaan suota. Esteettisten tekijöiden parempi esilletuonti saattaisi osaltaan helpottaa tuon kynnyksen ylittämistä.

Vaikka kulkijat ovat perinteisesti kiertäneet suot, löytyy myös suomatkailusta kiinnostuneita. Tavallisimmin suolle makaavat hillastajat ja erilaiset suoluonnosta kiinnostuneet harrastajat, kuten lintu- ja kasvi-harrastajat sekä suohistoriasta kiinnostuneet. Soilla järjestetään myös erilaisia tapahtumia, joilla useimmiten on jokin urheilullinen tausta, mutta myös kulttuuritapahtumia on viety soille. Suomen soilla voi siten tutustua niin suopotkupalloon, suojuoksuun, painiin, tanssiesityksiin kuin taide-näyttelyihinkin. Myös terveysturva- ja mutakylpyineen on yksi suomatkailun ulottuvuuksista.

Yhdistämällä aistimellisen, kuvitteellisen, tunteellisen ja tiedollisen sitoutumisen ympäristöön, estetiikka voi edesauttaa suomatkailun onnistumista ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin esteettisten tekijöiden esilletuonti rikastuttaa yksilöllistä ja kollektiivista suokuvaa ja näin parantaa soiden tunnettuutta ja kiinnostavuutta, jolloin matkailijatkin helpommin kiinnostuvat niistä. Toiseksi esteettiseen elämykseen

oleellisesti liittyvä sisäinen matka kuormittaa suoympäristöä minimaalisesti. Mitä enemmän pystytään keskittymään viimeksi mainittuun sitä kestävämpää suomatkailu on myös ekologisesti, mikä on luontomatkailun yksi tärkeimmistä lähtökohdista. Tietysti estetiikkaa voidaan hyödyntää myös matkailurakenteita suunniteltaessa.

Pyyteettömällä tarkastelukulmallaan estetiikka auttaa näkemään suon arvon omana itsenään ilman välineellisiä arvoja. Näin sen avulla voidaan määrittää niitä rajoja, joissa suomatkailu on tuhoamassa omia edellytyksiään vähentämällä suon esteettisyyttä ja muita suon arvoja. Esteettiset arvot ovat nimittäin yhteydessä muihin arvoihin: esimerkiksi mielikuvat suojele- ja suoluonnon itseisarvon unohtumisesta heijastuvat myös esteetisiin kokemuksiin. Esteettisen tarkastelun avulla uhkaavat muutokset huomataan kenties herkemmin kuin muissa näkökulmissa. Suon esteettinen arvostaminen myös murentaa pikkuhiljaa suohon liittyviä negatiivisia stereotyyppioita ja nostaa suon alkuperäistä, luonnontilaista arvoa.

Haasteetonta ei estetiikan hyödyntäminen suomatkailussakaan ole. Esteettisen kokemuksen yksilöllisyys vaikeuttaa selkeiden mittareiden löytämistä suon esteettisyyden arvioimiseksi ja mittaamiseksi. Esteettisissä mieltymyksissä on kuitenkin myös yhteneväisyyksiä, joten mahdotonta mittareiden määrittäminen ei ole. Eräs syy esteettisten arvojen unohtamiseen ja syrjään heittämiseen on varmasti ollutkin juuri niiden mittaamisen vaikeus. Estetiikka on kuitenkin niin tärkeä osa elämää, että tämä vaikeus tulisi ottaa vain haasteena ja suunnata entistä enemmän tutkimusta esteettisten kysymysten selvittämiseen.

KIRJALLISUUS

- Antikainen, Minna (1993): Metsämaiseman suunnittelu Kolin kansallispuistossa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 456*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Bell, Simon (2001): Can a Fresh Look at the Psychology of Perception and the Philosophy of Aesthetics Contribute to the Better Management of Forest Landscapes. Teoksessa Sheppard, S. R. J. & Harsaw, H. W. (eds.) *Forests and Landscapes. Linking Ecology, Sustainability and Aesthetics*. CABI Publishing. The International Union of Forestry Research Organizations. Trowbridge, UK. 125–148.
- Benjamin, Walter (1986): *Silmä väkijoukossa. Huomioita eräistä motiiveista Baudelairen tuotannossa*. Kustannus Oy Odessa. Helsinki.
- Berleant, Arnold (1997): *Living in the Landscape. Toward an Aesthetics of Environment*. University press of Kansas.
- von Bonsdorff, Pauline (2002): Ympäristöestetiikka. Teoksessa Kuisma, Oiva (toim.) *Suomalainen estetiikka 1900-luvulla*. Tietolipas 184. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 262–336.
- Botkin, Daniel B. (2001): An Ecologist's Ideas about Landscapes Beauty: Beauty in Art and General as Influenced by Science and Ideology. Teoksessa Sheppard, S. R. J. & Harsaw, H. W. (eds.) *Forests and Landscapes. Linking Ecology, Sustainability and Aesthetics*. CABI Publishing. The International Union of Forestry Research Organizations. Trowbridge, UK. 111–123.
- Brady, Emily (1998): Imagination and the Aesthetic Appreciation of Nature. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 56 (2). 139–147.
- Brady, Emily (2003): *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Carlson, Allen (1995): Nature, Aesthetic Appreciation, and Knowledge. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 53 (4).
- Carlson, Allen (2001): Aesthetic Preferences for Sustainable Landscapes: Seeing and Knowing. Teoksessa Sheppard, S. R. J. & Harsaw, H. W. (eds.) *Forests and Landscapes. Linking Ecology, Sustainability and Aesthetics*. CABI Publishing. The International Union of Forestry Research Organizations. Trowbridge, UK. 31–41.
- Clymo, Richard S. (1999): Soiden ekologiaa: 10 000 vuotta historian virtaa. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.) *Suo on kaunis*. Maahenki OY. Helsinki. 32–42.
- Douglas, Mary (2000): *Puhtaus ja vaara – ritualistisen rajanvedon analyysi*. Vastapaino, Tampere.
- Haapala, Arto ja Pulliainen, Ukri (1998): *Taide ja kauneus. Johdatus estetiikkaan*. Kirjapaja Oy. Helsinki.
- Hall, Colin Michael ja Page, Stephen John (1999): *The Geography of Tourism and Recreation*. Routledge. London.
- Hallikainen, Ville (1993): *Erämaan käsite ja kokeminen, suomalaisten erämaamielikuva, erämaiden käyttö ja arvostus*. Lisensiaattitutkielma, Joensuun yliopisto. Metsätieteellinen tiedekunta, Metsänhoitotiede.
- Hallikainen, Ville (1995): Recreational use of Finnish wilderness and the scenic factors affecting wilderness experience. Teoksessa Sippola, Anna-Liisa; Alaraudanjoki, Pirjo; Forbes, Bruce & Hallikainen, Ville (toim.) *Northern Wilderness Areas: Ecology, Sustainability, Values. Arktisen keskuksen julkaisuja 7*. Rovaniemi. 210–237.
- Hallikainen, Ville (1999): Hiljaisuus ja rauha erämaassa käynnin motiiveina. Teoksessa Kangas, Jyrki; Lepistö, Jouko; Tasanen, Tapani ja Heino, Eino

- (toim.): Kristinusko ja metsät. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 744*. KPPaino. Kokkola. 45–52.
- Hallikainen, Ville (2001): Erämaat Suomessa. Teoksessa Kangas, Jyrki ja Kokko, Ari (toim.) *Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen*. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema. Gummerus kirjapaino Oy. 111–119.
- Heinämaa, Sara (1996): *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Gaudeamus. Tampere.
- Häyrinen, Urpo (1978): *Suo*. Yhteiskirjapaino Oy. Helsinki.
- Jokela, Timo (1999): Katse maiseman kaipuuseen. Teoksessa Jokela, Timo (toim.) *Tunturi taiteen ja tieteen maisemissa. Taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C 12. Katsauksia ja puheenvuoroja*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 12–17.
- Jokinen, Eeva & Veijola, Soile (1990): *Oman elämänsä turistit*. Alkoholi-poliittinen tutkimuslaitos. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Jokinen, Eeva & Veijola, Soile (2003): Mountains and Landscapes: Toward Embodied Visualities. Teoksessa Crouch, David & Lübbren, Nina (toim.) *Visual Culture and Tourism*. Berg. Oxford. 259–278.
- Junkala, Pekka & Sääskilähti, Nina (1999): *Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. Atena Kustannus oy. Jyväskylä.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1996): Kolme näkökulmaa maisemaan. Teoksessa Häyrinen, Maunu & Immonen, Olli (toim.) *Maiseman arvo[s]tus*. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi. 8–15.
- Karjalainen, Pauli Tapani (1999): Pitkä kävely maisemassa. *Alue ja ympäristö*. 28 (1). Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos sekä Maantieteen laitos. Joensuu. 81–87.
- Karvonen, Erkki (1999): *Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Gaudeamus. Oy Yliopistokustannus University Press Finland. HYY-yhtymä. Helsinki.
- Kiiskinen, Jyrki (1999): Suokansan tarinoita. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.) *Suon kaunis*. Maahenki OY. Helsinki. 103–107.
- Kinnunen, Aarne (1969): *Esteettisestä elämäyksestä*. WSOY. Porvoo.
- Kinnunen, Aarne (2000): *Estetiikka*. WSOY. Juva.
- Klemola, Timo (1994): Liikunta tienä kohti varsinaista itseä: liikunnan projektien fenomenologinen tarkastelu. *Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta 12*. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Komppula, Raija (2002): Voiko matkailuyritys tuottaa elämyksiä? Keskustelua matkailutuotteesta ja tuotekehityksestä. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 55–71.
- Korhonen, Riitta (1998): Turpeen balneologinen käyttö. Teoksessa Vasander, Harri (toim.) *Suomen suot*. Suoseura ry. Gummeruksen kirjapaino. Helsinki. 119–122.
- Kostiainen, Auvo (2002): Historia matkailuelämyksenä. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 17–30.
- Korhonen, Pasi T. (2002): Kolmenlaisia katseita kulttuuriperintöön. *Alue ja ympäristö*. 31 (2). Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos sekä Maantieteen laitos. Joensuu. 48–51.
- Kotkavirta, Jussi (2002): Kokemuksen ehdot ja hahmot. Teoksessa Haaparanta, Leila ja Oesch, Erna (toim.) *Kokemus. Acta Philosophica Tampereensia*. Tampere University Press. Tampere. 15–36.

- Laaksonen, Pekka (1995): Suokansan tarinoita. *Suo* 46(4). Suoseura – Finnish Peatland Society. 99–107.
- Laine, Jukka & Vasander, Harri (1993): *Suotyypit*. Kirjayhtymä. Karisto Oy. Hämeenlinna
- Laine, Timo (2001): Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus. Gummerus kirjapaino OY. Jyväskylä. 26–43.
- Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2003): Laadullisen hoitotieteen tutkimuksen perusprosessi: Sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*. WSOY. Helsinki. 21–43.
- Láuren, Kirsi (2000): Suomalaisen suo. *Suo* 5(1). Suoseura – Finnish Peatland Society. 15–20.
- Láuren, Kirsi (2001a): Minä suossa. Suokertomukset yksilön ympäristösuhdetta kuvaamassa. Teoksessa Kupiainen, Tarja; Laitinen, Katja & Vakimo, Sinikka (toim.) *Minä? Missä? Milloin? Kolmetoista tulkintaa identiteetistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 108–127.
- Láuren, Kirsi (2001b): Hyytäviä surmatöitä ja salaisia hautoja – suo kuoleman näyttämönä ja tyyssijana kertomusperinteessä. *Suo* 52 (3-4). Suoseura – Finnish Peatland Society. 121–126.
- Lehtinen, Ari Aukusti (1999): Suo pelon maisemana. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.) *Suo on kaunis*. Maahenki OY. Helsinki. 77–86.
- Lehtonen, Mikko (2000): *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Vastapaino. Tampere.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka (2001): Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. PS-kustannus. Gummerus kirjapaino OY. Jyväskylä. 44–67.
- Mäkelä, Klaus (1990): Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Gaudeamus. Helsinki. 42–61.
- Mäkelä, Matti (1995): Suo ja suomalainen mielenmaisema. *Suo* 46 (4). Suoseura – Finnish Peatland Society. 89–92.
- Niiniluoto, Ilkka (2002): Kokemus-kollokvion avausanat. Teoksessa Haaparanta, Leila ja Oesch, Erna (toim.) *Kokemus. Acta Philosophica Tamperensia*. Tampere University Press. Tampere. 9-14.
- Nikanne, Urpo (1992): Metaforien mukana. Teoksessa Harvilahti, Lauri, Kalliokoski, Jyrki, Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen mieleen ja kulttuuriin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 60–78.
- Ojanen, Eero (2001): *Kauneuden filosofia*. Kirjapaja Oy. Helsinki.
- Onikki, Tiina (1992): Paljon pystyssä. Teoksessa Harvilahti, Lauri, Kalliokoski, Jyrki, Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen mieleen ja kulttuuriin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki. 33–59.
- Parrila, Sanna (2002): Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon laatuun ja sen kehittämisen. *Acta Universitatis Ouluensis E59*. Oulun yliopisto. Oulu.
- Pelkonen, Paavo (1999): Kauneuden ja ankeuden kohtaaminen. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.) *Suo on kaunis*. Maahenki OY. Helsinki. 19–21.
- Pine, B. Joseph & Gilmore, James H. (1998): Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*. July–August 1998. 97–105.

- Pratt, Mary Louise (1992): *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation*. Routledge. London.
- Raivo, Petri (1997): Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Vastapaino. Tampere. 193–209.
- Rolston III, Holmes (2003): Esteettinen kokemus metsässä. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö; Heikkilä-Palo, Liisa ja Kaukio Virpi (toim.) *Metsään mieleni*. Maahenki Oy. Helsinki.
- Ruoff, Eeva (2003): *Tuoksujen puutarha*. Kustannusyhtiö Otava. Helsinki.
- Saarinen, Jarkko (1996): Oravannahoista kettinkeihin: erämaan monet merkitykset. Teoksessa Huhtala, Anni (toim.) *Ympäristö – arvot?, heijastuksia pohjoiseen. Lapin yliopiston hallintoviraston julkaisuja 35*. Rovaniemi. 95–114.
- Saarinen, Jarkko (2002): ”Elämyksiä, elämyksiä, elämyksiä” lyhyt johdatus elämystalouteen ja -tutkimukseen. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 5–16.
- Saastamoinen, Olli (1996): Hiljaisuuden äänet: pohdintaa erämaakokemuksen auditiivisuudesta. Teoksessa Saarinen, Jarkko ja Järviluoma, Jari (toim.): *Luonto virkistys- ja matkailuympäristönä. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 619*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi. 21–30.
- Sallybrass, Peter & White, Allon (1986): *The poetics & Politics of Transgression*. Methuen & Co. Ltd. Lontoo.
- Schafer, R. Murray (1994): *The soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Destiny books. Rochester.
- Schivelbusch, Wolfgang (1996): *Junamatkan historia*. Vastapaino. Tampere.
- Seppänen, Janne (2001): *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Vastapaino. Tampere.
- Sepänmaa, Yrjö (1981): Tarkoituksenmukaisuus ympäristön kauneuden kriteerinä. Teoksessa Kinnunen, Aarne & Sepänmaa, Yrjö (toim.) *Ympäristöestetiikka*. Suomen estetiikan seuran vuosikirja 4. Oy Gaudeamus Ab. Helsinki. 199–230.
- Sepänmaa, Yrjö (1994): Ympäristöestetiikan uusi aalto. Teoksessa Sepänmaa, Yrjö (toim.) *Alligaattorin hymy, Ympäristöestetiikan uusi aalto*. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä. 7–12.
- Sepänmaa, Yrjö (1998): Matkan estetiikka. Matka koettuna ja kokemus teoksena. Teoksessa Hakkarainen, Marja-Leena & Koistinen, Tero (toim.) *Matkakirja. Artikkeleita kirjallisista matkoista mieleen ja maailmaan. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia N:o 9*. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Joensuu. 13–23.
- Sepänmaa, Yrjö (1999): Suo – esteettinen dilemma. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.) *Suo on kaunis*. Maahenki OY. Helsinki. 9–18.
- Simons, Tom (1999): Erämaan uudelleenjärjestely – kulttuuria Suomen soille. Teoksessa Hakala, Kirsi (toim.) *Suo on kaunis*. Maahenki OY. Helsinki. 154–157.
- Sironen, Esa (1993): Laajavuoren maisemaa lukiessa. Teoksessa Sironen Esa (toim.) *Ryhtilästä Ramonin kentälle. Jyväskylän liikuntamaisema ennen ja nyt*. LIKES-tutkimuskeskus. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 83*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 149–174.
- Snellman, Tarja (1996): Kehollisen paikkakokemuksen tulkintoja. *Alue ja ympäristö*. 25 (2). Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos sekä Maantieteen laitos. Joensuu. 54–60.

- Tani, Sirpa (1996): Aistit, muistot ja media: näkökulmia henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin mielenmaisemiin. *Terra* 108 (2). 103–111.
- Tarasti, Eero (1992): *Johdatusta semiotiikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä*. Gaudeamus. Helsinki.
- Tuulentie, Seija (2002): Tunturin tuolla puolen: autenttisen luontoelämyksen jäljillä. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 73–90.
- Uimonen, Laura (2003): Liike esteettisenä kokemuksena. *Alue ja ympäristö*. 32 (1). Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos sekä Maantieteen laitos. Joensuu. 23–32.
- Urry, John (1990): *The Tourist gaze: leisure and travel in contemporary societies*. Sage. London.
- Vejola, Soile (2002): Aitoja elämyksiä näyttämöllä: matkailun elämysteollisuuden sosiaalisesta ja taloudellisesta logiikasta. Teoksessa Saarinen, Jarkko (toim.) *Elämys. Teollisuutta, taloutta vai jotakin muuta? Lapin yliopiston menetelmätieteellisiä tutkimuksia 2*. Lapin yliopisto. Rovaniemi. 91–113.
- Vikman, Noora (2003): Hiljaisuus vaatii pohkeita. Etnografisella vaelluksella kulttuuriseen taukoon. *Kulttuurintutkimus*. 20(2). Suomen akatemian kulttuurin tutkimuksen yhteistyöryhmän ja Jyväskylän yliopiston kulttuuri-tutkimuksen projektin tiedote. 17–25.
- Virtanen, Anne (1999): Esteettinen kaupunki – asukkaiden kokemuksia Turusta. *Terra* 111 (2). 61–67.
- Vuokko, Seppo (1997): Soiden ihana kurjuus. Teoksessa Torkonmäki, Matti (toim.) *Minun Suomeni*. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva. 50–83.
- Vuorinen, Jyrki (1996): *Estetiikan klassikoita*. Tietolipas 126. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Watson, Alan ja Kajala, Liisa (1995): Intergroup conflict in wilderness: balancing opportunities for experience with preservation responsibility. Teoksessa Sippola, Anna-Liisa; Alaraudanjoki, Pirjo; Forbes, Bruce & Hallikainen, Ville (toim.) *Northern Wilderness Areas: Ecology, Sustainability, Values. Arktisen keskuksen julkaisuja 7*. Rovaniemi.
- Ympäristön tila Lapissa* (1997). Lapin ympäristökeskus. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

MUUT LÄHTEET

- Kemppainen, Jouni K. (2000): Viimeinen kevät. *Helsingin Sanomat* 5.3.2000. D5.
- Korhonen Riitta (2003):
http://www.ykl.fi/artikkelit/turvehoidot_valloittavata_suomea.htm.
 Viitattu 7.4.2003.
- Lappalainen, Eino (2003): Suosta ja kulttuurista uusia ohjelmapalvelutuotteita Lappiin. *Astetta korkeammalle*. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tiedotus- ja koulutuslehti.
- LEO (2003): Saatavilla Internetistä
<http://www.elamystuotanto.org/web/suomi/findex.html>. Viitattu 6.10.2004.
- Malberg Ilkka (2004): Sokea näkijä. *Helsingin Sanomain Kuukausiliite*. Elokuu 2004. 30-34.
- Nykysuomen sanakirja 3 (1996). WSOY. Juva.

Suomen Unesco-toimikunnan toimintakertomus 1998. Saatavina Internetistä <http://www.minedu.fi/opm/unesco/toimintakertomukset/toimintakertomus1998.doc>. Viitattu 20.11.2004.

Takalo-Eskola, Ilkka-Juhani (2003): Radio-ohjelma: Suon sylissä. Suora lähetys Tammelan Torrnsuolta 29.05.2003. Toimittajina Ipo Jaakola ja Minna Pyykkö.